6
38-E
66

6
12 M
24

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

381-68

63.6.26.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DISSERTATIO

PHILOLOGICA

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE
ROMA

Digitized by Google

Digitized by Google

DISSERTATIO
PHILOLOGICA
QUA

NONNULLA MONIMENTA SACRÆ VETUSTATIS

EX MUSEO VICTORIO

DEPROMTA

ÆRI INCISA TABULA

VULGANTUR, EXPENDUNTUR, ILLUSTRANTUR

Bibliothecæ Secr. Coll. Rom. Soc. Iesu

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE ROMA

ROMÆ MDCCLI.
EX TYPOGRAPHEIO PALLADIS
AD THEATRUM POMPEII

SUPERIORUM FACULTATE.

Digitized by Google

Etſi . . . . . omnis cognitio multis eſt obſtructa difficultatibus, eaque eſt & in ipſis rebus obſcuritas, & in judiciis noſtris infirmitas, ut non ſine cauſsa antiquiſſimi & doctiſſimi invenire ſe poſse quod cuperent, diffiſi ſint, tamen nec illi defecerunt: neque nos ſtudium exquirendi defatigati relinquemus: neque noſtræ diſputationes quicquam aliud agunt, niſi ut in utramque partem, dicendo & audiendo eliciant, & tamquam exprimant aliquid, quod aut verum ſit, aut ad id quam proxime accedat.

Cicero in Lucullo.

SIL-

SILVIO . VALENTI
S. R. E. CARDINALI . CAMERARIO
SS. D. N. BENEDICTI . PP. XIV.
A . SECRETIS
VIRORUM . LITERATORUM . PATRONO
SCIENTIAE . REI . ANTIQUARIAE
BONARUMQUE . ARTIUM
RESTITUTORI . VINDICI . PROPAGATORI
DISSERTATIONEM . PHILOLOGICAM
QUA . NONNULLA . MONIMENTA
SACRAE . VETUSTATIS
EX . MUSEO . VICTORIO . DEPROMTA
ILLUSTRANTUR

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE ROMA

NICOLAUS . ET . MARCUS . PALEARINI
ROMANI . TYPOGRAPHI
D. D. D.

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE ROMA

PRAEFATIO
AUCTORIS

VSUS invaluit, ut priuſquam proferantur in lucem aliqua monimenta, horum vulgator, præmiſſa epiſtola, lectorem adloquatur, eumdemque compendio admoneat, tum exponendo rerum ſcribendarum ordinem, tum etiam omnis ſcriptionis occaſionem explanando. Laudabilem illam conſuetudinem, aliquando nos quoque preſſo veſtigio ſequuti ſumus, ſed in hac edenda lucubratione, parerga potius, aliaque ornamenta operi adjecta deſcribere conſtituimus, ut ea pariter aliqua luce perſundantur; reliqua enim ab ipſo operis contextu omnia patere facile poſſunt, quin ſupervacaneo laborè ac ſtudio in iis modo immoremur. Igitur, ut quantocius promiſſa ſolvamus, quoniam initiales literæ Diſſertationis & hujus Præfationis, vetuſtis gemmis *ex Muſeo Victorio* delineatis cælatiſque inſignitæ ſunt, ab illis exordiamur. Omni quippe ævo fuerunt, ac modo ubique gentium ſunt tirones, qui latitantia in eiſdem gemmis myſteria laudant, nec intelligunt (1), ſibique reſerari optant plurimum,

a eo-

(1) Inquit Cicero *in Lucullo* p. 33. *Pictor videt qua nos non videmus &c.*; & S. Auguſtin. Homilia ſive Serm. XLIV De Verbis Domini. *Quemadmodum qui videt literas in Codice optime ſcripta, & non novit legere, laudat quidem antiquarii manum, admirans apicum pulcritudinem, ſed quid ſibi velint, quid indicent illi apices neſcit; & eſt oculis laudator, mente non cognitor. Alius autem, & laudat artificium, & capit intellectum: ille utique, qui non ſolum videre, quod commune eſt omnibus, poteſt, ſed etiam legere, quod qui non didicit, non poteſt. Ita &c.*

eorumque bonam indolem fraudare non decet. Ceteris vero, qui hæc omnia optime norunt, hæc ipſa offerenda a nobis ſunt, ut monimenta tamquam non antea ab aliis vulgata reſpiciant, & noſtras qualeſcumque obſervationes, tamquam ipſis tironibus neceſſarias, benigne ferant.

Litera I. quæ Diſſertationis caput eſt, ornatur vetuſtæ gemmæ non ineleganti ſphragiſmate, ſancti JONAE Prophetæ ſignum præferente. Exprimitur autem JONAS expanſis elatiſque manibus erumpens, & fere medius prominens ab ore Ceti, eumdem rictu magno eructantis incolumem. Hoc ſignum, ſatis notum eſt, & mortem, & reſurrectionem Domini noſtri JESU CHRISTI præſignaſſe: Etenim tribus diebus in ventre Ceti detentus fuit JONAS, quemadmodum tribus diebus manſit CHRISTUS in ſepulcro (1). Omnes in eo conveniunt Patres, poſtquam ipſe CHRISTUS in Evangelio arcanum expreſſit, declaravitque. Nam Scribis & Phariſæis petentibus ut inſigne aliquod miraculum ab eodem fieret, reſpondit (2). *Generatio mala & adultera ſignum quærit, & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum* JONAE *Prophetæ*. Antiqui igitur Chriſtiani ſacras teſtamenti veteris hiſtorias, pictura ſculpturaque effingentes, nonniſi CHRISTUM in mente habebant, qui prototypus, ſive exemplar fuit illarum imaginum. Proinde, ni mea me fallit opinio, quam adpoſite in recentiori aureo hujus anuli circulo utrimque expreſſum eſt CHRISTI Monogramma: heinc rectum ⳨; indeque decuſſatum

(1) Evangel. S. *Matthæi* Cap. xii. Verſic. 40. (2) *Ibidem* Verſic. 39.

tum ☧; adjecto lemmate ab ejuſdem ſancti Matthæi Euangelio deſumto (1). PLUS. QUAM. JONAS. HIC. Illud autem in hac noſtra gemma, quæ tota ſubobſcura eſt, & tamen nonnihil translucida, notatu dignum cenſemus, quod circa cælaturam circulus cæruleus ſuperexſtat, aquæ marinæ colorem exprimens, quo uſus eſt artifex opportune, quaſi Cetum in mari natantem effinxerit. Gemma *Onyx* eſt, quæ ab antiquariis vulgo dicitur *Niccolo*.

Ceterum in eo rei geſtæ exemplo, quadruplex prodigium a DEO patratum agnoſcunt ſacri Expoſitores. Quod ſcilicet cum aliis cibis, quibus veſci Cetus conſueverat, contritus & abſumtus JONAS non fuerit. Quod totus abſorptus temperatum aërem in ventre Ceti reſpirare potuerit. Quod nidore, ac fætore exanimatus non ſit. Quod mente æque ac viribus ſanus inde emiſſus evaſerit. Sanctus Hieronymus (2), Prophetam æquiparat tribus pueris in fornace ignis ardentis occluſis; comparat etiam infantibus in utero matris tamdiu degentibus illæſis, DEI omnipotentia regente ac protegente illos. Sancti JONAE Prophetæ memoria in Martyrologio Romano recolitur XI. kalendas Octobris, eademque die ipſius meminit Græcorum Menologium.

Litera V. quæ prima eſt hujus Præfationis, ornatur antiqua gemma, ſed inferioris ætatis cum imagine VERONICAE, nimirum VERAE ICONIS Domini noſtri JESU CHRISTI velo impreſſæ. Velum ipſum utraque manu expanſum tenet ſancta illa mulier, ab

 ali-

(1) Evangel. S. *Matthæi* Cap. XII. Verſic. 41. (2) In expoſitione JONÆ Prophetæ,

aliquibus BERENICES (1), ſive e re ipſa quam geſtat, VERONICA græco-latino vocabulo appellata, nam illius nomen ignoratur. Hanc eamdem gemmam alias vulgavimus, neque inſalutatam prærerivimus aureum nummum veterem illuſtrantes (2). Ne igitur actum agamus, neve reprehendi in eo poſſimus, quod in aliorum lucubrationibus facile nobis diſpliceret, Lectorem eo amandamus. *Quoties enim dicimus, toties de nobis judicatur*, inquit ſapienter Cicero (3), *cujus autem in dicendo aliquid reprehenſum eſt, aut æterna in eo, aut certe diuturna valet opinio tarditatis.*

Emblemata, quæ in ornatu frontis primæ paginæ hujus noſtræ Diſſertationis cælata ſunt, tria exhibent veterum Chriſtianorum antiqua monimenta, tribus orbiculis diſtincta. Medium locum occupat Carneola, Beatam MARIAM Virginem, quæ puerum JESUM in ſinu geſtat, ſcalptura depreſſa repræſentans. Ævum, quo pietas potius quam artes valerent, gemma redolet; ejuſque area lineolis interductis ſimilat reticulare opus, ſive mavis, muſivum antiquum.

Imago Beatæ Virginis MARIAE cum JESU puero, quamvis non adeo frequenter occurrat in vetuſtis monimentis, ac potiſſime in iis, quæ Neſtorianam hære-

(1) Nonnulla adfert Baronius in Annalibus Eccleſiaſticis ad annum Chriſti xxxiv. Num. cxxxiii. Utitur vero teſtimonio Mariani Scoti in Chronico ad annum Chriſti xxxix. Floruit autem Marianus Fuldenſis Monachus Sæculo xi. Scripſitque libros tres Chronicorum. Fallitur tamen uterque, nempe Baronius & Scotus in recenſendo Methodii Chronico, quem tribuunt ejuſdem nominis Epiſcopo & Martyri. Chronici enim illius Operis alium Methodium auctorem fuiſſe inter eruditos non amplius dubitatur.

(2) *Il Fiorino d'oro antico illuſtrato &c.* Part. IV. *Oſſervaz.* al Num. XXX. §. 12. pag. 433. & pag. 434. Opus prodivit in lucem Typis Florentinis Ao. MDCCXXXVIII in 4°

(3) *De Oratore* Lib. 1. pag. 141.

hæreſim antiquitate præcedunt, tamen in cubiculis ſacrorum Cœmeteriorum, non ſemel conſpicitur, ut monent Bonarrotius (1), & Boldettus (2). Hic autem in antiquo vitro auro depictam exhibet ejuſdem beatiſſimæ Virginis MARIAE imaginem, ulnis geſtantem fructum ventris ſui benedictum, quibus Diaconus ſacris veſtibus indutus adſtat flabellum tenens. Sed de hoc ſacræ vetuſtatis cimelio idem Boldettus ediſſerit (3).

Utrimque vitrea duo auro bracteata ſigna expreſſa ſunt, quorum primum ad dexteram collocatum, unum ex tribus pueris, ſive ANANIAM, vel AZARIAM, ſeu MISAELEM in fornace poſitum exhibet, Rege Nabucodonoſor mandante: Quorum ne vel capillum quidem, aut veſtes flamma ignis violavit, nedum vitam, aut ſanitatem. Depictus eſt ſtans, expanſis manibus, quo modo orabant Chriſtiani, phrygio pileolo, ſive tiara in capite obtectus, bracciſque ſuis indutus (4). Præterea flammas quaquaverſum eluctantes delineavit artifex, indicium mulctæ, ſeu crudelis pænæ Regis efferum decretum ſententiamque ſubſequutæ.

Plura de his Sanctis Martyribus habent Severanus (5), & Aringhius (6): Aliqua demum Boldettus (7), vitrum antiquum prodens multis inſigne ſacris

(1) *Oſſervazioni ſopra alcuni frammenti di vetro ornati di figure &c.* pag. 10.

(2) *Oſſervazioni ſopra i Cimiterj &c.* Lib. I. Cap. XXXIX. pag. 201. & pag. 203.

(3) Indicato loco.

(4) *Daniel.* Cap. II.

(5) Lib. IV. Cap. XIX. *Item* Cap. XXXV. & Cap. XXXVI.

(6) *Roma ſubterranea* Tom. II. Lib. VI. Cap. XXV.

(7) *Oſſervaz. ſopra i Cimiterj de' Santi Martiri, ed antichi Criſtiani di Roma &c.* Lib. I. Cap XXXIX. pag. 198.

Obiit autem vir clarus pridie nonas Decembres anno MDCCIL. ætatis LXXXVI. diebus XV. Qui Chriſtiano more juſtis perſolutis in Baſilica

Fontis

ſacris myſteriis, in quibus tres pueri, Babylonicæ fornacis igne examinati conſpiciuntur.

Hoc autem monitos volumus Lectores noſtros, ut quum Romæ ſubterraneæ auctores in hac Præfatione, & Diſſertatione laudatos invenerint, plerumque in illis nomen quoque viri cl. Joannis Bottarii ab intimo Sacello Benedicti XIV. Pontificis Maximi comprehenſum eſſe intelligant, qui duobus voluminibus eaſdem ſacras imagines ab ipſis editas iterum vulgavit, & ſuis notis etruſco idiomate conſcriptis nuper illuſtravit.

Aliud vitrum ad ſiniſtram aptatum, TOBIAM juniorem, filium ſenioris TOBIAE meditandum proponit, quum ad Tigrim Aſiæ fluvium myſticum cepit piſcem

Fontis Olei, ſive Calliſti, ubi diu Canonicus exſtiterat, humatus fuit; ibique hac memoria diſtinguitur marmori inciſa, poſitaque in muro dextrorſum in veſtibulo Sacrarii.

D. O. M.
M. ANTONIO BOLDETTO ROM.
PROTONOT. APOST.
SACROS. HVIVS BASIL. FONT. OLEI
CANONICO
S. CONG. INDVLGENTIIS, AC RELIQVIIS
PRAEPOSITAE CONSVLTORI
COEMETERIIS SS. MM. VRBIS CVSTODIAE
EXTRAHENDISQ. EOR. CORPORIBVS
AD ANNOS L. DEPVTATO
IN VATIC. BIBLIOTHECA LINGV. HEBR.
SCRIPTORI
DOCTRINA, RELIGIONE, AC PIETATIS
OFFICIIS ORNATISSIMO
CVIVS EXVVIAE
IN POLYANDRO CANONIC.
RESVRRECTIONEM EXPECTANT
SANCTIMONIALES CHARITATIS
ORD. CISTERC. CIVIT. ANAGNIAE
HAEREDES EX ASSE
FVNDATORI SVO B. M.
G. A. M. P. P.
VIX. ANN. LXXXVI. D. XV.
OB. IN P. PRID. NON. DEC.
ANN. M. DCC. IL.

Extat autem prope Sacellum S. Rochi, ad lævam portæ, qua in ipſum hujus Baſilicæ Sacrarium itur,

piſcem (1), quem adhiberet *ad medicamenta utiliter* (2), ex monito AZARIAE, ſive RAPHAELIS ANGELI, comitis eidem a Deo dati (3). Porro felle piſcis illius, patris oculos linivit (4), mandante Angelo (5), & vidit pater (6), benedixitque DEO, & gaviſus eſt (7). Vitrum huic noſtro pene ſimillimum edidit Bonarrotius (8). Picturas vero ex cubiculis cœmeteriorum delineatas, plures vulgarunt laudati ſcriptores Boſius & Severanus (9), & Aringhius (10). Boldettus etiam in illo vitro, in quo tres pueri ſpectantur igne probati, eamdem TOBIAE hiſtoriam expreſſam edidit (11).

Vacuum quod ſupererat paginæ poſt abſolutam Præfationem, fragmentum vitrei calicis implet, ſex æqualibus ſpatiis, totidem ſanctorum imagines continens; aliamque præterea in centro, comprehenſam orbiculo, omnes pectore tenus expreſſas. Sed quæ in medio viſitur non eſt integra, & ex reliquis imaginibus, una tota integra eſt, alia pene integra, alia vero fere dimidia; neque enim quicquam plus remanet venerandi, ſacrique hujus monimenti. Fragmentum dono mihi traditum fuit pluribus ab heinc annis

(1) *Tobiæ* Cap. VI.

(2) *Ibidem* Verſic. 5.

(3) Cap. V. Verſic. 17. & Verſ. 18. *Raphaël* autem exponitur *Medicina* DEI, nempe a *Rapha*, quod eſt *curavit*, *ſanavit*, & ab *El*, DEUS. Ideoque ſe dicit eſſe *Azariam*, hoc eſt *Auxilium* DEI; quin immo, filium *Magni Ananiæ* ſe nuncupat. *Ananias* enim *Donum* DEI explicatur. Vere hæc omnia præſtitit Angelus Raphaël *Tobiæ* ſeniori, juniorique. Ceterum notum eſt proprio nomine carere Angelos; illudque a miniſterio ſumere, quod, jubente DEO, aliquando exercent, quemadmodum advertit Sanctus Pontifex Gregorius Magnus Homilia XXXIV. in Evangel.

(4) *Tobiæ* Cap. XI. Verſic. 13.

(5) *Ibidem* Verſic. 8.

(6) *Ibidem* Verſic. 15.

(7) *Ibidem* Verſic. 16. Verſ. 17. & Verſ. 21. Vide quoque Cap. XIII.

(8) *Oſſervazioni ſopra alcuni frammenti di vetro ornati di figure &c.* Tav. II. Fig. 2. Vedi la pag. 16 e ſeg.

(9) *Roma Sotterranea &c.* Lib. IV. Cap. XVIII. pag. 596. e ſegg.

(10) *Roma Subterran. &c.* Tomo I. & Tom. II.

(11) Lib. I. Cap. XXXIX. pag. 198 Boldetti Elogium edidit el P. Zacharias, *Storia Letteraria d'Italia* Tom. II. pag. 540.

annis ab eruditiſſimo atque amiciſſimo viro, aulæ Romanæ Præſule, cujus nomen in Diſſertatione quoque Glyptographica celebravimus (1), Leone Strozio; illorum enim, qui veram amicitiam profitentur, quod admodum rari ſint (2), etiam poſt obitum ſuave eſt nomen memorare (3).

Imago, quæ in medio hujus vitrei vaſis eſt, facile ſanctum PETRUM Apoſtolorum Principem refert; idque ex literis, quæ adhuc exiſtunt, videtur non immerito conjici poſſe. Siquidem literæ tantum RUS, quæ poſtrema ſunt nominis PETRUS, modo adparent. Aliæ imagines ſanctos HIPPOLYTUM, & TIMOTHEUM referunt, deperditis aliis iconibus, & area vitri reliqua ob vetuſtatem, vel etiam indoctæ, aut temerariæ manus injuriam.

Hæ imagines toga pallioque omnes veſtitæ ſunt, & habet unaquæque ſacrum volumen, quod manu geſtat ante pectus. Adeo multa de hiſce rebus dixerunt eruditi viri, ut pietati, & curioſitati hominum ſufficere

(1) Cap. XXV. pag. 78. Sed in Hiſtoria II. VII. Dormientium, & alibi ſæpe meminimus.

(2) *Beatus qui invenit amicum verum*, inquit Eccleſiaſtes Cap. XXV. & Eccleſiaſtici Cap. VI. legimus. *Amico fideli nulla eſt comparatio. Quam magnum bonum ſit Amicitia adeoque rarum*, ait Cicero Lib. I. *de Finibus &c. ficta veterum fabula declarant. In quibus tam multis, tamque variis ab ultima antiquitate repetitis, tria vix amicorum paria reperiuntur, ut ad Oreſtem pervenias, profectus a Theſeo.* Videſis pag. 8. quæ ad hanc rem faciunt in Opuſculo, cui titulum fecimus. *Numiſma Hieronymi Equitis Odam ex Muſeo Victorso prolatum*, editumque Romæ in 4. ex Officina Typographica Joannis Zempel anno CIↃ. IↃ. CC. XLII. Porro Amicitia eſt: *Rara avis in terris &c.*

(3) Vide Homeri *Iliad.* ſive *de Bello Trojano* XXII. Achillis verba ad Achivos. In antiquo lapide apud Gruterum pag. DCXV. num. 2. eodemque apud Gorium, *Inſcription. Antiquar. in Etruriæ Urbibus exſtantium* Tom. I. pag. 192. legimus ΤΟΥϹ ΑΓΑΘΟΥϹ ΚΑΙ ΘΑΝΟΝΤΑϹ ΕΥΕΡΓΕΤΕΙΝ ΔΕΙ. Quod eſt: *Bonis etiam mortuis benefacere oportet.* Ibidem pag. 188. & ſeq. Epitaphium græce ſcriptum occurrit, ad quemdam nomine *Geminum* pertinens, qui etiam *Petrocorax* dicebatur. Hic quum *Amicos ſupra ſe ipſum honoraſſet, Fratres, memoriæ & gratiæ cauſſa*, monumentum poſuerunt, quod miraretur poſteris; in eoque ſcripſerunt ϹΕ ΠΑϹ ΠΑΡΑΓΩΝ ΟΝΟΜΑΖΗ ΑΓΑΘΕ ΠΕΤΡΟΚΟΡΑΞ, videlicet *Te omnis præteriens nominet bene* PETROCORAX. Et in urna marmorea, quam ibidem refert ipſe Gorius Tom. I. pag. 64. num. CLXXXI. id anice inſcalptum eſt. ΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ Η ΜΝΗΜΗ ΑΕΙ ΘΑΛΗϹ, quod eſt. *Bonorum memoria ſemper florens.*

cere poſſint. Aliquid autem occurrit in hoc vitro, quod excitet admirationem: etenim Sanctorum nomina, non intra ſpatium uniuſcujuſque depictæ imaginis ſunt deſcripta, ſed, quod eſſe novum puto, circa lineas, quæ ſpatia diſtinguunt; ut non ita facile dixeris. Hic TIMOTHEUS eſt, ille HIPPOLYTUS. Certe dimidium nominis IPPOL (ſine adſpiratione enim hoc nomen deſcriptum eſt), ſupra lineam legimus, ubi una imago eſt; ITUS, infra, ubi alia ſequitur imago, cujus ad ſiniſtram legis TIMO, & poſt lineam alteram, eodem ordine ubi alia exſtat imago, TEUS, & ſic de ſingulis licet arguere, quæ amplius non exiſtunt. Si ſecus legeris, literas videlicet, quæ utrimque ſunt circa unam imaginem lineis comprehenſam, nomen emergit TIMOITUS. Itaque prior lectio, quam propoſuimus, omnino probanda videtur.

Natalis dies ſancti TIMOTHEI, qui ſancti Paulli Apoſtoli fuit diſcipulus, in Martyrologio Romano recenſetur ad diem XI kal. Februarii; ejuſque reliquiarum translationis memoria, ad diem VII. Eidus Maii.

HIPPOLYTUM, volens lubenſque crediderim heic exhiberi non alium ex multis, qui occurrunt ejuſdem nominis, niſi Martyrem, quem Prudentius libro de Coronis, Hymno celebravit (1), & qui ad Oſtia Tyberina ligatis pedibus ad colla indomitorum equorum per tribulos,& carduetum crudeliter tractus, toto lacerato corpore eidibus Auguſti, ut in eodem

 Már-

(1) ΠΕΡΙΣΤΕΦΑΝΟΝ. *Hymno* XI. *Paſſio HIPPOLYTI Martyris ad Valerianum Epiſcopum*.

Martyrologio habemus, glorioſam pro JESU CHRISTI fide mortem oppetiit. Plane celeberrimum Romæ fuiſſe Natalem hujuſce ſancti Martyris diem; ejuſque memoriam ſplendidiſſimam, eo loci monet Ven. DEI Servus, ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalis Baronius ex eodem Prudentio (1). Multaque nuper adjecit, Vir cl. Dominicus Georgius, Rhodiginus (2), in adnotatis ad Martyrologium Adonis, cujus editionem curavit locupletiorem nitidioremque. Idem vero inquit: *Nihil celebrius in Eccleſia Catholica de veterrimo cultu* S. HIPPOLYTI *Martyris hac die* (3). Sed in Actis Martyrum ſinceris vide, ſi lubet, clariſſimi Ruinart admonitionem præviam in Martyrium ſancti HIPPOLYTI; ejuſdem enim viri opera ac ſtudio, collecta, ſelecta, atque illuſtrata ea ſunt. Profecto is putat (4). *Duplicem* HIPPOLYTUM *hac die*.

(1) Lit. A.

(2) Deceſſit relicto ſui deſiderio XII. Kal. Auguſti anno MDCCXLVII. ætatis LVIII. excurrente cum quinquageſimum ſeptimum expleviſſet. Tumulatus autem ad ſacram Ædem ſanctæ MARIÆ in *Via*, nuncupatam Parœciam domicilii ſui in Regione Trivii, ex qua hoc epitaphium deſcripſimus, ſcalptum in exiguo lapide, nullo ornamenti genere decorato: neque enim faſcia aliqua, aut ſaltem linea ulla circumſepit ipſum epitaphium.

D. O. M.
DOMINICO GEORGIO
ſic RODIOINO BENEDICTO XIII PP
AB INTIMIS SACELLANIS VIRO
ERVDITISSIMO OB SINGVLAREM
MORVM INTEGRITATEM RERVMQVE
ECCLESIASTICARVM PERITIAM DVM
VIXIT BENEDICTO XIII
CLEMENTI XII
ET BENEDICTO XIV
PONTIFICIBVS MAXIMIS ACCEPTISSIMO
SEBASTIANVS GEORGIVS
FRATRI BENEMERENTI FECIT
OBIIT IN PACE ECCLESIAE XII. KAL
AVGVSTI AN. MDCCXLVII. AET. LVIII.

Poſitum illud eſt a cornu Evangelii ad Aram principem illius Eccleſiæ, prope gradum, quo adſcenditur in Presbyterium.

(3) Ad diem XIII. Auguſti pag. 403.

(4) Edit. Veron. in fol. MDCCXXXI. ex Typographia Tumermanniana pag. 144. §. 4.

die XIII *Auguſti celebrari* : *unum a Prudentio memoratum* , *alterum vero beati* LAURENTII *ſocium* . Chamillardus , & Chriſtophorus Cellarius , qui Prudentium illuſtrarunt commentariis , in varias iverunt opiniones , quæ a Sollerio , aliiſque viris doctis non probantur . Verum hanc litem dirimendam aliquando confidimus , quum in lucem prodibit cl. amici noſtri Conſtantini Rogerii , Præfecti inſignis Bibliothecæ Renati Cardinalis Imperialis , Diſſertatio de ſancto HIPPOLYTO Portuenſi ab ipſo Georgio laudatam (1).

Ut autem celeberrimum eumdem ſanctum Martyrem in hoc ſacro vitreo monimento expreſſum fuiſſe arbitremur , facit potiſſime habitus , quo veſtitus eſt , toga videlicet , ac pallium ; quinetiam volumen , quod , ut ſupra diximus , manu geſtare videtur , quemadmodum TIMOTHEUS . Itaque militem illum non eſſe oportet adfirmare , cujus non eſt tractare ſacros Codices . Fuit plane miles HIPPOLYTUS ſancti Laurentii ſocius , quem ipſe baptizavit , quique dicitur a Ruinartio (2) eadem die , qua Portuenſis Epiſcopus , coronatus , diverſo licet genere Martyrii . Abundabat enim Gentilitas inventis crudelitatis , quibus CHRISTI cultores cruciaret , atque occideret .

TIMOTHEUM in alio quoque vetuſto vaſe vitreo depictum exhibemus ex *Muſeo noſtro* in ſequenti Diſſertatione (3) . HIPPOLYTI vero imaginem ex alio vitreo vaſe veterum Chriſtianorum vulgavit Aringhius [4] , cum imaginibus aliorum Sanctorum , in-

 ſcripto

(1) Vide pag. 404. (2) Pag. 144. §. 4.
(3) Pag. 39.
(4) *Roma Subterranea* Tom. II. Lib. IV. Cap. XXXVII. pag. 265.

ſcripto unicuique proprio nomine. PETRUS. PAULUS. LAURENTIUS. SVSTUS, ideſt SIXTUS (1). CIPRIANUS. EPOLITUS. nempe HIPPOLYTUS; Aliamque vitream lamellam deauratam protulit Boldettus (2), aliis Sanctorum iconibus ſociatam, ita deſcriptis circum eorum nominibus. AGNES. VINCENTIUS. POLTUS, hoc eſt HIPPOLYTUS.

Hæc ſunt munuſcula, humaniſſime lector, quæ ſi tibi offerem, non injucunda fore putavimus. Sunt hæc ornamenta, quæ Diſſertationi noſtræ accedunt, non otioſa & oculos unice allicientia, ſed animum potius mentemque Chriſtiani hominis paſcentia, videlicet hominis ad pietatem formati. Profecto rerum ſacrarum monimenta ſunt hæc, plerumque ad Divinas Scripturas pertinentia, quibus meditandis, etſi ea, quæ ex noſtris adverſariis proferimus, leviuſcula ſint, & fortaſſe minus idonea, fructum tamen uberrimum ipſemet capere poteris, ſanctorum Patrum, doctorumque virorum ſcripta pervolvens, qui toti fuerunt in libris Divinis exponendis, atque illuſtrandis. *Publicæ profiteor*, inquit ſanctus Auguſtinus [3], *tantam eſſe Chriſtianarum profunditatem literarum, ut in eis quotidie proficerem, ſi eas ſolas ab ineunte pueritia uſque ad decrepitam ſenectutem, maximo otio, ſummo ſtudio, meliore ingenio conarer addiſcere.*

VIVAS. VALEAS. (4). AMERIS. A. PRINCIPE

IEPO-

(1) Vide quæ in hac Diſſertatione noſtra exponuntur pag. 58. & ſeqq.

(2) *Oſſervazioni ſopra i Cimiterj de' SS. Martiri &c.* Libro I. Capite XXXIX. pagina 194. Tabula III. num. 5.

(3) Epiſtola III.

(4) IN. HILARITATE. VVLTVS. REGIS. VITA. *De Parabolis Salomonis* Cap. XVI. Verſic. 15.

FRagmentum inſigne auro bracteatum vitrei calicis veterum Chriſtianorum , pluribus ab heinc annis , e ſacris ſuburbanis cœmeteriis erutum , de quo in Præfatione diximus pag. VII. & ſequentibus . Prodit nunc primum EX MVSEO VICTORIO , delineatum , ærique inciſum ad fidem antiqui monimenti .

Apes quodammodo debemus imitari , quæ vagantur , & flores carpunt : deinde quicquid attulere diſponunt , ac per favos dividunt : & ſuccum varium in unum ſaporem mixtura quadam , & proprietate ſpiritus ſui mutant. Nos quoque quicquid diverſa lectione quæſivimus , committemus ſtilo : ut in ordinem eodem digerente coaleſcat &c.

Macrobius *Saturnal. Lib. I.*

AD-

Digitized by Google

ADPROBATIONES

JUſſu Reverendiſſimi Patris ſacri Palatii Apoſtolici Magiſtri, attente perlegi *Diſſertationem Philologicam in nonnulla Muſei Victorii ſacra Monimenta* : cumque illam omnigena eruditione refertam, & fidei ac bonis moribus in nullo adverſantem invenerim, dignam omnino cenſeo, quæ typis conſignetur.

Romæ IV. idus Junii MDCCLI.

Dominicus Thecli Linguæ Hebraicæ
Profeſſor in Urbis Archigymn.

MAndante Reverendiſſimo Patre Joſepho Auguſtino Orſi, ſacri Palatii Apoſtolici Magiſtro, legi *Diſſertationem Philologicam, qua nonnulla monimenta ſacræ vetuſtatis &c. illuſtrantur*; nihilque in ea reperi aut Catholicæ Fidei, aut bonis moribus adverſum; imo non pauca deprehendi Chriſtianæ Religionis noſtræ pios ritus comprobantia, & rerum antiquarum ſtudioſis profutura. Plurima itaque Auctoris, veterum monumentorum ſcientia præſtantiſſimi, eruditione ſcatentem librum hunc, apprime dignum cenſeo, ut in publicam lucem prodeat.

Dabam VII. kal. Julii Anno Domini MDCCLI.

Philippus Laurentius Dioniſi Sacroſanctæ
Vatic. Baſil. Clericus Beneficiatus.

IM-

Digitized by Google

I M P R I M A T V R.

Si videbitur Reverendiſs. Pat. Mag. Sac. Pal. Apoſtolici.

F.M.de Rubeis Patriarcha Conſtantinopolitanus Viceſg.

I M P R I M A T V R,

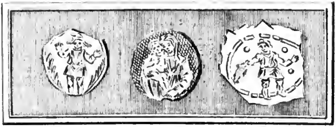
Fr. Joſeph Auguſtinus Orſi Sac. Pal. Apoſt. Mag. Ord. Præd.

ROMA

Digitized by Google

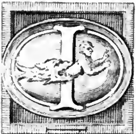

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA

DISSERTATIO
PHILOLOGICA

Onyx

TA me vehementer excitavit atque impulit ad inquirenda vetera Chriſtianorum monimenta, pene ab ipſa adoleſcentia præconcepta, & quaſi ingenita quædam erga illa veneratio, ut, quoties ad manus meas perveniebat aliquod hujuſmodi rerum ſacrarum κειμήλιον, gaudio geſtirem, quaſi ditior ob illas acceſſiones evaſiſſem. Sed nec vana erant prælудia; nemo enim ſubacti ingenii vir non magni faciet ea monimenta; quippe quæ longævæ ætatis merito ſpectanda ſunt; quin etiam utilitate quam præſeferunt, ab omnibus maxime obſervari operæ pretium fuerit, ſive lapides inſcripti, ſive gemmæ cælatæ ea ſint, ſive numiſmata, aliaque id genus ſacra lipſana. Neque vero, aut quæ frequenter in eiſdem occurrit plane rudis atque informis imaginum delineatio, aut inconcinna malaque ſcribendi ratio legibus orthographicis omnino oppoſita, a veteri meo inſtituto avocare me umquam valuit. Quin potius, *rudi certe ſtylo, & barbara emendatione notabiles*, ex hoc ipſo lapides illos quamdam veluti adquirere raritatem cum clariſſimo Fabretto ſæpe demirati ſumus (1); atque ea in hiſce monimentis ſimplicitate, plerumque ritus, mores, & inſti-

A

(1) *Inſcriptionum antiquarum, quæ in ædibus paternis adſervantur &c.* Cap. I. pag. 109.

inſtituta majorum noſtrorum dilucide, aptiſſimeque revelari cognovimus, quibus edocti, ad imitanda eorum veſtigia atque exempla, non modo ducimur, verum etiam trahimur, ac ferme compellimur.

Eximium ergo lapidem primorum eorumdem Chriſtifidelium ex *Muſeo Victorio* viris eruditis exhibere decrevi nonnullis meis exercitationibus, DEO juvante, explanatum, quibus indigere videbatur. Quamquam vero ea ſit lapidum cælandorum ratio, ut rerum præteritarum ordo poſteris, præſentis autem ætatis acta iis qui exiſtunt, luculenter, ac nitide exponantur; illudque omnium elegantiſſimum a doctis viris exiſtimetur epitaphium, quod arctiori methodo paucisque plurima lucide commemorat: nihilominus apertiſſima quæque, ut ita dicam, lapſu temporis rubiginem talem induerunt, ut nonnulla in epitaphiis antiquis occurrant, quæ vix, aut ne vix quidem dignoſci queant, tametſi cura diligentiaque non modica adhibeatur. Ærumnam hanc ſubierunt monimenta, inprimiſque inſcriptiones, quæ Chriſtianam Religionem adtingunt. Etenim temporum injuriæ, plane inevitabili, hoſtes Chriſtiani nominis acceſſere, qui turpiter, atque inhoneſte ea omnia, quæ profutura eſſent, & animum noſtrum juvare poterant rebus obſcurioribus explicandis, diſſiparunt, attriverunt, conſumſerunt.

Chartulas blaſphemus olim
Nam ſatelles abſtulit,

inquit Prudentius (1),

Ne tenacibus libellis
Erudita ſæcula,
Ordinem, tempus, modumque
Paſſionis proditum,
Dulcibus linguis per aures
Poſterorum ſpargerent.

Sane anno MDCCXX. Dum ſacris cæmeteriis purgandis ex pio inſtituto Romanorum Pontificum Præfecti ad hæc conſtituti de more invigilarent, & Foſſores ad opus incumberent, inter mul-

(1) ΠΕΡΙ ΣΤΕΦΑΝΩΝ. Hymn. *de ſanctis Martyribus Calagurritanis*.

Digitized by Google

multos inſcriptos lapides in lucem emiſſos e cæmeterio Commodillæ, ſive ſanctorum Felicis, & Adaucti (1), Via Oſtienſi, unum plane ſingularem, memoria ASTERII Martyris inſignitum contigit mihi animadvertere, qui ut *Muſeo Victorio* adjungeretur, non ita multo poſt adniſus ſum, reſque accidit ut erat in votis. Illum ergo adquiſitum noſtrique juris factum (quamquam juvenilis ætas vix ſineret, commentaria noſtra typis mandari, eaque legenda eruditis viris exhiberi), æri cælatum, illuſtratumque, jam tum edere in vulgus cogitavimus, ſed ob alia *ejuſdem Muſei* monimenta tum ſacra, tum profana a nobis interea temporis explicata ac edita, in hanc uſque diem coacti ſumus moram trahere. Ut igitur quod olim elucubravimus, tandem aliquando e forulis, in quibus latebat, prodeat in manus hominum, ab ipſo vetuſti lapidis epitaphio legendo exordiamur, reliqua poſtmodum, ſi DEVS bene verterit, noſtriſque laboribus fortiter, benigneque adſtiterit (2), non inutiliter deſcripturi. Sciendum autem hunc lapidem e vinea Mandoſia, quæ prædicto ſuburbano cæmeterio imminet erutum fuiſſe (3) cum aliis pluribus, quorum alterum *in eodem Muſeo* ſervatum, cælatum pariter in ea tabula, quam huic Diſſertationi præmittimus, licet ſpectare (4): & hunc ipſum opportuniori loco noſtræ hujus Diſſertationis expendemus. Primum vero epitaphium, quod pluribus argu-

(1) Acta paſſionis ſanctoram Felicis & Adaucti erudito Commentario illuſtravit vir doctus Franciſcus Valeſius, dum viveret amicus noſter. Extat ejuſdem viri epitaphium marmore inſcalptum in Æde ſacra beatæ MARIÆ Virginis, in *Poſterula* nuncupata, in Vico qui dicitur *dell' Orſo*, muro adfixum prope portam, quod tale eſt.

FRANCISCO VALESIO
CAROLI FILIO ROMANO
VIRO PROBITATE ERVDITIONE AC MODESTIA
SINGVLARI
PHILIPPVS VALESIVS FRATRI
AMANTISSIMO MOERENS POSVIT
VIXIT AN. LXXII. MENS. I. DIES III.
OBIIT DIE XVII. MAII. A. D. MDCCXLIII.

Hic autem eſt titulus Commentarii. *Gli Atti de' glorioſi Martiri Felice, e Adauto volgarizzati, ed illuſtrati di alcune annotazioni da un Devoto de' medeſimi Santi &c.* In Roma. Appreſſo Gio. Maria Salvioni &c. MDCCXXXIII. In 4°.

(2) Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα &c. *A Jove exordiamur*, ſive *A Jove principium &c.* inquit Aratus in Phænomenis; ab illo enim felicem fauſtumque auſpicabantur Ethnici exitum rerum omnium ſuarum. Nos autem, non niſi a DEO OPTIMO MAXIMO, vero rerum principio, TRINO & VNO, ab ejuſque laudibus operum noſtrorum primordia inchoamus, & omnem eorumdem ordinem, progreſſum, & finem illi commendamus.

(3) Boldetti. *Oſſervaz. ſopra i Cimiterj de' ſanti Martiri, ed antichi Criſtiani &c* Lib. II. Cap. XVIII. pag. 582.

(4) Conſule eumdem Boldettum Lib. II. Cap. VI. pag. 418.

argumentis inſigne eſt, legi hoc modo debet. PASCHASIVS VIXIT PLVS MINVS ANNIS VIGINTI DVOBVS FECIT FATVM QVARTO IDVS OCTOBRIS OCTAVO, *nempe die*, ANTE NATALE DOMNI ASTERI DEPOSITVS IN PACE CHRISTI, qui eſt ALPHA, & OMEGA, ideſt *Principium*, & *Finis*.

Quiſnam fuerit Paſchaſius iſte, cui titulus inſcriptus eſt, difficile omnino eſt demonſtrare. Nomen autem, ſi divinare liceat, a Feſtis Paſchalibus, in quibus non incongrue ortum duxiſſe putamus, facile derivatum eſt; ejuſque rei conjecturam facimus ex vetuſto, ac inſigni monimento, quod viri clariſſimi Noriſius S. R. E. Cardinalis (1), & Fabrettus (2), ediderunt, & cujus initium, primarum linearum ordo ac ſymmetria eſt hujuſmodi.

NATV. SEVERI NOMINE PASCASIVS
DIES PASCALES PRID NOV APRIL N
DIE IOBIS &c.

Conjecturam noſtram ex hoc monimento valde confirmari nemo non videt. Ita quidem, ſi daretur otium, per ſingula diſcurrendo, facile animadverti poſſe monſtraremus, plerumque Epiphanii nomine ab Epiphaniæ feſto die, & Sanctes a feſtivitate omnium Sanctorum nuncupari modo etiam pleroſque ſolere, quod in hiſce ſollemnioribus anni temporibus ii ortum fuerint ſortiti. Pervetus iſte in Eccleſia Catholica mos eſt, ac valde laudandus, ut ſcilicet iis memoria Religionis, cui ſacro vinculo addicti ſunt, numquam excidat, & diem natalitium ſuum myſteriis ſanctiſſimis conſecratum reminiſcantur: qua pia inſtitutione, & vitia devitentur, & animus virtutibus excolatur. Neque alia de cauſſa beatorum Petri, Paullique Apoſtolorum nomina baptizatis frequenter imponebantur, ut inquit Euſebius (3) ex Epiſtola Dionyſii Epiſcopi Alexandrini. Eodem quoque argumento ſanctus Joannes Chryſoſtomus (4), ſanctorum virorum nominibus liberos in ſacro fonte Baptiſmatis inſigniri commendat, videlicet, ut illorum patrocinio hi freti, & in fide ſtabiles permaneant,

(1) Diſſertat. *ad Fa?. Conſul. Anonymi.* Pag. XXXIII. primæ editionis.
(2) *Inſcription. Antiq.* Cap. VIII. Num. LXV. pag. 577.
(3) *Hiſtoria Eccleſiaſtica* Lib. VII. Cap. XXV.
(4) Homil. XXI. *in Geneſim*.

neant, & lubricas exitialeſque vitiorum ſemitas tutius effugiant. Ideo in Concilio Nicæno ſancitum (1). *Ne Fideles imponant filiis ſuis nomina Gentilium*. Nonnulli, ut notum eſt, Ruffino ac Theodoreto nimis fortaſſe adhærentes, canonem hunc Patribus Nicænis abjudicant; ſed alii plerique Patres & Concilia paullo poſt habita, ipſum inter ceteras Nicænæ Synodi ſanctiones abſque ulla hæſitatione adnumerant.

Hac hypotheſi non temere propoſita, ac conſtituta, Paſchaſii nomen cum adſpiratione deſcribi oporteret, ſed fidere etymologiis nominum, vocabulorumque rerum, res incerta eſt, & inconſtans fundamentum, cui inniti, non ſatis tutum. Certum autem eſt idem Paſchaſii nomen, & cum adſpiratione, & ſine ea reperiri in aliis monimentis veterum Chriſtianorum, Paganorumque apud editores antiquorum inſcriptorum lapidum. Quamobrem etſi veriſſima fortaſſe ſit conjecturæ expoſitio, & vetuſtatis præclaro teſtimonio fulciatur; nihilominus vere proprieque nulla ratio etymologica Paſchaſiani nominis adferri poteſt, quæ Chriſtianis æque, ac Gentilibus ſit communis. Itaque re ſerius conſiderata, æquo Lectori noſtros conatus, quicumque ſint, circa rem hanc ratos habere liberum eſto. Nos de etymologia ejuſdem nominis longiorem diſputationem texere, Grammaticis omnino relinquimus, & confeſtim ad alia progredimur.

Vixit Paſchaſius, ut ſupra notatum eſt, annis plus minus viginti duobus, uſurpata in lapide litera v. pro i. ſive pro litera o: utroque enim modo legi poteſt; Annis nempe viginti duobus, atque etiam ſi mavis, annos viginti duos. Has autem literarum varietates non infrequenter admiſit antiquitas; ſatiſque eſt in hanc rem indicare Claudii Dauſquii Tornacenſis Orthographiam (2), reliquis omiſſis, qui de hiſce rebus ex profeſſo tractarunt. Ego vero ſententiam meam proferam. Valde ſuſpicor, lithographum inſcripto titulo, ſe in delineanda litera v. ab idiomatis latini præſcriptis legibus aberraſſe animadvertentem,

(1) Canone xxx.

(2) Tractatu II. Sectione III. Conſule quoque doctiſſimum Henricum Cardinalem Noriſium, *Cenotaph. Piſan* Diſſertat. iv. Cap. ix. & Spanhemium *de Præſtantia Numiſmat.* Diſſertat. xi.

tem, in formam literæ o. mutandum curaſſe ipſum elementum v. quod idcirco haſta interjecta diſſecuit, ut Tabula æri inciſa ad vetuſti marmoris exemplum fideliter oſtendit. Ceterum pari mendo vitiatos alios quoque lapides aliquando inſpeximus apud editores veterum monimentorum. VIXIT. ANNVS. L. legitur penes Gruterum (1) in Theſauro antiquarum inſcriptionum; ubi etiam habemus ANNVS DVO (2): alioſque duos vetuſtos lapides admodum ſimili cælaturæ vitio notabiles poſtmodum protulit cl. Lupius e Societate JESU Sacerdos in Diſſertatione de epitaphio Severæ Martyris (3).

Binas illas unitates annorum numero XX. ideo ſuperadditas fuiſſe conijcimus, ut loco quam poterat proximiori ſcalptor adponeret; locumque magis opportunum certe non invenit in illa ſatis ampla area, quæ ſupererat linea prima: neque enim linea ſecunda illas unitates capiebat, nec locus aptus eiſdem, tertiæ lineæ caput, ne legentibus epitaphium eo loci aliquam obſcuritatem parerent, aut turbationem. Sunt autem in vetuſtis lapidibus frequentiſſima literarum ſupplementa, etiam, quod mireris, media quandoque dictione, nimirum, ut caſtigentur hoc pacto ſphalmata quadratariorum, qui Græcam, & Latinam linguam callere videntur, dum epitaphia cælant, quum tamen nihil horum umquam didicerint.

De formula PLVS MINVS, titulis cinerariorum ollarumque, & ſarcophagorum ſæpiſſime inſcripta fuſius dicere non eſt neceſſe: quum præſertim etiam in poëſi, atque oratione ſoluta numeris frequenter occurrat. Eam quippe ornandi ſermonis cauſſa adhibent Plinius (4), Plautus (5), Terentius (6) &c. Lepidiſſime autem de more Martialis habet (7).

Speranti plures, nam ſtare aut creſcere debent
Munera, venerunt PLUSVE MINUSVE *duæ*.

Conqueritur ſcilicet de Poſthumiano, a quo libras argenti non minus quatuor exſpectabat, quale munus ante annos x. ab eodem

(1) Pag. MCXLVIII. num. 4.
(2) *Ibidem* num. 11.
(3) §. XIII. pag. 116.
(4) *Hiſtoria naturalis* Lib. XVI. Cap. VI.
(5) *Captivi duo* Act. V. Sect. III. Item *Menæchmi* Act. IV. Scen. II.
(6) *Phormion* Act. III. Scena III.
(7) *Epigrammaton* Lib. VIII. Epigr. LXXI.

eodem acceperat in Saturnalibus. Conſueverunt veteres hanc eamdem formulam aliquando exprimere prioribus tantum literis ſingularibus P. M. brevitatis gratia: Trita ſane res eſt apud eruditos, ex obſervatis a Probo, Manutio, Scaligero, Urſato, & aliis (1), qui ſeſe in antiquis monimentis explanandis, exercuerunt.

Poſtquam anni, quibus vixit Paſchaſius in epitaphio recenſiti ſunt, de obitu ejuſdem agitur. Sequitur ergo FECIT FATV, ideſt FECIT FATVM; ſed hanc phraſim male interpretati ſunt aliqui (2); errorisque cauſſam ſumſere a litera F., quæ quum in antiquo marmore ſecta infra de more non ſit, litera T. perperam credita eſt ab iiſdem, ac propterea legere non dubitarunt, FECIT TATV, videlicet, FECIT TATA (3). Qua in expoſitione procul dubio lapſi ſunt. Nam ſi in voce FATVM litera F. uſurpetur pro litera T. pari argumento litera F. in verbo FECIT pro litera T. ſumenda foret; neque enim ſecta ea eſt. Quænam vero tunc eſſet hujus verbi ſignificatio? Germana itaque tituli expoſitio hæc eſt. FECIT FATVM, cui mirum in modum favet marmor aliud in eodem *Muſeo Victorio* ſervatum, in eademque Tabula ſumma fide cælatum (4), & in Lucinæ cæmeterio (quod ut alibi in hac Diſſertatione diximus, ſub vinea Mandoſia, Via Oſtienſi (5), latebat), anno MDCCXIV. repertum; cujus tandem veriſſima lectio eſt hujuſmodi, ſi ad normam orthographicam expendas. AGATHA FILIA DVLCISSIMA QVAE VIXIT ANNIS PLVS MINVS NOVEM ET DIEBVS SEXAGINTA TRIBVS FATVM FECIT PRIDIE IDVS MARTIAS. Non licet igitur in lapide Paſchaſiano phraſim interpretari FECIT TATA. Quandoquidem par eſt in utroque marmore legendi ratio, in quibus poſt denunciatos vitæ annos illico dies obitus memoratur. Sic in epitaphio Paſchaſii FATVM FECIT *quarto*

(1) Qui de Notis Romanorum ſcripſerunt, omnes hac de re conveniunt, ita ut opus non ſit quidquam dictis addere, & Lectorem ſupervacaneis notationibus gravare. Videſis *Il Fiorino d' oro antico illuſtrato &c.* Parte IV. in Obſervationibus ad Num. XXXII. §. 3. pag. 445. & ſeq.

(2) Boldett. *Oſſervaz. ſopra i ſacri Cimiterj &c.* Muratorius, *Novus Theſaurus veterum inſcriptionum &c.*

(3) Boldettus loco citato lib. II. Cap. XVIII. pag. 582. Murator. Tom. IV. citati Operis, pag. MCMXX. num. 6. Uterque ſatis incmendatum evulgavit hunc lapidem, ut mirum ſit, cum loci dixiſſe Muratorium, e ſchedis ſuis ſe vulgaſſe.

(4) Vide Tabulam æri inciſam, & Diſſertationi præpoſitam num. 2.

(5) Boldett. Opere paullo ante citato Lib. II. Cap. VI. pag. 412.

to idus Octobris, & in ſaxo Agathæ FATVM FECIT *pridie idus Martias*. Porro rem acu tetigit cl. Eduardus Corſinius ex Clericis Regularibus Scholarum Piarum Diſſertatione II. in Opere de Notis Græcorum (1). Ceterum exempla literæ F. non ſectæ bifariam, ut in marmore Paſchaſiano vidimus, multa occurrunt (2) veſtigantibus antiquos titulos inſcriptos, ac potiſſime veterum Chriſtianorum.

Alium lapidem eodem dicendi modo conſpicuum vulgavit Marangonius in Appendice ad Acta S. Victorini Epiſcopi Amiterni & Martyris illuſtrata (3) ex cæmeterio Cyriacæ, Via Tiburtina.

D N. MAGNO MAXIMO AVG. II. CONSS
III IDVS MAIAS FATVM FECIT. LEO ET
DEPOSITVS PRIDIE IDVS MAIAS BENE
MERENTI IN PACE

Innoteſcit præterea ex hoc marmore dies obitus Leonis, quæ fuit XIII. menſis Maij, & depoſitionis ejuſdem, quæ fuit XIV. ipſius menſis. Sed de hac re nonnihil dicendum infra. Prima autem linea hujus epitaphii aliquantulum ſalebroſa, fidem ſequitur alterius vetuſti lapidis, qui penes Donium hanc præfert epigraphen (4).

DVLCISSIMAE . FILIAE . ADEODATE
QVE VIXIT ANNOS XVIII
ET MS. V
DEPOSITA XVI. KAL. FBR
CONS
MAGNO . MAXIMO AVGVSTO
PATER CELESTINVS FECIT
ET . CVM . MARITO . F. MENS . XI

In Hiſtoria autem Auguſta unus reperitur FLAVIVS MAGNUS MA-

(1) *Notæ Græcorum collectæ & illuſtratæ &c.* Florentiæ Anno MDCCIL. ex Typographia Imperiali in fol. Vid. pag. XXIV.

(2) Boldettus hunc edidit lapidem. *Oſſervazioni ſopra i ſacri Cimiterj &c.* Lib. II. Cap. IV. pag. 363.

ANTIOCHIDI A FILIA
CONSTANTIVS

Hinc vero in lapide cælata eſt imago ſtantis mulieris elatis manibus, orantis in modum: in medio Bonus Paſtor, ovem humeris geſtans: illinc Arbor. Exemplum aliud ſi cupis, vide epitaphium QVARTINAE ab eodem Boldetto vulgatum Lib. II. Cap. VIII. pag. 429. ea enim dicitur DVODECIM TILIORVM MATER. Utrobique litera T. locum occupat literæ F. Sed non eſt operæ pretium in his diutius immorari.

(3) Pag. 104.

(4) *Inſcriptiones Antiquæ Donianæ* Claſſ. XX. num. 67. pag. 538.

MAXIMVS, quem prælio vicit Theodoſius, & morte ſublatum ferunt anno Chriſti CCCLXXXVIII.

At ne ſcrupulum alicui iniiciat in lapide Chriſtianorum veterum offendiſſe illud FATVM FECIT, exemplum e cæmeterio Priſcillæ ad Viam Salariam jamdiu protulit Fabrettus (1) eo epitaphio, in quo legitur FATIS. DECESSIT. INIQVIS. Aliud item metro ſolutum Arelatæ exſtans, refert Sponius in Miſcellaneis eruditæ antiquitatis (2). Idem quoque ad veteres Chriſtianos attinet, tametſi habeat hanc formulam, IN FATA CONCESSIT. Sed in alio lapide penes Boſium (3), & Aringhium (4), *Lacheſim, & Tænarias aquas* memoratas reperimus, *inconſiderate potius quam impie*, ut inquit laudatus Fabrettus (5).

In vetuſtiſſimo ſepulcrali titulo SALVIDIENAE FAVSTILLAE, & in alio FELICVLI CRESCENTIS, legitur inſigni ſphalmate in Gruterianis inſcriptionibus (6), FATVS MALVS. Hic autem vita ceſſit puer annorum ſex; illa adoleſcentula annorum quindecim.

Occurrunt ſequentes formulæ apud Cajum Cornelium Tacitum in Annalibus, FATO OBIIT (7), FATO FVNCTA EST (8); & in Vita Julii Agricolæ (9), FATVM EXCEPISTI, aliaſque ſimiles a cultiſſimis Gentilium Scriptoribus uſurpatas facile quidem eſſet cumulare, ſed cui bono? Et quis hominum opus non exiſtimet prorſus ſupervacaneum? Quid vero Ethnici ſuis in tenebris viventes *Fati* vocabulo intelligerent, explanat Manutius in Commentariis ad Ciceronem (10), mortis cauſſas in duo genera dividens, *aut enim*, inquit ipſe, *intus oriuntur, aut extra: intus, vel natura, vel fato; extra, vel vi, vel caſu. Natura moriuntur, quibus in ſenectute animam e corpore, quaſi ſua manu natura molliter educit, quod accidit, quum vitalis calor paullatim extinguitur. Fato, qui morbo aliquo, ante illam diem, quò per ipſam naturam pervenire licuiſſet,*

(1) *Inſcription. antiquar.* Cap. II. pag. 112. num. 276.
(2) Sectione VIII. pag. 286.
(3) *Roma ſotterranea &c.* Lib III. Cap. I. pag. 429.
(4) *Roma Subterranea &c.*
(5) *Inſcript antiq.* Cap. II. pag. 112.
(6) Pag. DCLXIII. num. 5. *Item* pag. DCLXI. num. 6.
(7) *Annal.* XIV. Cap. LXII. num. 6.
[8] *Ibidem* Cap. XII. num. 7.
(9) Cap. XLV. num. 5.
(10) *Epiſtolarum*, quas Familiares appellant. Lib. IV. Epiſt. XII. pag. 174.

vitam amittunt. Ideoque in Catone majori idem Cicero ſcribit (1). *Vitam adoleſcentibus vis aufert, ſenibus maturitas*. Hæc enim vis, *Fati* nomine dicebatur. Inquit item Philippica I. in Marcum Antonium (2). *Præter naturam, præterque Fatum &c.* & Virgilius de Didone agens in ſua Æneide (3).

Nam quia nec Fato, merita nec morte peribat &c.

Etſi de hiſce locis multi multa dicant, nobis tamen Manutiana explanatio impenſe arridet. Ejuſdem Manutii Commentaria ad Orationem pro Quinto Ligorio conſulas velim (4), variiſque aliis locis (5). Item Marcum Antonium Muretum (6). Præterea Jacobum Gutherium de jure Manium ſcribentem adire poteris (7), & percurrere Raphaëlis Fabretti eruditas notationes ad inſcriptiones antiquas (8); ac potiſſime ejuſdem Ciceronis librum *de Fato* (9).

Paſchaſius ergo raptus præpropera morte, annum ſcilicet agens vigeſimum ſecundum, dicitur *Fatum feciſſe*. Agatha pariter, quæ vixit circiter annos novem, *Fatum fecit*. Quicumque ille eſt, qui *Fatis deceſſit iniquis*, conſtat eum, circiter vigeſimum ætatis annum, vitam exegiſſe. Geminus, qui *fidelis in Fata conceſſit*, vixit annis octo ſuper triginta, menſibus duobus, diebus ſex. Horum certe nullus, nedum prætertranſierat, ſed neque conſtitiſſe dici poteſt cum Dante Aligherio (10).

Nel mezzo del cammin di noſtra vita.

Verbum *Facio* apud Latinos ad res varias ſignificandas adhiberi ſolet. Itaque ſæpe transfertur ad res omninọ diverſas. Exempla quamplura ex optimis quibuſque vetuſtis Scriptoribus excerpta ordine alphabetico digeſſit Marius Nizzolius, in quibus tamen,

(1) Sive Lib. *de Senectute*, Operum Tomo IV. pag. 513.

[2] Pag. 710. fere in principio.

[3] Lib IV. Verſ. 696.

[4] Pag. 232.

[5] *Epiſtolar.* Lib. V. Epiſt. IX. pag. 196. &c.

[6] Invectiva III. in Catilinam.

[7] Lib. I. Cap. II. & Cap. III. & Lib. eodem Cap XII. Toletanæ Eccleſiæ Archiepiſcopus S. Julianus Lib. I. ΠΡΟΓΝΩΣΤΙΚΩΝ, ſive *de Origine humanæ mortis* Cap II. *Tria*, ſcribit, *ſunt genera mortis. Acerba infantum: Immatura juvenum: Naturalis ſenum.*

[8] Cap. II. pag. 86. & p. 87.

[9] Operum Tomo IV. pag. 364. & ſeqq.

[10] *Inferno* Canto I. verſ. I. Illuſtratores Operum Danis Aligherii, ad hoc carmen plura dixerunt, ætates hominum diverſimode metientes. Adi Commentaria Chriſtophori Landini & aliorum: Sed infra in hac ipſa Diſſertatione de hac eadem re aliqua legentibus occurrent.

men, FATVM FACERE, non comprehenditur. In illis animadvertimus, FVNVS FACERE, pro eo quod eſt *occidere*, & *curare funus*, ex Plauti Aſinaria (1).

Arg. (*Mater ſupremum mihi tua dixit, domum ire juſſit.*

Phil. (*Acerbum* FVNVS *filiæ* FACIET, *ſi te carendum eſt*.

Eodem modo, FVNVS FACERE, ad ſignificandam curationem funeris, occurrit in antiquo, variiſque imaginibus cælato marmore Villæ ſuburbanæ Pamphiliorum, quod edidit Ficoronius in Tractatu *Della Bolla d'oro de' Fanciulli nobili Romani, e quella de' Libertini* (2).

Lapis qui ſequitur, & Volſiniis adhuc exiſtit prope ſtathmum, vel tabernam, ſive diverſorium campeſtre ad uſum vaſis aquarii pro animalibus expoſitus, ad Lucium Canulejum ſpectans, editus eſt a Grutero (3). Eumdem vulgavit Fabrettus (4), ac poſtremo in Hiſtoria Volſinienſi Andreas Adamius (5), & nos aliquando illac iter facientes, Florentiam verſus progreſſuri, exſcripſimus in hunc modum.

ET	L. CANVLEIVS FVNVS. FECIT SIBI SE VIVO	TIBI
ET		TV

Breviter ad hoc marmor ſic commentatur Fabrettus (6). *Funus ſibi feciſſe, raro & nullo quod legerim antecedente exemplo Carolum Quintum Hiſpaniæ Regem glorioſiſſimum Regno relicto audivimus. Sed nihil tale apud Ethnicos memoratur*. Andreas Adamius, illud FVNVS FECIT SIBI SE VIVO, interpretatur de ſepulcro (7) quod SIBI VIVO Canulejus

(1) Act. III. Scena III. Verſ. 4. & 5.

(2) Pag. 19.

[3] Pag. DCCCC. num. 10.

(4) *Antiquar. Inſcription.* Cap. x. pag. 755. num. 615.

[5] *Storia di Volſeno &c. deſcritta in quattro libri dall' Abbate D. Andrea Adami &c.* in Roma 1737. in 4. Tomo II. Lib. IV. pag. 138.

(6) *Antiq. inſcript.* Cap. x. pag. 755.

(7) Lib. IV. pag. 140.

nulejus FECIT; ſepulcrum enim ad funus pertinet, & ad exſequias, ſive ad juſta perſolvenda; id vero magis conſonum videtur rationi & veritati.

Columella de terræ generibus agens (1), *Nullum*, ait, *deterius habetur genus, quam, quod eſt ſiccum pariter, & denſum, & macrum, quia quum difficulter tractetur, tum ne tractatum quidem gratiam refert, nec relictum, pratis vel paſcuis abunde ſufficit. Itaque hic ager, ſive exercetur, ſeu ceſſat, colono eſt pœnitendus, ac tamquam peſtilens refugiendus. Nam ille* MORTEM FACIT, *hic teterrimam comitem mortis famem &c.*

In hoc Columellæ textu, active accipiendum eſt verbum *Facio*, ut MORTEM FACIT, idem valeat, ac *mortis cauſſam adfert*. At ubi legimus in lapide Paſchaſiano, & in epitaphio Agathæ, FATVM FECIT, hæc formula utrobique ſe habet paſſive, ſumiturque pro *Obiit*.

Huc uſque dictis adiiciendum videtur, ipſum verbum FECIT, aliquando pro *obiit* uſurpatum fuiſſe in nonnullis inſcriptionibus veterum Chriſtianorum; non enim improbandæ ſunt conjecturæ, quæ valido aliquo argumento nituntur. Exemplum mihi videre videor in epitaphio ſancti PROCI Martyris, quod, una cum ſacris ejuſdem reliquiis, & vaſe ſanguinis, in cæmeterio ſancti Thraſonis, Via Salaria repertum, ſanctiſſimus Dominus noſter BENEDICTUS XIV. Pontifex Maximus, ad Metropolitanam Bononienſem Eccleſiam ſuam, ſancto PETRO Apoſtolorum Principi nuncupatam, miſit menſe Aprili, anno MDCCXLV. ornatiſſima epiſtola illuſtratum, illud vero ita ſe habet (2).

PATER FILIO PROCO QVI
VIXIT ANNIS VIIII. MENS. VIII.
IN PACE FECIT.

Licet enim in marmore, ubi nomen adeſt, quod verbum FECIT regat, optime legendum ſit. FILIO PROCO IN PACE QVI VIXIT ANNIS VIIII. MENSIBVS VIII. PATER FECIT; nihilominus optime quoque, imo polite legitur, quemadmodum in eodem epitaphio

[1] *De re ruſtica* Lib. II. Cap. II.

[2] *Lettera della Santità di noſtro Signore* BENEDETTO PP. XIV. *Al Capitolo e Canonici della Chieſa Metropolitana di Bologna &c. In Bologna.* MDCCXLV. *Nella Stamperia del Longhi, Stampatore Arciveſcovile.* in fol. Vide pag. x.

phio expreſſum eſt. PATER FILIO PROCO QVI VIXIT ANNIS VIIII. MENSIBVS VIII. itaut, verbum FECIT redundare prorſus videatur. Ergo, ſi ita cenſeant eruditi viri, illud IN PACE FECIT, pro eo, ni fallimur, legittime ſumi poteſt, quod eſt IN PACE OBIIT.

Ex eadem phraſi, FATVM FECIT, circa eadem tempora geminum epitaphium Paſchaſii, atque Agathæ exſcalptum fuiſſe docemur; quin etiam ex admodum ſimili characterum forma, facile argui poteſt, non longe poſt obitum Paſchaſii vita defunctam fuiſſe Agatham, ſive e contrario: uter enim eorum prior e vita migraverit, ignoramus. Plane adeo perſimiles ſunt apices ductuſque literarum, ut, quaſi ejuſdem quadratarii rudi ſcalpro utrumque lapidem cælatum eſſe, quiſquis viderit pene fateatur.

Notandum eſt pariter in epitaphio Agathæ, poſt annos VIIII. quibus ea vixit, dies LXIII. numerari, qui menſes duos & amplius conſtituunt; attamen indicare menſes neglexit epigrammatarius, ſola poſt annos, ut dictum eſt, dierum enumeratione notata (1). Quod in aliis lapidibus rariſſimum eſt. Menſium enim, & eorumdem in certas dies diviſio eſt vetuſtiſſima (2).

Lite-

(1) Fabrettus editam a ſe vetuſtam inſcriptionem Cap. V. pag. 412. num. 389. quæ, ut ipſe obſervat., *poſt enumeratos decem menſes, alios dies* XI. *quaſi menſis alterius portionem adjungit*, pene ineptam reputans, de illa hæc habet. *Unde in mentem venit intercalarium illud Cephaleditanum* XLV. *dies longum, ut Verris, novi illius Aſtrologi anomalia occurreretur, de qua* IV. *Act. Cicero, ut reliqui menſes in ſuam rationem reverterentur.*

Menſes in certos dies diſcretos, etſi non apud omnes par fuerit numerus dierum, neque apud eaſdem Gentes idem ſemper fuerit, qui literas vel a limine ſalutarunt, ſciunt. Dies autem LXIII. fere apud omnes menſium duorum ſpatium excedebant. Sed hic juvat vetuſta quædam epitaphia indicare, in quibus menſium expreſſio omittitur, & peculiari modo dierum numerus deſignatur. Gruterus pag. DCLXXXV. num. 7. marmor hoc promit. D.M. SAX OATAN. SEX. FIL. PAL. FESTI. VIX. AN. XI. D. L. Idem ſeq. pag. num. 7. D. M. HELIADI FIL IAX PIAN. FECAA.FABAN. VIXIT ANN.III. D.XXXVIIII. Item aliud pag. DCXCII. num. 1. D. M. M. IVSTIN. MARCELLI INFANTIS DVLCISSIMI QVI VIXIT ANNVM VNVM DIES XXXXVII. M. IVSTINVS SECVNDINVS AT PRIMAXIA MARCELLINA PATRES AMISSIONE EIVS ORBATI P. C. ET SVB ASCIA D D C. Plura de hac eadem re veterum monimentorum exempla non adferimus, ne terminos adnotationum prætergrediamur.

(2) In more fuit apud varias Gentes annum in menſes XII. partiri. Nam de Ægyptiis atque Alexandrinis ſatis conſtat Diſſertatione *de Menſibus Ægyptiorum* edita Florentiæ a cl. viro Nicolao Averanio Anno CIƆ.IƆ.CC.XXXVII. De Hebræis ſatis eſt locus in Divinis Scripturis occurrens Lib. III. *Regum* Cap. IV. Verſ. 7. *Habebat autem Salomon duodecim Præfectos ſuper omnem Iſraël, qui præbebant annonam Regi, & domui ejus: per ſingulos enim menſes in anno, ſinguli neceſſaria miniſtrabant &c.* Sabini, Etruriæ Populi, & ipſi annum in XII. menſes dividebant, quos tandem Romani quoque ſequuti ſunt, auctore Numa Pompilio, ſecundo eorumdem Romanorum Rege, qui menſes duos ſuperaddidit menſibus decem a Romulo conſtitutis, curſum ſolis exactius dimetiendo. De Anno Romuli diſerte Ovidius

Litera M. verbo FATVM, fortaſſe per incuriam antiquarii omiſſa eſt, quemadmodum apud virum clariſſ. Antonium Franciſcum Gorium, Florentiæ *Præpoſitum* inſignis Baſilicæ ſancti Joannis Baptiſtæ (1), in Donianis inſcriptionibus ab eo editis legitur (2). DOMVS. C. VALERI. HERMAISCI. TEMPLVM. SERAPIS. SCHOLA FAVSTINIANA. FECIT. ideſt *Scholam Fauſtinianam*, alibique in eodem Opere in alio vetuſtiſſimo lapide (3). SOLARIV. HVIVS. MVNIMENT. pro eo quod eſt *Solarium*. Frequens eſt apud eumdem Gorium in Columbario ſive Monumento Libertorum & Servorum Liviæ Auguſtæ & Cæſarum. DAT. OLLA, omiſſa in fine litera M. (4). Quod item occurrit apud clariſſ. Præſulem Franciſcum Blanchinium in illuſtratione ejuſdem Monimenti (5), Via Appia prope Urbem detecti anno MDCCXXVI. Alios vetuſtos titulos inſcriptos, ubi ea macula apparet, cl. Lupius in epitaphio Severæ Martyris recenſet (6). Gruterus vero in Indice eorum quæ ad Grammaticam pertinent,

dius ait Lib. I. *Faſtor.* Verſ. 27.

Tempora digereret cum conditor Urbis, in anno
Conſtituit menſes quinque bis eſſe ſuo.

Et Lib. III. *Faſtor.* Verſ. 121. inquit.

Annus erat, decimum cum Luna repleverat Orbem.
Hic numerus magno tunc in honore fuit.

Plura de anno in menses et I. diſtributo jam non eſt neceſſe depromere, ac de illis dicere omittimus, qui apud Plinium *Nat. Hiſt.* Lib. VII. Cap. XLVIII. annum *æſtate unum determinabant, & alterum Hyeme*; itemque de aliis, qui *quadripartitis temporibus; ſicut Arcades, quorum anni trimeſtres fuere*; & de iis, *qui Luna ſenio, ut Ægyptii*. De quibus omnibus agit accurate Averanius Diſſertatione mox memorata. Non inutile tamen erit, quamquam aliter aliqui judicabunt, recenſere nonnullas eo ſpectantes Inſcriptiones. Gruterus. pag. DCLXXXVII. num. 7. hunc refert lapidem. IANVARIAE QVAE VIX. ANN. XIII. MENS. XI. D. IIII. FECIT Q. MAGIVS HILARIO PATER FILIAE DVLCISSIMAE ET SIBI POSTERISQVE SVIS. Fabrettus *Antiquar. Inſcription.* Cap. III pag. 222. num. 588. ex Grutero pag. MLII. num. II. hunc alium vulgavit. B. M. IN PACE FLAVIO . . . SCVTARIVS SCOLA TERCIA. QVI. VIX. ANN. L. M. XV. MILITAVIT. ANN. VI. CHONATVS. DVLCISSIMVS. SORORIO AMANTISSIMO. Eumdem edidit quoque Gorius *Inſcript. Etrur.* Tom. III. pag. 337. Hæc quæ ſequuntur Epigrammata. Vide apud Muratur. *Vet. Inſcript.* Tom. IV. pag. MCMXXXIII. num. I. SERVILIVS PATER ARNEMARANTI PASTORI QVA VIXIT ANNIS LXII. M. XV. MORTVS VII. IDVS APRILES. *Ibidem* pag. MCMLVII. num. 5. VICTORIA QVAE VIXIT ANNIS XLVI. MENS. XXXVI. DECESSIT NON. SEPT. IN PACE HANC VRSACIVS ET FECIT. Sed jam ſatis.

(1) De ea dignitate, quam Florentiæ variis temporibus Optimates tenuerunt, iidemque viri doctrina ac pietate clari, conſule inprimis poteſt Ferdinandus Leopoldus *del Migliore*, Opere typis vulgato, cujus titulus eſt. *Firenze illuſtrata &c.* vide pag. 102. & alibi. Ceterum Præpoſitus S. Joannis Baptiſtæ clero iſtius Baſilicæ præeſt, & privilegiis honoribuſque Protonotariorum Apoſtolicorum extra Urbem degentium gaudet, atque ornatur.

(2) Claſſe II. num. 10. pag. 65.

(3) Claſſe XII. num. 4. pag. 395.

(4) *Monumentum, ſive Columbarium Libertorum & Servorum Liviæ Auguſtæ, & Cæſarum &c.* Florentiæ. Apud Tartinium & Franchium. CIƆ. IƆ. CC. XXVII. in fol.

(5) *Camera ed inſcrizioni ſepulcrali de' Liberti, ed Ufficiali della Caſa di Auguſto &c.* In Roma. M.DCCXXVII. in fol.

(6) §. XIII. pag. III. & ſeq.

tinent (1), M. finale perſæpe omiſſum in antiquis epigrammatibus advertit.

Ergo, ut eodem ordine, quo cœptum eſt procedat examen, & animadverſiones ad antiquam inſcriptionem noſtram lucidius exponantur, Paſchaſius FATVM FECIT, ſive obiit IIII. IDVS OCTOBRIS, die ſcilicet XII. menſis Octobris. In lapide ex oſcitantia ſcalptoris irrepſit OCTROBIS, nempe litera R. poſita inter T. & O. quemadmodum in Tabula æri inciſa fideliter exprimi curavimus. Mendum huic ſimile in indicatione ejuſdem menſis Octobris refert lapis a Marangonio vulgatus in Appendice ad Acta ſancti Victorini (2). Verum plurima ejuſmodi cacographiæ exempla omne ævum ſuppeditat. Apud Sponium in Miſcellaneis eruditæ antiquitatis (3), in Tabula ænea Hadriano Imperatore ſcripta, ipſius Conſulatu III. [ſi tamen ſcripturæ vitio tribuendum ſit], occurrit. DAT. NON. OCTVBRIS. Adhibita litera V. loco literæ O. Quamvis autem in monimentis Ethnicorum nonnumquam aliquæ ſphalmatum turpitudines & labes demonſtrari poſſint, tamen in lapidibus, qui e cryptis veterum Chriſtianorum eruuntur, multo plures notantur Latinæ linguæ maculæ, & errata. Quum enim Chriſtiani Nominis perſequutores eouſque inſanirent, ut Fideles defunctos, ne humari quidem paterentur (4). veræ Religionis cultores, quos maxime urgebat ſolicitudo fratres ſuos IN PACE CHRISTI mortuos tumulandi, non ſelectos lapides perveſtigabant, ſed quoſcumque obvios arripiebant (5): non rhetorum elo-

(1) Poſt Theſaurum antiquarum inſcriptionum, Indicis Parte V. Cap. XIX. lit. M.

(2) Pag. 105.

(3) Sectione VIII. pag. 278.

(4) Apud Prudentium ΠΕΡΙΣΤΕΦΑΝΩΝ. In Hymno in laudem S. Vincentii Martyris, Tyrannus excandeſcens ait.

Sed reſtat illud ultimum,
Inferre pœnam mortuo,
Feris cadaver tradere,
Canibuſque carpendum dare.
Jam nunc & oſſa extinxero,
Ne ſit ſepulcrum funeris,
Quod plebs gregalis excolat
Titulumque figat martyris &c.
. . . .
. . . .
. . . .
Mergam cadaver fluctibus &c.

(5) Idcirco mirum non eſt, in ſacris ſuburbanis cæmeteriis nonnullos reperiri lapides Gentilium, in uſus Chriſtifidelium adhibitos. Quæcumque enim tabulæ ad manus erant, ſive fictiles, ſive marmoreæ (tabula, ſi ſcripta eſſet, inverſa), occludendis Chriſtianorum tumulis adhibebantur. Si qui igitur epitaphia Gentilium in noſtris cæmeteriis aliquando deſcribunt, ii profecto ſcire debent, inverſos tantum lapides, non vero epitaphia lapidibus hiſce ex altera parte inſcripta uſibus Chriſtianorum inſerviiſſe, uti appoſite monuerunt

eloquentiam quærebant, ſed quovis vel rudi ſermone contenti erant ad memoriam amicorum conſervandam, & ad leniendum potius animi mœrorem, quam ad pompam, & ad oſtentationem Ethnicorum imitandam. Ideo in illis titulis puritas intentionis, ac pietas magis elucet, quam elegantia orationis, & induſtria operoſa præſtantis artificis. O TEMPORA INFAVSTA, legimus in epitaphio ſancti ALEXANDRI Martyris, qui Imperatore Antonino paſſus eſt (1). O TEMPORA INFAVSTA QVIBVS INTER SACRA ET VOTA NE IN CAVERNIS QVIDEM SALVARI POSSIMVS. QVID MISERIVS VITA SED QVID MISERIVS IN MORTE CVM AB AMICIS ET PARENTIBVS SEPELIRI NEQVEANT &c.

Ut autem magis aſſerta remaneret dies, in qua Paſchaſius occubuit, notato in epitaphio IIII. IDVS OCTOBRIS, additur ϚII ANTE NATALE DOMNI ASTERI. ſcilicet *octavo ante Natale Domni Aſterii*. Sigma-tau Græco more in lapidibus antiquis ſæpius expreſſum expendit abunde Fabrettus (2), adverſus Reineſii, aliorumque opinionem, & pro Senario numero reſtituit, teſtimonio vetuſtiſſimi Codicis collectionis Conciliorum apud cl. Joannem Mabillonium (3), in quo hæc nota Ϛ. quinarium numerum V. Ordine perpetuo ſubſequitur. Confirmat etiam aliis argumentis, ac potiſſime duobus antiquis epigrammatibus, Conſulatu ſeptimo Valentiniani Auguſti cum Avieno diſtinctis, quorum in altero Conſulatus ejuſdem Valentiniani Romanis hiſce notis VII. exprimitur, in altero, Græco-Latinis hiſce ſiglis ϚI. recenſetur. Eamdem notam Ϛ. ſæculo III. jam uſurpatam, videlicet Conſulibus

auerunt editores, & Illuſtratores Romæ ſubterraneæ. Quippe noſtra etiam ætate loculi defunctorum aperti ſunt, quorum externa facies memoriam Chriſtiani viri exhibebat, partem autem averſam, quæ ſcilicet legi, niſi reſerato loculo nequibat, epitaphio viri Gentilis inſtructam videre contigit, cujus ſepulcro aptatus pridem lapis fuit, indeque in proximum fortaſſis cœmeterium poſtea translatus. Si qui vero ex iiſdem lapidibus ad Chriſtifideles nullo modo pertinent, facile everſis Gentilium ſepulcris, quæ in ſuperioribus viis, atque vineis erant, in ſuppoſita cœmeteria, quæ vel ſponte non raro fatiſcunt, ejuſmodi lapides ſunt prolapſi.

(1) Ediderunt epitaphium ſancti ALEXANDRI Martyris, ex cœmeterio Caliſti eruum, Boſius cum Severano Lib. III. Cap. XXIII. Aringhius Lib. III. Cap. XXII. Boldettus Lib. I. Cap. XLIV. pag. 232.

(2) *Antiquar. Inſcription.* Cap. VII. p. 540. Beda Lib. III. *de Indigitatione*, ſcribit, Græcos tres numeros expreſſiſſe propriis notis, quæ ex Alphabeto non ſunt. Prima eſt Ϛ. nota numeri VI. Altera ϙ. quæ vocatur *Copha*, & valet inter notas numericas XC. Tertia eſt ϡ. *Enneacoſia*, quæ valet DCCCC.

[3] *De re Diplomatica* Lib. II. Cap. XXVIII. num. 12

libus Tuſco & Anulino, Imperium Romanum moderante Diocletiano, diſerte oſtendit cl. Bonarrotius Senator Florentinus in Præfatione ad vitrea Fragmenta (1), & cl. Gorius Tomo I. antiquarum inſcriptionum in Etruriæ Urbibus exſtantium [2]. Loquitur item de hac nota ς. pro Senario numero adhibita Maffejus in Hiſtoria Diplomatica variis locis [3]. Poſt tot egregios Scriptores non oportet alios memorare. Adlatis monimentis lapis noſter Paſchaſianus accedat, ſed infra apertius res declaranda eſt. Interea de Natale DOMNI ASTERII ſermonem inſtituamus.

Porro *Natale* pro obitu uſurpatum, quum de illis agitur, qui Chriſtianæ Fidei teſtimonium ſanguine ſuo ac vita fortiter data ſignarunt, paſſim occurrit in Martyrologio Romano [4]. Mors enim juſtorum initium eſt æternæ felicitatis, quæ eſt vita animæ, quare inquit Prudentius [5], de Paſſione Hippolyti Martyris.

Jam quum ſe revocat decurſis menſibus annus,
Natalemque diem Paſſio feſta refert &c.

Ejuſdem vocabuli notionem antiquus auctor poſt alios vetuſtiores Patres explicat in Sermone de Nativitate ſancti Joannis Baptiſtæ, ubi ait [6]. *Nullius hominis Nativitatem præter ſolius* DEI, *in auctoritatis arcem recepit Eccleſia, hujus iſtius exceptione ſervata. Novit enim, quia melior eſt dies mortis die Nativitatis, & quod ortus hominum triſtitia comitetur: inde eſt, quod diem mortis Martyrum, non Nativitatis ſollemnizat Eccleſia*; MORTEM TAMEN EORUM, NATALITIORUM NOMINE NOMINANS, *quibus eſt de morte* NATALIS. *Tunc enim cœperunt de morte naſci ad vitam, quum vitam depoſuerunt pro vita &c.*

Auctor etiam Sermonum in Antiphonam *Salve Regina*, qui ſancto Bernardo adtribuuntur, in laudibus beatæ MARIÆ VIRGINIS

(1) Pag. XVIII.

[2] Pag. 169.

[3] Pag 112. & pag. 135. Lampridius, Sigma, ſive Græci Alphabeti literam c. quod ſinuata ſit, inſtar menſæ eſſe inquit. Quare Sidonius Apollinaris, ad Pontium Leontium, de quodam Pago ſpecioſo in eam formam ſinuato, ait.
Cominus erigitur vel prima vel extima turris,
Mos erit hic Dominis hibernum Sigma locare.

(4) Vide Baronium in Præfatione ad Martyrolog. Roman. Cap. IV. & ejuſdem notas ad diem XXI. Januarii lit. c.

(5) ΠΕΡΙΣΤΕΦΑΝΩΝ, ſive *de Coronis* Verſ. 3526. pag. 756. In editione Lugdunenſi Veterum Poëtarum Latinorum An. M. D. C. XIII. Tomo II.

[6] Edidit hunc Sermonem Joannes Mabillon, Operum ſancti Bernardi Volumine II. inter Opera ſuppoſititia, & aliena, ſed ſatis antiqua &c. Pariſiis. M. DC. LXXXX. in fol. Vide §. V. Columna 678.

ſeſe effundens, Sermone IV. ita habet [1]. *Denique nullius, præter te, niſi* DOMINI FILII TUI, *& Joannis Baptiſtæ, qui utique ſancti nati ſunt, colit Nativitatem &c.*, diem ſcilicet temporalis eorumdem ortus. Ac propterea Sermone II. in Feſto ſanctorum Apoſtolorum Petri & Paulli recitato, ſanctus Bernardus hæc profert [2]. *Non eſt, Fratres, Nativitatis humanæ ſollemnitas iſta, ſicut paullo ante beati Joannis diem Natalitium celebraſtis. Ille enim naſcens honoratur, quia naſcitur ſanctificatus. Denique in Joanne ſolo celebrior eſt Paſſione Nativitas. Quia etſi paſſus pro* CHRISTO *eſt, quum pro juſtitia & veritate occubuit, evidentius tamen natus pro eo eſt, nimirum homo miſſus a* DEO, *qui in hoc natus eſt, & ad hoc venit in mundum, ut perhiberet teſtimonium veritati &c.* In Epiſtola Smyrnenſis Eccleſiæ de Martyrio ſancti Polycarpi legimus apud Euſebium (3), eamdem Eccleſiam *ἐπιτελεῖν τὴν τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ ἡμέραν γενέθλιον, εἴς τε τῶν προηθληκότων μνήμην, καὶ τῶν μελλόντων ἄσκησίν τε καὶ ἑτοιμασίαν* &c. Natalem ejus Martyrii diem celebrare, tum in memoriam eorum, qui hoc certamen ſubierunt, tum ad exemplum & eruditionem aliorum, qui ad idem certamen impoſterum vocati eſſent &c. Videat Lector quæ ad hunc locum notat Jacobus Uſſerius (4). Eamdem vero Epiſtolam cum Uſſerii notationibus apud Ruinartium reperiet in Actis Martyrum ſinceris ab eo vulgatis (5). Dictis concinunt Acta ſanctorum Pionii & Sociorum ejus Martyrum. En horumce Actorum verba (6). *Secundo itaque die ſexti menſis, qui dies quarto idus Martias, die Sabbati majore, Natale Polycarpi Martyris celebrantes genuinum, Pionium, Sabinam, Aſclepiadem, Macedoniam quoque, & Lemnum Presbyterum Catholicæ Eccleſiæ, vis perſequutionis invenit &c.* Quibus paullo poſt ſubduntur iſta. *Ergo ante diem quam Natalis Polycarpi adveniret &c.* Verum audire præſtat duos Catholicæ Eccleſiæ Doctores eximios, qui rem, de qua agimus, luculentiſſime tradiderunt. Horum prior, nempe ſanctus Ambroſius, in Sermone de ſancto Euſe-

[1] §. III. Columna 931. in eodem Volumine II.

(2) Operum ſancti Bernardi Volumine I. quod Opera genuina complectitur, recenſente Mabillonio. Videſis Columna 992. §. IV.

(3) *Hiſtoria Eccleſiaſtica* Lib. IV. Cap. XV.

(4) Pag. 42.

(5) Edit. Veronæ in fol. MDCCXXXI. Vide §. XVIII. pag. 37.

(6) §. II. pag. 118. Memoria ſancti Pionii legitur in Martyrologio Romano die I. menſis Februarii, ubi cum aliis XV. paſſum fuiſſe notatur.

Euſebio ita loquitur (1). *Depoſitionis ipſa dies Natalis dicitur, quod delictorum carcere liberati, libertati naſcimur Salvatoris &c.* Poſterior autem, videlicet ſanctus Petrus Chryſologus in Sermone CXXIX. (2) ſic docet. *Natalem ergo ſanctorum cum auditis, chariſſimi, nolite putare illum dici, quo naſcuntur in terra de carne; ſed de terra in cœlum, de labore ad requiem, de tentationibus ad quietem, de cruciatibus ad delicias, non fluxas, ſed fortes & ſtabiles & æternas, de mundanis riſibus ad coronam & gloriam: tales Natales digne Martyrum celebrantur &c.* Conſtat ergo *Natalis* vocabulo emortualem Sanctorum diem uſu Eccleſiaſtico fere deſignari conſueviſſe. Dicimus fere; non enim hujuſmodi regula plus æquo eſt protendenda; qua quidem, ne de aliis loquamur, minime comprehenduntur, tum Redemtoris noſtri IESV CHRISTI, tum beatiſſimæ ejus Genitricis MARIAE, & ſancti Præcurſoris BAPTISTAE Natales dies: hi namque in vetuſtis Martyrologiis & Kalendariis notantur hoc modo. VIII. KAL. *Julii*. *Nativitas Præcurſoris* DOMINI = VI. *Idus Septembris*. *Nativitas* DEI *Genitricis* MARIAE = VIII. Kal. *Januarii*. *Nativitas* DOMINI *ſecundum carnem*. In aliquibus autem æque vetuſtis Codicibus Martyrologiorum & Kalendariorum, ſub *Natali* voce ſic indicantur. VIII. Kal. *Julii*. *Natalis ſancti* IOANNIS BAPTISTAE = IX. *Kal. Januarii*. *Vigilia Natalis* DOMINI = VIII. *Kal. Januarii*. *Natalis* DOMINI *noſtri* IESV CHRISTI *&c.* Martyrologia & Kalendaria, quæ obſervanda proponimus edita ſunt opera & ſtudio cl. Dominici Georgii poſt Martyrologium Adonis Archiepiſcopi Viennenſis (3), quo Lectores amandare ſatius duximus. Interim ex prælibatis deducimus *Natale* idem ſignificare quod *Nativitas*, adeo ut æque ſynonima cenſenda ſint hæc vocabula, quæ obitum ſive paſſionem Sanctorum translate ſignificant; quia ex hac luce migrantes, novam vitam vivere incipiunt, non amplius fragilem mortalemque, ſed æternam & in ſæcula duraturam.

Sunt autem qui memoriam ſanctæ Agnetis illuſtrantes, non

ſine

(1) *Sermone* LVII. Edit. Mon. S. Mauri. Pariſ. 1690. Operum Tomo II. pag. 469. & p. 470. in alia edit. Serm. LXX. Alibi Serm. XVI.

(2) Edit. Pariſiis in fol. an. MDCLXXI. curante Theophylo Rainaudo Societatis IESV Theologo. Vid. pag. 363.

(3) Edit. Romæ in fol. An. MDCCXLV. hiſce TYPIS PALEARINIANIS.

ſine vetuſtorum monimentorum teſtimonio, atque auctoritate diſtinguunt *Natale de Paſſione* ab ejuſdem *Natali de Nativitate*. Porro ad hæc aſſerenda juvant quamplurimum Sacramentaria Gelaſianum & Gregorianum: edita quoque nonnulla Martyrologia & Kalendaria, in quibus *Natale* utrumque memoratur. Profecto ſanctæ Agnetis *Natale de Paſſione* recenſetur ad diem XXI. *Natale* vero *de Nativitate* ad diem XXVIII. Januarii. Idipſum *Natale de Nativitate* Rabanus *Genuinum* dixit ad eamdem diem XXVIII. Januarii, & in Epternacenſi Martyrologio dicitur *Ingenuinum*. Primum *a Genere*; Secundum *ab Ingenuitate* auſpicatur ſignificationem. Ergo *Natale de Paſſione*, Martyrium ea die paſſam fuiſſe ſanctam Virginem Agnetem, ideoque cælo natam fuiſſe, nobis in mentem revocat. *Natale de Nativitate*, ſive *Genuinum*, ſive *Ingenuinum* dixeris, eum diem, quo ipſa Virgo in terris nata eſt, indicare videtur. Sed plura de eadem re nuper dicta ſunt ab eruditiſſimis viris Alexio Symmacho Mazochio, & P. Ludovico Sabbatinio in Commentariis ad vetuſtum marmoreum Kalendarium Eccleſiæ Neapolitanæ (1). Plura quoque a doctiſsimo Dominico Georgio in notis ad Martyrologium Adonis (2). Multa etiam a clariſsimo P. D. Antonio Franciſco Vezzoſi Clerico Regulari Theatino in nova editione, quam molitur, & ſtrenue proſequitur, Operum Ven. Servi DEI Joſephi Mariæ Thomaſii S. R. E. Cardinalis, Tomo IV. qui Reſponſoria & Antiphonas pſalmodiis interiiciendas comprehendit (3). Itaque ſaltem V.° Chriſti ſæculo, quo S. Gelaſius floruit, duplicem Feſtivitatem ſanctæ Agnetis celebratam fuiſſe, in dubium revocari non poteſt. IV.° enim *ſæculo*, inquit ibidem Mazochius (4). *Nullum ejus Feſti* (videlicet de Nativitate ſanctæ Agnetis), *veſtigium, in Bucheriano Kalendario occurrit, in quo tantum prius Feſtum ſic conſignatur*. XII. KAL. FEBR. AGNETIS IN NOMENTANA.

Lectorem heic monitum volo, laudatum Mazochium, quoniam legerat Codicem Sacramentorum Romanæ Eccleſiæ Leo-

(1) Edit. Neapoli. CIƆ IƆ CC XXXXIII. in 4. Vide adnotationes diei XXI. Menſis Januarii ſubjectas.

(2) Ad diem XXI. Januarii. *Item* ad diem XXVIII. ejuſdem Menſis.

(3) Edit. Romæ. MDCCXLIX. in 4°. pag. 268. & ſeqq.

(4) Pag. 18. §. VII.

Leonianum, quem edidit vir cl. P. Joſephus Blanchinius Oratorii Romani Presbyter, nobiſque amicitiæ vinculo conjunctus (1); legerat etiam *Codices Sacramentorum nongentis annis vetuſtiores*, editos a Ven. Thomaſio (2), errore deceptum, fidenter ſcripſiſſe, *in Leoniano Sacramentario* (3), *jam duplex Agnetis Feſtum occurrit. Prius de Paſſione, poſterius de Nativitate. Quare*, idem inquit, *ea credo ſaltem initia feſti Nativitatis ſanctæ Agnetis fuiſſe*. Porro deeſt in Sacramentario Leoniano menſis Januarius, in quo de Feſtivitatibus ſanctæ Agnetis ſupra recenſitis mentio fieri deberet: deſunt pariter menſes Februarius & Martius; neque integer eſt menſis Aprilis, ut in Prolegomenis ad Anaſtaſium Tomo IV. videri poteſt (4). In *Codice* autem *Sacramentorum Romanæ Eccleſiæ*, quem Lib. II. citati Operis (5) Cardinalis Thomaſius, jure *Codicem Gelaſianum* appellat, ita legitur (6). IN NAT. SANCTAE AGNETIS VIRGINIS DE PASSIONE SVA XII. KAL. FEBRVARIAS. Item (7). IN NATALE EIVSDEM (ſanctæ Agnetis) DE NATIVITATE. V. KAL. FEBR. Primo igitur, dum ſatagit Mazochius recitata verba ex Gelaſiano Codice deſcribere, librum ipſum editum a Ven. Thomaſio, loco Leoniani Codicis allegavit, dein nimium memoriæ fidens, eadem omnia ſe legiſſe arbitratus eſt etiam in Codice Leoniano.

Mos celebrandi *Nativitatem* hujus ſanctæ Virginis quamdiu perduraverit, non eſt cur inveſtigemus: certe aliquando exolevit; nam in Martyrologio Romano habetur tantummodo ad diem XXVIII. Januarii. *Romæ ſanctæ Agnetis ſecundo*. Ubi loci Baronius animadvertit vetuſtam admodum eſſe talem hujus diei memoriam; eademque ſanctæ illius Virginis *Adparitionem* dumtaxat deſignari, qua *parentibus ad ſepulcrum ejus vigilantibus, choro ſanctarum Virginum comitata &c.* (8) *conſolata eſt eos*, prout continent ejus res geſtæ, quæ habentur apud ſanctum Ambroſium [9]. Ego

(1) Prolegom. ad Anaſtaſ. Opuſc. II. pag. XII. Tom. IV.

(2) Romæ 1680. in 4.°

(3) Vid. Kalendarium Neapolitan. pag. 18. §. VII.

(4) Opuſculum II. *Codex Sacramentorum vetus Romanæ Eccleſiæ a ſancto Leone Papa I. confectus*. Vide pag. XII.

(5) *Codices Sacramentorum nongentis annis vetuſtiores &c.* edit. Romæ in 4.° 1680.

(6) Pag. 144. §. VI.

(7) Pag. 145. §. VII.

(8) Vid. in not. lit. A.

(9) Lib. IV. Epiſt. XXXIV. editionis Romanæ Dominici Baſæ. in fol. MDLXXXV. pag. 215. & ſeqq.

BIBLIOTECA NAZ. ... (stamp)

Ego vero, quum hunc morem celebrandi duplicem *Nativitatem* ſanctæ Agnetis, diſciplinæ veteri Eccleſiaſticæ omnino adverſari perſpicerem, aliquid ſtatuere ea de re decreveram, quod conjectura me adſequutum eſſe putavi. Igitur, ſi viri docti probaverint, Feſtum ſanctæ Agnetis; quod *Natale de Nativitate* dicitur in hiſce monimentis die XXVIII. Januarii, nihil aliud indicare crediderim, quam hujus ſanctæ Virginis famigeratam *Adparitionem*, ſeu *Viſionem*, qua de vera ejuſdem in cœlum *Nativitate*, quæ die XXI. Januarii contigit, certiores facti Chriſtifideles, *Secundo* Feſtum Agnetis celebrare occœperint. At vero, non multo poſt (ut fit in rebus humanis, quæ tempore currente obſcurantur, veraſque notiones amittunt), quum in vetuſtioribus Eccleſiaſticis monimentis unice deſcriptum reperiatur *Natale de Nativitate* [quod myſterio non carere putandum eſt], fortaſſe in eam opinionem nonnulli deſcenderunt; ut exiſtimarent naturalem *Nativitatem* celebrandam eſſe, eamque aliquando celebrarunt, itaut *Natale genuinum*, itemque *ingenuinum*, ut ſupra vidimus, nuncupaverint, pieque crediderint *Natale generis* illa ipſa die contigiſſe; atque ita adjectum eum diem fuiſſe faſtis Eccleſiaſticis, qui modo ob vetuſtatem, quam præſeferunt, jure meritoque maxima ſunt in exiſtimatione ac pretio habendi.

Hujus obſervationis occaſione in mentem ſcrupulus venit, fortaſſe errorem quemdam in Acta ſancti Pionii ſuperius recenſita, amanuenſis vitio irrepſiſſe, a viris eruditis, quod ſciam, hactenus inobſervatum. Certum eſt enim, in illis Actis memoratum *Natale* Polycarpi *genuinum*, nullo umquam tempore celebratum fuiſſe ex vetuſta Eccleſiæ diſciplina, ſed *Natale Paſſionis* tantum; ac proinde rem ſerio perpendentes, quum in Martyrologiis idem Pionius dicatur Martyrio coronatus cum aliis quindecim, ſuſpicati ſumus, *genuinum* non eſſe illic adpoſitum, tamquam *Natalis* epitheton, ſed proprium nomen unius ex quindecim Martyribus, qui cum Pionio paſſi ſunt, denotare. Revera ex variantibus diverſorum Codicum lectionibus, quæ a Ruinartio adferuntur, in Codice altero Colbertino legit ipſe *Jenuinum*,

Digitized by Google

nuinum, prima litera longa, majuſcula nempe [1]. Nec ſuſpicio prorſus vana eſt, aut ſolido caret fundamento, quum in Martyrologio Romano *Genuini* mentio non ſemel occurrat. Genuini enim Epiſcopi memoria recolitur ad diem V. Februarii; & in Appendice ad Martyrologium Adonis apud Georgium, ad diem IX. Octobris legimus. *Romæ Marcellini & Genuini, & inter duas Lauros Priminæ*. Itaque legendum in eiſdem Actis propono. *Natale Polycarpi celebrantes, Genuinum, Pionium, Sabinam, Aſclepiadem, Macedoniam quoque, & Lemnum Presbyterum Catholicæ Eccleſiæ, vis perſequutionis invenit*.

Quam prave ac ſubdole verſuteque Rhenanus illum Tertulliani locum. *Oblationes pro defunctis*, PRO NATALITIIS ANNUA DIE FACIMUS (2), *de Natalitiis* more Gentilium ſit interpretatus, noverit quiſquis adeat Jacobum Pamelium falſa ejuſdem Rhenani commenta pie doctiſſimeque confutantem in adjectis notationibus, quas inter potiſſime animadvertendum eſt ſancti Cypriani teſtimonium (3). Sane de incruento Sacrificio, quod annuo recurrente die obitus ſanctorum Martyrum DEO offerebatur, pro ſua opportunitate loquitur eo loci Tertullianus. Illud *tempus faciendi Domine &c.* (4), priuſquam Miſſæ ſacrificium inchoëtur, coram Sacerdote recitat Diaconus, ut habetur in veteri Liturgia ſancti Joannis Chryſoſtomi; Denique verbum FECIT, apud celeberrimos Latinos Scriptores maxime uſurpatum, quum ſermo haberetur de ſacris Gentilium, nemo neſcit (5). NATALES autem *Cæſarum* (6), Virorum quoque illu-

(1) Edit. Veronæ &c. pag. 118. in notatione tertia ad calcem paginæ.

(2) Lib. *De Corona Militis* Cap. III.

(3) Epiſtola XXXIV. ad Presbyteros & Diaconos Eccleſiæ Carthaginenſis. num. 13.

(4) Pſalm. CXVIII. Verſic. 126.

(5) Etſi nonnulla jam dicta ſint a nobis de verbo *Facio*, addendum tamen heic eſt, tum a Gentilibus, tum a Chriſtianis Scriptoribus uſurpatum hoc verbum fuiſſe ad exprimendum id quod eſt *Sacrifico*. Ceterum quoniam hæc ſparta ab aliis adornata eſt, Chriſtianorum exempla nonnulla videat Lector in *Hierolexico* Dominici & Caroli Fratrum Macri. Reliqua ad Gentiles pertinentia viderit *in Lexico Romanarum antiquitatum* Samuelis Pitiſci.

(6) Conſule Suetonium in Vitis XII. Cæſarum, & alios, qui hiſtorias Imperii Romani deſcripſerunt. Vide item Julium Cæſarem Bulengerum *in Imperatore Romano*. Lib. II. Cap. I. Jacobus Sponius in Miſcellaneis eruditæ antiquitatis Sectione VI. pag. 218. ſequentem lapidem vulgavit, Romæ exiſtentem ad ſancti Pancratii, cujus acceperat deſcriptionem ex Abbate Doni Florentino. Inquit autem idem Sponius. *Natales Auguſtorum quotannis celebrari ſolebant, non ſine magnis impenſis, quarum rationes curabant & exſcribebant his deſtinati Tabularius*,

illuſtrium (1), & Amicorum (2) ; a nonnullis etiam proprios ſummopere cultos (3) , oſtendunt cippi marmorei , vetuſtæ inſcriptæ columellæ, & alia antiqua monimenta. Præterea Urbium illuſtriorum NATALES ſumtuoſiſſime celebratos fuiſſe teſtantur antiqui Scriptores , & numiſmata ; ac præſertim Romanæ Urbis (4) , & Con-

rivs . *ſive Vicarius Tabularii* . Porro lapis ita ſe habet .

GARNAEO
AVG. N. VERN.
ADIVTORI
TABVLARI
NATALIS AVG.
N. DISP. FRATRI
MERENTI
FECIT

Sponii vero recocitam interpretationem rejecit Fabrettus *Antiquar. Inſcription.* Cap. IV. pag. 295. iterumque in notis pag. 335. ibi enim NATALIS , nomen eſſe contendit , non Officium; & jure quidem meritoque . Etenim NATALIS memoriam GARNAEO FRATRI ſuo FECIT. Hic erat in Familia Auguſti ADIVTOR TABVLARII ; ille autem DISPENSATOR . Revera tamen Suetonius in Auguſto , diſſerens *de dilectione Romanorum ad eum* , inquit Cap. LVII. *Equites Romani* NATALEM *ejus* , *ſponte atque conſenſu* , *biduo ſemper celebrarunt &c.*

(1) Pluribus , quæ adferri poſſent , exemplis prætermiſſis , Senecæ ea de re adducimus teſtimonium : Is enim Epiſtola LXIV. ſive Lib. VIII. Epiſtola VII. ad Quintum Sextium , ita inquit . *Quid ni ergo* (quædam exemplaria habent , *ego*), *magnorum virorum & imagines habeam incitamenta animi* , *&* NATALES *celebrem ? Quid ni illos honoris cauſſa ſemper appellem ? Quam venerationem præceptoribus meis debeo , eamdem illis præceptoribus generis humani , a quibus tanti boni initia fluxerunt &c.* Addendus Senecæ Cornelius Nepos in Elogio Timoleontis pag. 299. ait enim . *Prælia maxima* NATALI DIE *ſuo fecit omnia* , *quo factum eſt* , *ut ejuſdem* NATALEM , *feſtum haberet univerſa Sicilia &c.*

(2) Auſonius Epiſt. 12. Paullo 5.
Sed feſtos , quia ſæpe dies partim ipſe meorum Excolui , inque vicem conviva vocatus adivi , NATALIS *ſi forte fuit ſollemnis* AMICO *&c.*

(3) Inquit Cicero Lib. II. *de Finibus bon. & mal.* pag. 82. edit. Venetæ Lucæ Antonii Juntæ in fol. Operum Tomo IV. *Hæc ego non poſſum dicere , non eſſe hominis , quamvis & belli & humani , ſapientis vero nullo modo , Phyſici præſertim , quem ſe ille vult putari , ullum eſſe cujuſquam* DIEM NATALEM . *Quid ? vere ne poteſt eſſe dies ſæpius , qui ſemel fuit ? Certe non poteſt . An ejuſdem modi ? Ne id quidem , niſi quum multa annorum interceſſerint millia , ut omnium ſyderum eodem unde profecta ſint , fiat ad unum reverſio . Nullus eſt igitur cujuſquam* DIES NATALIS . *At habetur , & ego ſcilicet id neſciebam . Sed ut ſit , etiam ne poſt mortem colitur , idque teſtamento cavebit is &c.* Verum adverſus Ciceronis opinionem in baſi quadrata apud Gruterum legimus pagina CCCXXII. num. 4. CAPVT EX TESTAMENTO CETRANIAE SEVERINAE , ubi præ ceteris ait teſtatrix EX REDITV. HS. QVATERN. M. N. OMNIBVS ANNIS. PRID. IDVS. IVN. DIE. NATALIS. MEI. OLEVM. SINGVLIS. VOBIS. DIVIDATVR ET EX REDITV. HS. BINVM. MILLIVM. N. MANES. MEOS. COLATIS &c. Videndus item Jacobus Philippus Thomaſinus Lib. *de Donariis* , *ac Tabellis votivis* Cap. 12. pag. 91. & ſeqq. aliique . Sed *Geneſis* Cap. XL. Verſ. 20. Grande convivium memoratur , quod Pharao pueris ſuis facere conſueverat DIE SVO NATALI . Chriſtianos etiam dies ſuos NATALITIOS aliquando celebraſſe , & memoriæ poſterorum conſignaſſe in lapidibus deſcriptos , fidem faciunt vetuſta marmora , quæ in Commentario ad Nummum æreum *Muſei Victorii* edidimus Parte II. Cap. XVII. dum *de Baptiſmo* diſſereremus . Hiſce monimentis , quæ aliis occaſione ab aliis antea vulgata erant , alia plura , ſi velit , eruditus Lector adjunget .

(4) NATALE Urbis Romæ XI. Kal. Maii Romani veteres celebrabant , die ſcilicet XXI. Aprilis , qua die *Palilia* (quæ etiam *Parilia* dixerunt) , ſollemni ritu perſolvi mos erat , *Pali* Deæ. Siquidem, capto ab avibus auſpicio, ſelegit Romulus hunc diem Urbis mænibus delineandis .

Qua-

Conſtantinopolitanæ (1), quæ numiſmata in *Muſeo Victorio*, alibique ſervantur.

D Mul-

Quare inquit Propertius *Elegiarum* Lib. IV. Eleg. IV.

Urbi feſtus erat, dixere Palilia Patres.
Hic primus capit mænibus eſſe dies.

Ovidius, Sulmone in Pelignis natus. Lib. IV. *Faſtorum* circa finem ait.

Apta dies legitur, qua mænia ſignet aratro.
Sacra Palis ſuberant, inde movetur opus.

Et Lib. XIV. *Metamorphoſeon* Verſ. 775.

.... Feſtiſque Palilibus, Urbis
Mœnia conduntur &c.

Scribit Plutarchus in Vita Romuli. Edit. Lutetiæ Pariſior. in fol. An. MDCXXIV. Tom. I. Græc-Lat. pag. 23. *Conditam Urbem in confeſſo eſt* XI. *Kal. Majas, quem diem Romani* PATRIAE NATALEM *appellant, habentque feſtum*. Julius Solinus Polyhiſtor. Cap. II. inquit. *Romulus ... auſpicato murorum fundamenta jecit duodeviginti natus annos* XI. *Kal. Majas. Hora poſt ſecundam ante tertiam* (vel, ut in aliis libris legitur, *ante tertiam plenam*) *ſicut L. Taruntius prodidit Mathematicorum nobiliſſimus: Jove in piſcibus: Saturno, Venere, Marte, Mercurio, in Scorpione, Sole in Tauro: Luna in Libra conſtitutis; & obſervatum deinceps, ne qua hoſtia Palilibus cæderetur, ut dies ille a ſanguine purus eſſet, cujus ſignificationem de partu Iliæ tractam volunt &c.* Hæc autem ridet Cicero Lib. II. *de Divinatione*. Operum Tomo IV. pag. 354. poſtquam enim Lucii Taruntii Firmani familiaris ſui opinionem de NATALI URBIS expoſuit. *O Vim maximam erroris! exclamat. Etiamne* URBIS NATALIS DIES *ad vim ſtellarum, & Lunæ pertinebat &c.?* Mamertinus etiam *Genethl. Maximiani*, Romanæ Urbis NATALEM DIEM celebratum fuiſſe memorat ubicumque locorum Imperatores ea die fuiſſent, etiamſi longe ab Urbe Roma, & ab Italia abeſſent.

Numiſmata majoris minoriſve moduli, quæ NATALEM Urbis memorare cenſentur, quod ſcilicet cuſa fuerint, ut recurrente NATALI Urbis ſpargerentur in vulgus, habent protomen mulieris obliquam, pectore tenus loricatam & galeatam, cum lemmate INVICTA ROMA. item URBS ROMA. In exergo plerumque Lupa exprimitur, ſubpoſitos lactans gemellos, Romulum & Remum. In area vero aliquorum ſupereminent duo ſydera. Sed in Parte adverſa horumce numiſmatum, viſitur aliquando ingens quercus, quam aquilæ duo hinc inde reſpiciunt. Nonnumquam una tantummodo, eaque grandior aquila, veluti pedibus incedens, & caput venuſte ac ſuaviter arborem verſus reflectit, alis aliquantulum explicatis. Servantur ea *in Muſeo Victorio*, ubi etiam nonnulli ſunt nummi minuti, adoleſcentis laureati imaginem præferentes, adjecto copiæ cornu, ſive ejus loco, Victoriola. Circum legitur PUP. ROMANUS. Parte altera, ſertum quoddam cum gemma cuſum eſt, nummi peripheriam exornans. In centro nummi, Stella radiis octo inſignis emicat: infra legitur CONSA. Sed alio etiam typo occurrunt *in eodem Muſeo*. Aliquos ex his in Theſauro Morelliano a Sigeberto Havercampio illuſtrato reperies Tab. I. Tab. II. & Tab. III. Adiſis pagina 474. & ſeqq. Lege autem & notationem, quæ mox ſequitur.

(1) Hujus Urbis NATALEM DIEM refert Menologium Græcorum ad diem XI. Menſis Maii Conſulendus etiam Idacius in Faſtis ad Conſules GALLICANUM II. & SYMMACHUM. Genebrardus item ad eamdem diem refert dedicationem Urbis Conſtantinopolitanæ, nempe V. Idus Martias; eademque die nummos æreos minutos cum Urbis imagine cuſos, & populo diſtributos fuiſſe ſuſpicatur. Certe nummus extat *in Muſeo Victorio* eodem typo ſignatus, quem nummi præferunt Romanæ Urbis galeatæ in ſuperiori adnotatione deſcripti. Legitur in gyro CONSTANTINOPOLIS. In parte adverſa Victoria cernitur alis inſtructa, & protenſa ad clypeum ſiniſtra. Legitur infra SMANI.

Nummos maximi moduli, alterum URBIS ROMAE, alterum CONSTANTINOPOLIS, vidimus apud Carolum Patinum *in Theſauro Numiſmatum* pag. 206.

Civitas hæc olim *Ligos*, poſtea *Byzantium* dicta eſt, donec ipſam Conſtantinus Magnus, ſubſtructionibus molibuſque ædificatis, & ad æmulationem antiquæ Romæ magnifice auctam, ut Roma altera videretur, ſuo nomine donavit. Videſis ſanctum Hieronymum in Chronico, Zonaram, Caſſiodorum, Ammianum Marcellinum, aliosque. Ceterum in Codice Theodoſiano Lege II. *De Feriis* DIEM NATALEM Romanæ Urbis & Conſtantinopolitanæ, *Feſtum* haberi præcipit ſanctio Imperialis, quæ ſic habet. *His adjicimus* NATALITIOS DIES *Urbium maximarum*, ROMAE, *atque* CONSTANTINOPOLIS, *quibus debent jura deferre, quia & ab ipſis quoque nata ſunt.*

Multis adnotatis circa NATALITIORVM notionem ab antiquis Chriſtifidelibus pro conſummatione Martyrii uſurpatam, & noſtro quoque ævo, Eccleſiaſtico ritu a majoribus accepto, ſollemnem, aliqua videntur addenda de titulo DOMNI, antequam de ASTERIO dicamus, cujus NATALE recenſetur in epitaphio, & cui DOMNI titulus exhibetur. Hunc titulum ſelecta eruditione illuſtravit Ancyræ Archiepiſcopus Juſtus Fontaninius edito Commentario in Diſcum argenteum votivum Muſei Albani (1); legitur enim circa inſculptum in eo Diſco anathema. DE DONIS DEI ET DOMNI PETRI VTERE FILIX CVM GAVDIO. Vere autem vocabulum DOMNVS in honoris & venerationis ſignificationem remotiſſimis etiam temporibus adhibitum, in eodem Commentario evincitur (2), potiſſimum ex Commodiani teſtimonio (3), qui ibidem dicitur *Cypriano Epiſcopo, & Martyri æqualis*; itemque, *omnium, quos viri docti obſervaverint, antiquiſſimus*. Nos certe Commodiano addimus Cyprianum ipſum, qui hoc honoris titulo non ſemel afficit ſanctos CHRISTI Martyres in ſuis Epiſtolis (4), DOMNOS ſcilicet, ſive DOMINOS nuncupando eos, qui ad Martyrium erant deſtinati (5).

Ad hæc IESVS CHRISTVS, qui CAPVT EST MARTYRVM (6), DOMINVS

[1] Romæ ex Typographia Rochi Bernabò. An. MDCCXXVII. in 4°.

(2) Cap. XIV. pag. 36. & 37.

(3) *Ibidem* pag. 36. & p. 37.

(4) Videſis Epiſtolam XX. & Epiſt. XXI.

(5) Epiſt XX. *Celerinus Luciano Salutem*: *Hæc quum tibi ſcriberem* DOMINE FRATER, *gaudens & triſtis eram, gaudens eo quod audierim te pro Nomine* DOMINI *noſtri* IESV CHRISTI *Salvatoris noſtri tentum, & illius Nomen penes Magiſtratus hujus mundi confeſſum; triſtis autem &c. . . . . . . donec auxilium* DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI (*ſubveniat*), *& pietas per te, vel per eos* DOMINOS MEOS, *qui coronati fuerint &c. . . . . . Rogo itaque*, DOMINE, *& peto . . . . ut ceteris collegis tuis, fratribus tuis*, DOMINIS MEIS *referas, & ab eis petas, ut quicumque prior veſtrum coronatus fuerit &c.* Sed hic titulus honoris & venerationis pluries etiam in eadem Epiſtola occurrit.

Epiſtola XXI. *Lucianus Celerino* DOMINO, *ſi dignus fuero vocari collega in* CHRISTO, *Salutem -- Accepi literas tuas* DOMINE FRATER *dilectiſſime &c. . . . . . . Nunc, cariſſime, jam inter* MARTYRES *deputande &c.*

Ævo poſteriori titulum SANCTI, ac DOMNI æque uſurpatum fuiſſe, vetera monimenta aperte declarant. In Codice Vaticano ſignato num. 3835. literis uncialibus deſcripto circa ſæculum VIII. de quo plura habet paullo ante laudatus P. Joſephus Blanchinius, *in Evangeliario Quadruplici* Latinæ verſionis antiquæ, Parte II. pag. DCII. & ſeq. ita legitur. SERMONES DECEM S. LEONIS. *De paſſione* DOMINI *&c.* SERMONES II. SANCTI LEONIS PONTIFICIS *De Aſcenſione* DOMINI *&c.* In fine vero eorumdem Sermonum legitur hoc modo *Expliciunt Sermones* DOMNI *Leonis Papæ de Aſcenſione* DOMINI *noſtri* IESV CHRISTI, *numero duo*. DEO *gratias*. TRES SERMONES S. LEONIS PONTIFICIS *de Pentecoſten &c.*

[6] Conſule S. Auguſtini, Hypponenſis Epiſcopi Commentar. Pſalm. LXIII. Verſic. 2. & alios Patres.

Digitized by Google

MINVS appellatur Ambroſiano ritu. Plane inquit Joannes Mabillonius Muſei Italici Tomo I. Parte altera, in obſervationibus de ritu Ambroſiano (1). *Evangelio recitando, non nudum venerandi Nominis* IESV *vocabulum proferebatur Ambroſii ævo, ſed* DOMINVS IESVS *ſemper appellabatur. In Epiſtola* XVIII. *Rogavit quidam Phariſæus* DOMINVM IESVM, *& in Epiſtola* XLV. *Præteriens* DOMINVS IESVS *vidit a generatione cæcum. Idem ritus hactenus ſervatur in Eccleſia Mediolanenſi, quod etiam in Gallicana olim fiebat.*

His quæ diximus, veteres aliquot inſcriptiones ſubnectimus. In antiquo epitaphio e ſacris cæmeteriis eruto legimus.

REGINA VIBAS
IN DOMINO
ZESV

Ediderunt hunc lapidem Boſius & Severanus (2), Aringhius (3), Gruterus (4), Schacchius Fortunatus (5), Fabrettus (6), & Boldettus (7), qui aliud hoc marmor vulgavit ex cæmeterio ſancti Hippolyti (8),

PETRO ET MARCELLINO IN SIGNO DOMINI
VI VI SI VI FECERVM

Legique debet PETRO ET MARCELLINO IN SIGNO CHRISTI DOMINI VIVI SIBI FECERVNT. Occurrit in antiquo marmore apud Lupium in Opere alibi laudato (9). ZHC ЄN ΘЄΩ KYPЄIΩ XPЄICTΩ, nempe VIVAS IN DEO DOMINO CHRISTO, & apud Fabrettum in hoc vetuſto Epigrammate pariter legimus, DEO DO-

(1) Edit. Lutetiæ Pariſior. An. MDCLXXXVII. in 4°. videſis §. X. Num. IV. pag. 105.

(2) Lib. III. Cap. LXI. pag. 483.

(3) *Roma Subterranea* Tom. II. Lib. IV. Cap. XXXVII. pag. 262.

(4) Pag. MLVIII. num. 6.

(5) Lib. *De cultu & veneratione Servorum* DEI. *De notis & ſignis Sanctorum* Sectione IX. Cap. II. pag. 668.

(6) *Antiquar. Inſcription.* Cap. VIII. pagina 573. num. 140.

(7) *Oſſervaz. ſopra i Cimiterj de' Santi Martiri, ed antichi Criſtiani &c.* Lib. I. Cap. XLIX. pag. 266.

(8) *Ibidem* Lib. II. Cap. III. pag. 345.

(9) §. XIX. pag. 191.

MINO CHRISTO (1). Initio enim Epigrammatis Crux apparet, quæ ad tuendam ſententiam noſtram confert plurimum; quippe CHRISTO Crux unice dicata eſt DOMINO noſtro.

✝ HIC . MIHI . CARA . PIO . TEGITVR . CONIVX . ECCE . SEPVLCR
EMERITA . SANCTIFICO . SEMPER . SOCIATA . PVDORE
* BIS DVODENOS . ET FIDA * DEO QVE PERTVLIT ANNOS
INVIOLATA MALO FELICI CONDITA LVCI
* SANCTIMONIVMQVE GERIT. * DOMINO. TRIBVENTE CORONA
LAVRENTIVS CONTRA VOTVM

Igitur ſi NATALE ASTERII jam e vivis erepti in epigrammate recenſetur, quod pene ſatis eſſe poteſt ex argumentis & exemplis paullo ante expoſitis adductiſque, ut eumdem Martyrem credamus, multo firmius in eadem ſententia perſiſtemus, quum DOMINI titulo ornatum perſpiciamus, qui pariter illa ætate ſanctis Martyribus, ut mox vidimus, tribuebatur.

Exſtant inter erudita marmora vulgata veterum Chriſtianorum nonnullæ inſcriptiones, ex quibus de Martyrio aliquid certum minime eruitur, etſi DOMNI titulus adpoſitus in eis legatur. Quæ ſequuntur id genus Epigrammata ex Fabretto deſcripſimus (2).

I. ☧ DOMINO FILIO INNO
CENTISSIMO ET
DVLCISSIMO BO
NO . SAPIENTI
PELAGIO. QVI. VIXIT.
ANNIS. VI. M. VII. D. XIIII
H. VIIII. SOCRATIANVS . ET
HYRENE. PARENTES. B. QVES
IN PAC

II. IN P DOMINE FILIAE MARTYRIAE
AGE QVE VIXIT ANN. III MENSIS IIII.

De hiſce epitaphiis, quæ heic adferuntur, inquit idem Fabrettus. DOMINAM *vocaſſe uxorem, non fuit a latina proprietate alienum*;

(1) *Antiquar. Inſcription.* Cap. VIII. pagina 583. num 173. Adeundus Baronius ad annum Chriſti CCCCXVI. num. 23. Ubi Evodium citat Lib. de Miraculis S. Stephani.

(2) Cap. VIII. pag. 582. num. 168. num. 169. *Ibidem* Num. LXXXIX. Ea vero antiqua inſcriptio, quæ num. 4. a nobis deſcripta eſt, exhibetur ab eodem Fabretto Cap. V. pag. 422. num. 385.

num ; filium autem in puerili adhuc ætate eodem titulo decoraſſe , non quidem novum , ſed abſurdum videtur , tum apud Ethnicos &c. . . . tum apud Chriſtianos &c.

III. DOMINAE. MEAE. CONIVGI. STERCORIAE. INCOMPARABILI.
VIRGINIAE. SVAE. CVM. QVEM. VIXI. ANN. XXVII. M. V. D. VI.
ITEM. DOMINO. MEO. DVLCISSIMO. FILIO LEONTIO. QVI VIXIT. ANN. XIII.
M. VIIII. PATER. INFELICISSIMVS. TIBI. ET. MATRI. TVAE. POSVIT.

IV. DOMINAE FILIAE VITALIANI FESTVS ET VRBI
CA PARENTES ET FESTA SORORI ME
RENTI POSVERVNT QVAE VIXIT ANNIS QVIN
QVE MENSIBVS DECEM DIEBVS QVINQVAGINTA
ET VNVM

Aliæ inſcriptiones a cl. Boldetto editæ , ſunt hujuſmodi (1) .

I. ☧ DOMINAE . FELICITATI . COMPARI
SANCTAE . QVAE DECESSIT

II. DOMINO FILIO DVLCISSIMO CHALLOTI
VIXIT IN PACE ANN°. N°. III M LIIII D. I
DEFVNCTVS PRI IDVS IAN DEPOSITVS XVIIII
KAL FEB. SALVIANV PATER

III. DOMINA DVLCISSIMA
STERCORIA FILIA QVI
EIXIT. AN. II. MENS. IIII. IN
PACE DOMINI DORMIAS

IV. DOMINE ALEXANDRE BENEMERENTI
ſic QVE VIXIT . ANN. XXV. IN PACE DEP. V. KAL
OCTOB.

Sed ex pluribus hæc jam ſatis eſſe poſſunt propoſito noſtro .
In his marmoribus nullum paſſi Martyrii indicium animadver-

terunt

(1) *Oſſervaz. ſopra i Cimiterj de' ſanti Martiri &c.* Lib. I. Cap. XLVII. pag. 252. *Ibidem* Lib. II. Cap. VI. pag. 396. Et paullo ante Cap. V. pag. 383. idem epitaphium occurrit nonnihil immutatum . *Ibidem* Lib. II. Cap. VII. pag. 418. *Ibidem* Lib. II. Cap. XIII. pag. 488.

terunt editores, nihilque de hac re adnotarunt. Verum lapis alter inſcriptus, quem ſubdimus, omnibus indiciis ſigniſque diſtinguitur.

DOMINE
ſic SVAE. GRATE
ROCATIANVS

Eumdem primus vulgavit non multo antea Marangonius in Appendice ad Acta ſancti Victorini Epiſcopi Amiterni & Martyris (1), ex quodam ſarcophago, Via Salaria reperto in cæmeterio Thraſonis, ſeu ſancti Saturnini, in quo vas etiam ſanguinis repertum eſt. In eo ſarcophago, parte antica anaglyphis imaginibus ornata, bis imago GRATAE Martyris expreſſa eſt, ſtans, expanſiſque manibus. Uni ſuperſtat nomen GRATA. Alteri GRA- *ſic* TE BENEMERENII.

Marmor aliud, in quo legitur DOMINE ECCOMPARIAVAE &c. ſignato pariter loculo Vaſe ſanguinis, edidit Boldettus (2). Fortaſſe DOMNI, ſive DOMINI titulus CASTVLO quoque tribuitur in hac vetuſta, rudique prorſus inſcriptione, quam Fabrettus protulit (3).

QVORO SVN NOMI
NAE MASIME
CATIBATICV
ISECVNJV
MARTYRE ☧
DOMI IN V
CASTVLV ISCALA

Ex ea certe, *verum cæmeterii Beati* CASTVLI *ſitum*, ipſe Fabrettus deprehendit. Conatum cl. Corſinii, iterum in hac Diſſertatione memorati, qui ad hunc lapidem illuſtrandum ſuam ſymbolam contulit (4), laudat vir doctus Franciſcus Antonius Zacharias Societatis IESV Presbyter, in Hiſtoria Literaria (5), quam nuper emiſit in lucem. Sed ultra pergamus.

In

(1) Pag. 86.

(2) Lib. II. Cap. VIII. pag. 433.

(3) *Antiquarum Inſcriptionum* Cap. VIII. num. XXVI. pag. 556.

[4] *Notæ Græcorum collectæ & illuſtratæ &c.* Diſſertat. II. pag. XXVII.

(5) *Storia Letteraria d' Italia &c.* Volume I. Lib. I. Cap. V. §. VI. pag. 228. in Venezia.

Digitized by Google

In Regione Cælii montis exiſtit etiam nunc ſacra Ædes ſanctæ MARIAE in DOMNICA nuncupatæ, vel ab Ædibus ſanctæ CYRIACAE, quas ibidem olim exſtitiſſe ſentiunt eruditi viri (CYRIACA quippe a Latinis DOMNICA, ſive DOMINICA dicitur; ac proinde a Scriptoribus Eccleſiaſticis ita indigitatur ejus Ædes, ſive etiam (1) ſanctæ MARIAE in CYRIACA); vel ab ejuſdem CYRIACAE piis operibus, queis continuo juvabat CHRISTI Martyres, DOMNOS, ſive DOMINOS, aliquando, ut dictum eſt, appellatos. Porro eodem DOMINI titulo decorantur a S. Gregorio II. Principes Apoſtolorum PETRVS, & PAVLLVS in ea cælata marmorea tabula; quæ in nova porticu Vaticanæ Baſilicæ muro adfixa adhuc viſitur, perenne monimentum donariorum, quæ idem Pontifex ſancto PETRO Apoſtolo, ejuſque vetuſtiſſimæ Baſilicæ munifice obtulit, atque elargitus eſt (2). Sed poſteriori ævo idem titulus perſæpe, ut notum eſt, non modo Sanctis, verum etiam Eccleſiaſticis, Religioſiſque viris, quin immo Magnatibus adhuc in vita manentibus addictus occurrit (3).

Jam vero DOMNVS, ſive DOMINVS, præterquam quod eſt titulus honoris & reverentiæ (4), fuit etiam aliquando nomen proprium tum apud Chriſtifideles, tum apud Gentiles. Salonæ in Dalmatia, quæ *Spalatum* hodie dicitur, Diocletiani Romanorum Imperatoris Urbe patria, Templum olim exſtitiſſe Jovi ſacrum ſcribit Sponius in Miſcellaneis eruditæ antiquitatis (5), quod

[1] Adi Pompejum Ugonium &c. Octavium Pancirolum. *I Teſori naſcoſti nell' alma Città di Roma &c.* & alios.

[2] Tabulam iſtam edidit Joannes Baptiſta Donius Lib. *de reſtituenda ſalubritate agri Romani* pag. 64. Paollus de Angelis in deſcriptione Baſilicæ Vaticanæ pag. 81. Baronius in Annalibus Eccleſiaſticis ad annum Chriſti DCIV. §. XV. Nonnulli tamen ea Editoribus erraverunt, adſcribentes lapidem & donaria ſancto Gregorio Magno, quum vere Gregorius hujuſce nominis Secundus, non autem Primus donator exſtiterit. Poſtquam hæc ſcripta a nobis ſunt, hoc ipſum in nupera Collectione Bullarum ſacroſanctæ Baſilicæ Vaticanæ obſervatum invenimus Tom. I. in calce pag. 8. Tabulam hanc ibidem habes, eidemque ex MS. Codice Bibliothecæ Vaticanæ, ſignato num. 6757. auctarium adiicitur, quod in vetuſto lapide modo deſideratur.

[3] Adi Cangium in Gloſſario *Mediæ & infimæ Latinitatis* in voce DOMNVS.

[4] Fabrettus *Antiquar. inſcription.* Cap. VIII. pag. 582. num. 167. hunc vulgavit lapidem.

D. M PATER DOMINO
FILIO AMANTIO CARO DVL
CISSIMO CVIVS AFFECTVS ET BLANDITIES
ET CARITAS QVI MI DOLORAM AT
LVCTVM RELIQVIT VNICVS
IN DIEM VITA MEAE
QVI VIX. AN. VI. M. II. D. XV. MOR
HOR. NOCT. X

Inverſum ſe illum repeperiſſe ait in cæmeterio ſanctæ Agnetis, & calce obductum.

[5] Sectione V. pag. 180.

quod in honorem DOMNII, ſive DOMNIONIS Epiſcopi, & CHRISTI Martyris modo dicatum eſt, cujus feſtus dies in Martyrologio deſcribitur tertio eidus Aprilis. Recenſentur etiam in Faſtis Sanctorum, non una vice, DOMNVS, & DOMNA; nomina quoque DOMNINI, ac DOMNINAE, quæ facili poteris perquiſitione nanciſci. DONNVS apud Gentiles proprium nomen eſt in ea inſcriptione, quæ in arcu Seguſinorum triumphali legitur, & in Præfatione ad Hiſtoriam Diplomaticam cl. Maffei edita eſt (1). Idem nomen extat in alio vetuſto lapide collectionis Donianæ (2), in qua alius item lapis DOMNIONIS nomine inſignitus profertur (3). De Julia DOMNA Septimii Severi Imperatoris uxore, nonnulla commentatus eſt Joſeph Juſtus Scaliger in animadverſionibus ad Theſaurum temporum Euſebii (4). Percurrere autem proderit Ezechielis Spanhemii Opus de Præſtantia & uſu numiſmatum antiquorum (5), & Meurſium in Gloſſario Græco-Barbaro, verbo ΔΟΜΝΑ. Utrique autem, Chriſtiani ſcilicet ac Gentiles eamdem vocem DOMNVS, ſi licet conjectura uti,

Et datur occultum per proxima quærere verum,

ut Prudentius ait (6), a dictione DOMINVS derivarunt.

DOMINICVM plane dicitur in Faſtis Idatii ſacra majoris Ædis Conſtantinopolitanæ moles, DEO OPTIMO MAXIMO dicata. Etenim poſt par Conſulum, qui ſunt Conſtantius X. & Julianus III. ſic habemus: *His Conſulibus dedicatum eſt Conſtantinopoli* DOMINICVM *die* XV. *Kal. Martias* (7). Legimus etiam in Itinerario Hieroſolymitano, quod vulgavit Bertius (8). *Inde quaſi ad lapidem miſſum* (loquitur autem de monte Golgotha, in quo IESVS CHRISTVS DOMINVS noſter crucifixus fuit), *eſt crypta ubi corpus ejus poſitum fuit*,

[1] Ea eſt Epiſtola nuncupatoria ad Victorium Amedeum Sardiniæ Regem Sabaudiæ Ducem, quæ vicem Præfationis gerit, æreamque comprehendit Tabulam, ubi Arcus Seguſinorum cum emblematibus & vetuſta inſcriptione repræſentatur.

[2] Claſſe I. pag. 50. num. 36.

(3) Claſſe I. pag. 22. num 73.

(4) Pag. 210. Edit. Amſtelod.

(5) Tomo II pag. 194.

[6] In ΑΜΑΡΤΙΓΕΝΕΙΑ, ſive *De origine peccatorum*. Verſ. 148. Illud autem Opus ſcripſit Prudentius adverſus Marcionitas.

[7] Vide Pignorium *Symbolarum Epiſtolicarum* Lib. I. Epiſt. XXXII. quam ad Felicem Oſium miſit.

(8) *In Theatro Geographiæ veteris* Tomo poſteriori pag. 43. Edit. Amſtelod. In fol. an. CIↃIↃCXVIII. typis Iſaaci Elzevirii, ſumtibus Judoci Hondii. Sed adi Baronium ad diem VIII. Kal. Januarii in notis ad Martyrologium lit. g. ubi quam multa de hac voce diſſeruit. Nos ea de re diximus in illuſtratione Floreni aurei veteris Parte IV. pag. 371.

fuit, & tertia die reſurrexit, ibidem modo juſſu Conſtantini Imperatoris Baſilica facta eſt, ideſt DOMINICVM *mira pulcritudinis &c.* Ut Gentilium ſive Paganorum teſtimonio confirmemus ejuſdem vocabuli originem, ſatis eſt indicare marmor antiquum apud Sponium (1), in quo DELICATVS quidam dicitur AVGVSTI ADIVTOR A COGNITIONIBVS DOMNICIS. Plura ſi cupiat de titulo DOMINI, adeat Lector Epiſtolam ad Virum clariſſimum & eruditiſſimum Paullum Mariam Paciaudi, parte altera (2), a nobis in Urbe datam Kal. April. Anno MDCCXLVII. & ea, quæ paullo poſt adjecimus in Diſſertatione Apologetica (3).

Poſt hæc omnia de NATALITIIS, deque titulo DOMNI præmiſſa, quibus ſancti CHRISTI Martyres, eorumque feſti dies vetuſtiori ævo diſtinguebantur, jam nunc de ASTERIO diſſerere oportet, cujus NATALIS dies in epitaphio noſtro memoratur, & cui DOMNI titulus rite tribuitur. Ex his autem ASTERIVM, nedum Martyrem fuiſſe cognoſcimus, ſed præclariſſimum Martyrem fuiſſe, plane colligimus; quum vix unum aliud exemplum, de quo infra erit ſermo, animadvertiſſe meminerimus in antiquitatibus Eccleſiaſticis, quas perluſtravimus. Itaque NATALI die ſancti ASTERII, quaſi nota characteris, vel Tribunicia quadam poteſtate, ſive aliqua Conſulum indicatione, quibus illa ætate diſtinguebantur ſinguli Romanorum Imperatorum anni (4), veteres Chriſticolæ in hoc lapide uſi ſunt, ut Paſchaſii dies obitus in memoria poſterorum perennaret. Verum enim vero, quum plures ejuſdem ASTERII nominis inſignes Martyres, variis locis pro Chriſtiana Religione fortiter paſſos colat Eccleſia Catholica, eorumque memoria in vetuſtis Martyrologiis, & in Romano quoque recolatur, locus in quo lapis repertus eſt; ac potiſſime dies paſſionis ejus, ſive NATALIS in eodem ſaxo notatus, cui ASTERIO ex multis conveniat ac debeatur, indices erunt.

In ipſo hujus Diſſertationis exordio dictum eſt, e cæmeteriis

E

(1) *Miſcellanea erudita antiquitatis &c.* Se-
ctione VI. Pag. 207.

(2) Edit. Romæ Typis Zempelianis. M. D. CC. XXXXVII. in 4°. pag. 16.

(3) Edit. Romæ ex Typographio Zempeliano. CIↃ.IↃ.CC.XXXXIX. in 4°. pag. 16.

(4) Notas Conſulares, atque annos Tribuniciæ poteſtatis faces eſſe Hiſtoriæ, rebus geſtis temporibuſque deſignandis adprime utiles, ac fere neceſſarias, nullus dubitat. Sed magis ad rem facit lapis vetuſtus infra producendus, in quo NATALE SVSTI, ſive ſancti SISTI memoratur.

teriis ſuburbanis, Via Oſtienſi, emerſiſſe lapidem quem illuſtramus. Dictum pariter Paſchaſium obiiſſe IV. IDUS OCTOBRIS, ſcilicet ejuſdem menſis die XII. Rurſus hunc diem cum OCTAVO, nempe die, ANTE NATALE DOMNI ASTERI eſſe copulandum, ex ipſo lapide innoteſcit, & ex huc uſque obſervatis. Nunc ad magis particularia deſcendentibus occurrit nobis, in Martyrologio Romano DUODECIMO KAL. NOVEMBRIS, hoc eſt, die *vigeſima prima Octobris*, Paſſio ASTERII Presbyteri, & Martyris; ſed ipſa Martyrologii verba par eſt huc adferre; ſunt enim hujuſmodi: *Apud Oſtia Tiberina ſancti* ASTERII PRESBYTERI ET MARTYRIS, *qui ut in paſſione beati Calliſti Papæ legitur, ſub Alexandro Imperatore paſſus eſt*. Intercedunt vero dies octo a duodecima die, in qua deceſſit Paſchaſius, ad diem vigeſimam primam Octobris, in qua feſtum, ſive NATALE ASTERII celebratur, primis veſperis (1), ſeu pervigilio (2), ritu Eccleſiaſtico, die vigeſima perſoluto, quod aperte videtur indicare illud ANTE in marmore expreſſum, Latina phraſi in ceteris conſueta, ANTE DIEM &c., qua utitur perſæpe Cicero, tum in Oratione pro Publio Quintio (3), & in Lucium Catilinam (4), tum in Epiſtolis frequentiſſime.

(1) A primis veſperis inchoari feſta Sanctorum, indubia res eſt, noſtræ etiam ætatis conſuetudine, & uſu a majoribus accepto confirmata. Propterea ſollemniores eſſe ſolent ſecundis primæ veſperæ. Illud licebit arguere ab antiquo more Romanorum Pontificum, quo in Cappella Papali utuntur, in ea enim primæ veſperæ ſolummodo celebrantur.

(2) Antiquitus non eadem res erat vigiliis, ac jejunium, licet poſtmodum utriuſque vocabuli ſignificatio confundi cœperit, noſtroque ævo, ni ſecus moneatur, eæ voces idem proſus ſonant. Sane veteres Chriſtifideles ita vigilias Sanctorum ſolebant peragere, ut noctes, quæ diem feſtum celebrandum præ[illegible]ebant, pſalmodiis & canticis recitandis inſomnes ducerent. Eaſdem vigilias Lib. II. *ad Uxorem* Cap. IV. *Nocturnas convocationes* nuncupat Tertullianus. Sanctus Iſidorus Epiſcopus Hiſpalenſis, *Originum* Lib. IX. Cap. III. *De regnis, & militiæ [illegible]abulis* [illegible] inquit. *Excubitores dicuntur, pro eo quod excubias ſemper agunt. Sunt enim [illegible] numero militum, & in porticibus excubant propter regalem cuſtodiam. Excubiæ autem diurnæ ſunt, vigiliæ nocturnæ. Unde & Vigiles*. Ab his vero nomen accepiſſe *ſacras* Patrum noſtrorum *vigilias*, putamus neminem negaturum, quo pacto *Sacræ Stationis* vox, ut idem S. Iſidorus ait, *Originum* Lib. VI. Cap. XIX. *De militari exemplo nomen accepit*. De ſacris hiſce vigiliis multa habet Baronius in Annalibus Eccleſiaſticis, & præcipue ad annum Chriſti LI. num. marg. LXIX. item num. LXX. & num. LXXI.

(3) Operum Tomo I. pag. 4. *Proficiſcitur, Roma egreditur ante diem IIII. Kal. Februarii, Spurione & Norbano Coſs. Quæſo ut eum diem memoriæ mandetis*.

(4) Oratione I. in *Catilinam* pag. 388. *Meminiſti ne me ante diem XII. Kalend. Novembr. dicere in Senatu, certo die fore in armis, qui dies futurus eſſet ante diem VIII. Kalend. Novembris. C. Manlium audaciæ ſatellitem atque adminiſtrum tuæ: num me fefellit Catilina, non modo res tanta, tam atrox, tam incredibilis? Verum id, quod multo magis admirandum, dies? Dixi ego idem in Senatu, cædem te Optimatum contuliſſe in ante diem V. Kal. Novembris &c.*

Digitized by Google

tiſſime (1). Idipſum deſignabant Græci hac compendiaria nota πρ, quemadmodum in Theſauro antiquarum inſcriptionum variis locis notari poteſt apud Gruterum (2), & Fabrettum (3), qui doctiſſimus vir inquit (4). *Compendium illud* πρ, *loco adverbii* πρὸς *notandum eſt, tamquam ſignificando tempori adhibitum, cujus vice Latini* ANTE DIEM *ſcribere ſolebant*.

Surius Tomo VII. Vitarum Sanctorum, ad diem XIV. Octobris, ſancti Calliſti Papæ deſcribens Acta Martyrii, ſive Paſſionem, inquit, ASTERIUM, unum ex Presbyteris ejuſdem Calliſti, noctu cum Clero ſanctum Pontificem tumulaſſe in cæmeterio Calepodii, Via Aurelia. *Poſt dies vero ſex*, in hunc modum proſequitur, *tenuit Alexander* ASTERIUM *Presbyterum, quem præcepit per pontem præcipitari, cujus corpus inventum eſt in Oſtia* [5]. Heinc quoque conſtat, poſt dies ſex a die decimaquarta, jubente Imperatore Alexandro, ASTERIUM ſubiiſſe Martyrium. Ergo dicamus oportet, die vigeſima prima Octobris in cælum emigraſſe. Ita porro legimus in Martyrologio Adonis XII. Kal. Novembris,

 ubi

(1) Ad Lentulum, ad Tyronem, ad Atticum &c. Singula Ciceronis loca huc pertinentia recenſere non vacat, neque expedit. Omnia enim induſtria ſcribentis circa res obſcuriſſimas verſari debet, quo illæ e tenebris eruantur, & lucem qua carent omnibus modis adipiſcantur. Ceterum eadem phraſi ANTE DIEM utitur quoque Plinius *Naturalis Hiſtoriæ* Lib. XV. Cap. XVIII. *De Ficorum generibus* ſcribens: narrat enim quemadmodum Cato *perniciali odio Carthaginis flagrans, nepotumque Securitatis anxius, quum clamaret in omni ſenatu Carthaginem delendam, adtulit quodam die in Curia præcocem ex ea provincia ficum. Oſtendenſque patribus, interrogo vos, inquit, quando hoc pomum demtum putatis ex arbore? Quum inter omnes recens eſſe conſtaret: Atqui* TERTIUM, *inquit* ANTE DIEM *ſcitote decerptum Carthagine, tam prope a muris habemus hoſtem, ſtatimque ſumtum eſt Punicum tertium bellum, quo Carthago deleta eſt &c.*

(2) Pag. CCCXXX. num. 5.

(3) *Antiquar. inſcription.* Cap. VIII. pagina 587. num. XCIX. & num. CII.

(4) *Ibidem* pag. 587.

(5) Corpus ſancti ASTERII a Sergio II. Romano Pontifice in Titulum Equitii fuiſſe tranſlatum notat Baronius in notis ad Martyrologium Romanum ad diem XXI. Octobris lit. c. Rei teſtimonium legimus etiam in vetuſto lapide hoc ævo adhuc exiſtente, muroque prædicti tituli adfixo in deſcenſu ad Hypogeum. Titulus autem Equitii, ut tyronibus, & peregrinis cultoribus ſacrarum antiquitatum Romanæ Urbis quoquo modo morem geram, vetuſtiſſimus eſt, & dum dicatus in honorem ſanctorum Silveſtri, & Martini in Regione Montium; ſed vulgo plerumque dicitur *ſancti Martini in Montibus*. Idque nominis habet, non quidem a ſancto Martino Papa & Martyre, qui plura paſſus eſt ab Imperatore Græco Conſtante, ſæculo æræ chriſtianæ VII. ſed ab ejuſdem nominis Epiſcopo Turonenſi Martino, qui ſæculo IV. ſanctitate præfulſit. Certe in Synodo Romana ſub Symmacho Pontifice celebrata, Eccleſia ſancti Martini non ſemel memoratur; & Equitii Titulus dicitur in ſubſcriptionibus Felicis, Sebaſtiani, Adeodati, ac reliquorum hujuſce Tituli presbyterorum. Conſule Mabillonium in Commentariis ad Ordinem Romanum Cap. III. Corpora eorumdem ſanctorum, nempe Martini Epiſcopi Turonenſis, & Martini Papæ in eadem ſacra Æde pietas Fidelium veneratur.

ubi de ASTERIO Presbytero ; & pridie eidus Octobris, ubi de Calliſto Pontifice agitur ; ac proinde evidentiſſimi erroris convincitur Surius, qui poſt hæc, citato ſupra loco ait (1), *a quibuſdam Chriſtianis ſepultum* ASTERIUM *in eadem Civitate Oſtienſi quarto decimo Kalendas Novembris*, nempe die decima nona Octobris. Quiſque profecto videt luce meridiana clarius, ſex integris diebus elapſis poſt decimam quartam, diem vigeſimam primam ex ordine neceſſario ſequi, non utique decimam nonam. Antiquum igitur noſtrum Paſchaſii monimentum adamuſſim convenire deprehenditur cum Martyrologio Adonis, & Romano.

Sanctorum Martyrum dies NATALES, quibus glorioſam pro CHRISTO mortem oppetierunt, diligenter adnotari præcepit inſtituitque ſanctus Clemens Romanus Pontifex, ſi fidem habemus Hiſtoriæ Pontificali, quæ Anaſtaſio S. R. E. Bibliothecario tribuitur (2). Antherus etiam ſummus Pontifex fuit admodum ſollicitus, ut Acta Martyrum deſcriberentur (3). Rem urgebat deinde ſanctus Fabianus Papa, ut in eadem Hiſtoria memoratur (4). Sed invictiſſimum hujuſce moris teſtimonium habemus in ſancti Cæcilii Cypriani Epiſtolis, ubi glorioſiſſimus Martyr ſic ait (5). *Dies eorum, quibus excedunt, adnotate, ut commemorationes eorum inter memorias Martyrum celebrare poſſimus*. Non deſunt aliorum ſanctorum Epiſcoporum vetuſtiſſima monimenta, quibus miniſtri ſacrorum admonentur de notandis, conſcribendiſque diligenter Actis Martyrum, prænotatis annis, menſibus, ac diebus paſſionis eorumdem. Quotannis autem eaſdem commemorationes

(1) *Ad diem* XIV. Octobris :

(2) In Vita ſancti Clementis apud Anaſtaſium Bibliothecarium edit. Rom. Jo. Mariæ Salvioni Typographi Vaticani an. CIↃ.IↃ.CC.XXIII. Tom. I. pag. 41. & ſeqq. legimus. *Hic fecit* VII. *Regiones divisit Notariis fidelibus Eccleſiæ, qui geſta Martyrum ſollicite & curioſe, unuſquiſque per Regionem ſuam, diligenter perquirerent*. Vide quæ ad hunc locum notant Antonius Dadinus Altaſerra, Franciſcus Bencinius, & Alphonſus Ciacconius.

(3) *Ibidem* in Vita S. Antheri pag. 183. *Hic geſta Martyrum diligenter a Notariis exquiſivit, & in Eccleſia recondidit ; propter quod a Maximo Præfecto Martyrio coronatus eſt*.

(4) In Vita ſancti Fabiani Tomo II. pag. 186. & ſeqq. *Hic regiones divisit Diaconibus, & fecit* VII. *Subdiaconos, qui* VII. *Notariis imminerent, ut geſta Martyrum in integro colligerent*. Vide notationes Altaſerræ, Bencinii, Blanchinii, & Pagii, quibus omnia plene illuſtrantur.

(5) Epiſtola XXXVII. Ad Clerum Carthaginenſem *De Confeſſoribus in carcere conſtitutis*. Cyprianus autem dicitur cognomento Cæcilius, quod fuerit a Presbytero hujus nominis baptizatus, ut monet S. Hieronymus Lib. *de Scriptoribus Eccleſiaſticis*.

rationes oblatis DEO incruentis ſacrificiis celebrare conſueviſſe Chriſtifideles idem ipſe Cyprianus docet luculentiſſime (1).

Quid vero de Paſchaſiani lapidis ætate ſentiendum? Nos quidem opinamur, tertio Eccleſiæ ſæculo, quo CYPRIANVS, & ASTERIVS pariter occubuere, inſcalptum fuiſſe marmor cum epitaphio Paſchaſii. Noſtræ hac de re conjecturæ ſunt hujuſmodi. Alexandro Severo Imperatore, ſæculo tertio ineunte, Martyrii palma ASTERIVM eſſe coronatum die vigeſima prima Octobris; Paſchaſium vero diebus octo ante ejuſdem ASTERII NATALE, ſive annuam paſſionis commemorationem deceſſiſſe perſpeximus. Quare etſi annus, quo ASTERIVS Martyrium ſubiit minime deſcriptus fuerit in noſtro epitaphio; tamen non longe ab heinc (& fortaſſe ipſo Alexandro adhuc ſuperſtite, licet non eodem anno, quo ASTERIVS eſt paſſus), Paſchaſium occubuiſſe exiſtimamus. Putandum certe, ex populi in ipſum ASTERIVM cultu tunc recens exorto, atque inſigni motum epigrammatarium, ejuſdem ſancti Martyris memoriam in tumulo notandam ſelegiſſe ex pluribus, qui commemorari poterant æque præclaris Martyribus. Paſchaſium vero ſi dicamus ASTERII ſocium vel diſcipulum, ſive etiam Patria Oſtienſem fuiſſe, fortaſſe non longe a vero aberraverimus. Porro in cæmeterio Lucinæ depoſitus fuit eadem via Oſtienſi, quo loci idem ſanctus Martyr ASTERIVS agonem ſuſtinuit. His conjecturis de ævo Paſchaſiani epitaphii utcumque prolatis, ſi animum ad ea advertamus, quæ de obitu Martyrum deſcribendo, ſancti Romani Pontifices Clemens, Antherus, & Fabianus ſapienter conſtituerunt, ac etiam in ſua Carthaginenſi Eccleſia præceperat ſanctus Cyprianus, ut paullo ante diximus, haud difficile erit adſerere hunc lapidem eidem ſæculo III. tribuendum eſſe, in quo Patrum mandata, ſanctiones & decreta ſingulari obſervantia implebantur.

Ab hoc noſtro epitaphio non omnino diſcrepans eſt titulus ille ſepulcralis ſanctorum Tiburtii, Valeriani, & Maximi, qui olim teſte Antonio Boſio (2), locum indicabat, ubi eorumdem

(1) Epiſt. XXXIV.

(2) In notis ad Literas Paſchalis I. Papæ *De revelatione & inventione corporis beatæ Cæciliæ Virginis & Martyris*, §. 7. pag. 141.

Bam-

dem corpora in cæmeterio Calliſti quieſcerent, nunc vero muro infixus eſt in ſanctæ Cæciliæ Eccleſia exſtructa Romæ in regione Tranſtiberina (1). Ille autem titulus ſic ſe habet (2).

ſic

SANCTIS MARTYRIBVS TIBVRTIO
BALERIANO ET MAXIMOS QVORVM
NATALES EST XVIII. KALEDAS MAIAS

Nobis autem hic titulus, quamvis multa vetuſtate ſpectabilis adpareat, longe tamen ea tempeſtate recentior videtur qua hi Martyres paſſi ſunt, quaque Paſchaſius interiit. Quamobrem noſtra magis intereſt ſpectare marmor antiquum ab eodem Boſio editum (3), quod utrimque ſcriptum eſt, nempe a Gentilibus parte una, parte vero altera a primoribus Chriſtifidelibus. Pars, quæ ad Chriſtianos pertinet hæc eſt (4).

ſic

PRINCIPALIS
QVI BIXIT ANNIS
XLV MESIS II DEPO
SITVS NATALE SVSTI
BENEMERENTI CESQVET IN PACE

Plane NATALE SVSTI, ſextam diem indicare arbitramur menſis Auguſti, in quam diem incidit NATALE ſancti SIXTI hujus nominis II. Papæ & Martyris præclariſſimi, quique ſæculo III. vix ultra dimidium excurrente, ut Martyrologium Romanum habet, in perſequutione Valeriani: *gladio animadverſus, Martyrii coronam accepit*. Heinc probe ejuſdem NATALI ad epocham depoſitionis PRINCIPALIS firmandam, eamque poſteritati demonſtrandam uſi ſunt,

Eamdem inſcriptionem adfert quoque Boldettus: *Oſſervaz. ſopra i Cimiterj de' ſanti Martiri &c.* Lib. 2. Cap. XLIV. pag. 234. & noviſſime Georgius in notis ad Martyrologium Adonis XVIII. Kal. Maii In Natali ſanctorum Martyrum Tiburtii, Valeriani, & Maximi pag. 157.

(1) Agit de hac Baſilica Ciampinius Tomo II. *Veter. Monim.* Cap. XXVII. & nos *in Diſſertatione Glyptographica* aliquid de eadem adtigimus Cap. XII. Sed plura habent Octavius Pancirolus *I Teſori naſcoſti nell' alma Città di Roma*, Pompejus Ugonius, *Hiſtoria delle Stazioni di Roma &c.* aliique.

(2) Hoc epitaphium in Hypogeo illius Baſilicæ ſervatur, ſed nonniſi ad ea tempora referendum videtur, quibus memoriæ traditur, Paſchalem I. Pontificem Maximum corpus ſanctæ Cæciliæ Virginis & Martyris inveniſſe.

(3) *Roma ſotterranea &c.* Lib. III. Cap. LXI. pag. 482.

(4) Eumdem lapidem, admodum immutatum, videſis apud Gruterum Pag. CIↃLVIII. num. 9.

Digitized by Google

ſunt, qui memorato PRINCIPALI epitaphium inſcripſerunt. SVSTVS, ideſt SIXTVS, legendum eſſe in duabus antiquis pateris vitreis, non autem IVSTVS, ut Paullus Aringhius perperam interpretatur (1), ſolidis argumentis oſtendit alibi laudatus Bonarrotius in adnotationibus ad vitrea fragmenta (2). Illam ipſam pateram vitream [in qua SIXTVS, ac TIMOTHEVS ſedentes expreſſi ſunt, quibus IESVS CHRISTVS coronam præbet], ſive aliam potius illi admodum ſimilem, quæ *in Muſeo Victorio* ſervatur, ut Lectori ſatisfaciamus, non imminutam modulo, ſed in ſua vera magnitudine delineatam, cælatamque heic exhibemus.

Aliud vitrum antiquum, in quo circa duas ſtantes imagines ſacrum volumen manu gerentes, eodem modo legitur, heinc TIMO-

(1) *Roma Subterranea &c.* Tomo II. Lib. IV. Cap. XLVII. pag. 405. Vitrum antiquum, in quo una PETRVS, PAVLVS, DAMASVS, ac SVSTVS auro delineati ſunt, ex Aringhio vulgavit iterum Franciſcus Blanchin. in Prolegom. ad Anaſtaſii vitas Romanor. Pontif. Tom. III. Pag. XXVIII.

(2) *Oſſervaz. ſopra alcuni Frammenti di vetro ornati di figure &c.* Pag. 53. & p. 54.

TIMOTHEVS, inde vero SVSTVS, ut in aliis hujuſmodi vetuſtiſſimis ſacris monimentis ſupra recenſitis animadvertimus, edidit Boldettus (1).

Hanc eamdem nonnullorum veterum Chriſtianorum vere piam conſuetudinem indicandi defunctorum ſuorum diem emortualem, aut depoſitionis, annua recurrente aliqua Sanctorum celeberrima ſollemnitate illa ipſa die, nobis videmur agnoſcere in lapide PECORII, vaſe ſanguinis a Chriſtifidelibus præſignato. Edidere lapidem Lupius (2), Marangonius (3), Muratorius (4), & nuperrime Corſinius (5). Porro lapis eſt hujuſmodi.

PECORI DVLCIS ANIMA BENIT IN CIMITERO VII IDVS IVL. D. P. POSTERA DIE MARTVRORV

Quum igitur VII. Idus Julii PECORIVS illatus fuiſſe dicatur in cæmeterium, videlicet die IX. Julii, fortaſſe argui poteſt, vel ipſum obiiſſe die VIII. Julii, vel etiam aliqua præcedenti die; non enim corpora defunctorum, ſtatimac vita hi exierant, humo conſignabantur, ut in ſequentibus notationibus exponimus (6). Verum, diem depoſitionis PECORII certam ex eodem titulo deprehendimus: depoſitus enim dicitur, ſive tumulatus PECORIVS, vel POSTERA DIE, qua BENIT IN CIMITERO MARTVRORV, nempe die X. Julii, qua die ſanctorum Martyrum VII. filiorum ſanctæ Felicitatis memoria in Urbe ſollemnis recolebatur (7); vel ſi mavis, POSTERA DIE MARTVRORV, hoc eſt die XI. Julii, quæ Feſtum diem eorumdem ſanctorum ſequitur. Etenim Tò MARTVRORV, *utrobique opportune ſitum*, inquit laudatus Lupius (8).

Reliquum eſſet, ut aliqua diceremus de Paſchaſii depoſitione. At de hoc argumento nil aliud præter quam ea, quæ ad Grammaticam, atque ad etymologiam vocis ſpectare poſſent, quo-

(1) *Oſſervaz. ſopra i Cimiterj de' ſanti Martiri &c.* Lib. 1. Cap. XXXIX. pag. 194. Tab. 121 num. 6.

(2) *De Epitaphio Severæ Martyris illuſtrato &c.* §. XVIII. pag. 181.

(3) In Appendice ad Acta ſancti Victorini pagina 101.

(4) *Novus Theſaurus antiquar. inſcript.*

(5) *Notæ Græcorum collecta & illuſtrata &c.*

(6) Pag. 41. 2.

(7) De ſancta Felicitate infra ſermo redibit pag. 74. & pag. 75.

(8) Pag. 181.

quorum nonnulla, etſi obiter, adtigimus in ſanctorum ſeptem Dormientium Hiſtoria (1), dicendum ſuccurrit. Nam ejuſdem depoſitionis dies in lapide minime adnotatus fuit, ac ideo quotuplex hora, dieſque excurrerint ob obitu Paſchaſii ad depoſitionem in tumulo ſcire non poſſumus, quum multi diebus pluribus, antequam tumularentur, jacuerint, quemadmodum ex antiquis lapidibus, aliiſque monimentis aperte cognoſcimus (2).

 Ita-

(1) Edit. Romæ ex Typographio Palcariniano. cIↄ.Iↄ.cc.xLI. in 4°. Cap XII. Verum, NATALEM, Depoſitionem, Feſtivitatem &c. promiſcue adhibitas obſervant Bollandiani Tomo v. Junii in Analectis de ſanctis Petro & Paullo §. xx. num. 225 pag. 475. Colum. 2. Videndus S. Ambroſius Sermone LVII. *In die depoſitionis ſancti Euſebii*. Edit. Monachor. Congreg. S. Mauri. Pariſ. 1690. Tomo II. Idem ſermo in aliis editionibus, alibi notatur num. xvI. alibi num. LXX. &c.

(2) Boldettus Libr. II. Cap. VI. pag. 398. lapidem adfert vetuſtiſſimam, quem Pater, nomen ſuum reticens, poſuit ASVUIO VIETOUI FILIO DVLCISSIMO. In eo legitur. DUCASSIV XI. KAL. APR. DEPOSSONE. X. KAL. APR. Deceſſit ergo ASVAIVS die XXII. Menſis Martii, depoſitus vero fuit ſequenti die XXIII. Itaque *dies unus* intereeſſit ab obitu ad depoſitionem in tumulo. Idem liquet ex epitaphio LEONIS ſupra a nobis recenſito. Etenim III. IDVS MAIAS PATVM FACIV LEO AV DEPOSITVS fuit PRIDIE IDVS MAIAS.

Alium lapidem protulit idem Boldettus Lib. II. Cap VI. pag. 396. pariter a nobis in hac Diſſertatione exſcriptum. In eo CHALLOVUS dicitur DEFVNCTVS PRI IDVS JAN. DEPOSI VVS XVIIII. KAL. FEB. Obiit igitur die XII. & depoſitus fuit die XIV. menſis Januarii. Ergo *dies duo* ante quam tumularetur encurrerunt. Similis eſt titulus IVLIAU, quem ex editore Severano infra vulgabimus; ea enim SANCVO MARVVAE LAVUENVIO devota AXIAIT, nempe *exivit* III. KAL. OCT. DEP. KAL. II. videlicet *depoſita Kalendis ſequentibus*. Julia itaque defuncta eſt die XXIX. Septembris, tumulata vero die prima Octobris.

Marmor aliud prælaudatus Boldettus vulgavit Lib. II Cap. VI. pag. 409. ex quo *tres dies* effluxiſſe diſcimus, ante quam ROGATIANVS NAVIGIVS humo mandaretur. REDDIDIT enim ſpiritum VII. IDVS SEPTEMBRIS, hoc eſt die VII. DEPOſitus autem fuit IIII. IDVS. SEPTEMBRIS, videlicet die X. ejuſdem menſis. Habemus etiam hujuſce moris exemplum apud S. Hieronymum ſcribentem ad Virginem Euſtochiam in Epiſtola, ſive Epitaphio ſanctæ Paullæ matris ejus, edit. Veron. Tom I. Claſſ IV. Epiſt. CVIII. Vid. Column. 717. & Col. 719. *Hebræo*, ait, *Græco*, *Latino*, *Syroque ſermone pſalmi in ordine perſonabant*, *non ſolum triduo*, *donec ſubter Eccleſiam*, *&* *juxta ſpecum* DOMINI *conderetur*, *ſed &c.* Et in fine. *Dormivit ſancta*, *& beata Paulla* VII. *Kal. Februarias*, *tertia Sabbati*, *poſt Solis occubitum*. *Sepulta eſt* v. *Kal. earumdem*. *Honorio Aug. ſexies*, *& Ariſtaneto Conſulibus &c.*

Pelagia beati Aredii Abbatis mater, ut legimus apud ſanctum Gregorium Turonenſem Lib. *de gloria Confeſſorum* Cap. CIV. poſtulavit a filio, ne eam *ante diem quartum* ſepeliri pateretur: *ut venientes famuli*, *famulæve omnes videant corpuſculum meum*, *nec ullus fruſtretur ab exſequiis meis de his*, *quos ſtudioſiſſime enutrivi &c.* Vide ejuſdem Gregorii Opera a Ruinartio edita Paris. in fol. MDCXCIX. col. 981. Pelagiam vero in Monaſterio Attanenſi fuiſſe tumulatam ibidem notatur.

Muratorius *in novo Theſauro antiquar. inſcription.* Pag. MCMXVC. num. 4. vetuſtam inſcriptionem edidit MILAE PLOAUNVENAU, quæ nonniſi poſt *dies novem* ſepulcro tradita eſt. Obiit NILA VII. KAL OCTOBRIS, nempe die XXV. Septembris. Corpus autem ejus PRO FORTAVS MARTVAOAVM CVM LOCVLO IVO PER PASSAIVUUVM HVMAVV.... EIT IIII. NON. OCVOAEIS, hoc eſt, die IV. Octobris. Inquit autem S. Auguſtinus *in Geneſim* Cap. L. *Neſcio utrum inveniatur alicui Sanctorum in Scripturis celebratum fuiſſe luctum novem dies*, *quod apud Latinos Novendial appellant &c.*

De Novendialibus Gentilium, ſi liceat aliquid hic dicere, conſule Kirchmannum *de Funeribus Romanorum* Lib. IV. Cap. I. Gutherium *de Jure Manium* Lib. I. Cap. XVI. & Cap.

Itaque lubet potius integram phraſim expendere, quæ ſequitur in epitaphio, DEPOSITVS IN PACE, illamque pro viribus illuſtrare.

Communis hæc eſt formula veterum Chriſtianorum, qua ſe invicem fraterna charitate dilexiſſe teſtabantur; PAX enim non quomodo eam dat mundus, a CHRISTO data eſt Apoſtolis, & Diſcipulis ſuis (1). Arcanum igitur myſterium in illis verbis comprehenditur; & quoniam DEVS amator eſt PACIS, & CARITATIS (2), quando aliquis Chriſtianorum DEPOSITVS IN PACE commemoratur, hunc intelligas oportet vixiſſe, atque obiiſſe IN PACE ECCLESIAE CATHOLICAE, hoc eſt IN COMMVNIONE SANCTORVM, & in BENEDICTIONE DOMINI (3). Diſertiſſime id intelligitur ex hoc vetuſto marmore (4).

PARENTES FILIO MERCVRIO FECE
RVNT. QVI VIXIT ANN. V. ET MESES VIIII.
NATVS IN PACE QVINTV IDVS FEBRV.

In eo quidem non DEPOSITVS, non IN PACE obiiſſe dicitur MER-

Cap. XXVIII. Joannem Roſinum *Romanar. antiquitat.* Lib. V. Cap. XXXIX. & Servium ad Virgilii *Æneidos* Lib. V. Verſ. 64.

Præterea ſi nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit &c.

Item Lib. VI. Verſ. 218. Vide etiam Plinium *Naturalis Hiſtoriæ* Lib. VII. Cap. LII. & alios &c. Sed in ſacris Scripturis, *Geneſis* Cap. L. Verſ. 10. & Lib. *Eccleſiaſtici* Cap. XXII. Verſ. 13. *Dies* VII. Luctui & exſequiis adſignantur (etſi alibi aliter ſe res habeat): *fatuis autem, & impiis omnes dies vitæ illorum*.

Si igitur aliquando memoriæ traditum contigerit invenire, corpus alicujus pietate inſignis viri inhumatum extitiſſe longiori temporis ſpatio, quum mos tulerit, puta per menſem; aut etiam menſe diutius, illud in exemplum minime producendum eſt, quum deſiderio populi ſatisfacturi, religionis ergo id æquum eſſe cenſuerint, ac ita præter conſuetudinem permiſerint ii, ad quos pertinet ea de re ſuffragium ferre ac judicare.

(1) *Joannis* Cap. XIV. Verſic. 27.

(2) S. Cyprianus Lib. *De Oratione Dominica* Col. 416. DEVS PACIS, & CONCORDIAE *Magiſter* &c. & paullo ſupra inquit. *Ante omnia* PACIS *doctor, atque* VNITATIS *Magiſter &c.*

(3) Videſis Fabrettum *Antiquar Inſcription.* Cap. X. pag. 757. num. 628. apud quem in lapide antiquo legitur DEPOSITVS NEVILA COMES IN PACE FIDEI CATHOLICAE &c. Eamque loquutionem hoc ſuo epitaphio in Baſilica Liberiana poſito imitatus eſt Juſtus Fontaninius Archiepiſcopus Ancyranus.

D. O. M

✝ IVSTVS. FONTANINVS. EX. FORO IVLIO. VENETORVM
HVIVS. BASILICÆ. CANONICVS. ARCHIEP.VS ANCYRAN.VS
ET. ABBREVIATOR. SACRI. PALATY

ſic

H. S. E

QVIEVIT. IN. PACE. FIDEI. CATHOLICÆ
ANNO. SAL. MDCCXXXVI. DIE. XVII. APRILIS
NATVS. ANNO. MDCLXVI. DIE. XXX. OCTOBRIS

Siglæ H. S. E. vetuſto more adhibitæ, ita exponuntur. HIC. SITVS. EST.

(4) *In Appendice ad Acta S. Victorini Epiſcopi Amiterni, & Martyris*, annis ſuperioribus, *a Marangonio illuſtrata pag.* 88. Ubi de Cœmeterio SS. Thraſonis, & Saturnini &c.

MERCVRIVS, ſed NATVS IN PACE, quod ita explicatur, videlicet quod vixerit IN COMMVNIONE SANCTORVM; ideoque ex morte NATVS, novam inceperit vitam vivere CVM DOMINO in cælis, CVM SANCTIS, beatiſſimam, feliciſſimam, plenam veræ PACIS.

Quantum DOMINVS IESVS CHRISTVS dilexerit PACEM, ex eo ſatis intelligitur, quod naſci voluit, *toto Orbe* IN PACE *compoſito* (1). Quando natus in mundo eſt, & in præſepio reclinatus, Angelorum chorus cecinit: *Gloria in altiſſimis* DEO, *& in terra* PAX *hominibus bonæ voluntatis* (2). Cumque mundum relicturus eſſet, perfecto abſolutoque humanæ redemtionis opere, ita diſcipulos ſuos adloquutus eſt. PACEM *relinquo vobis*: PACEM *meam do vobis* (3). Rurſus poſt obitum in Cruce, & glorioſam reſurrectionem ſuam, ſtans IESVS in medio Diſcipulorum ſuorum, ut ait ſanctus Lucas in Evangelio, dixit eis (4). PAX *vobis*, *ego ſum*, *nolite timere &c.* Ceterum multa de PACE antiquorum Chriſtifidelium ſcripſerunt vetuſti Patres; maxime vero ſanctus Cyprianus in Epiſtolis ſuis, & iterum in Libro De Lapſis (5). Libro autem de Unitate Eccleſiæ in hunc modum ediſſerit (6). *Hanc nobis hæreditatem dedit, dona omnia ſuæ pollicitationis, & præmia in* PACIS *conſervatione promiſit. Si cohæredes* CHRISTI *ſumus, in* CHRISTI PACE *maneamus. Si filii* DEI *ſumus,* PACIFICI *eſſe debemus. Beati*, inquit, PACIFICI, *quoniam ipſi filii* DEI *vocabuntur*. PACIFICOS *eſſe oportet* DEI *filios, corde mites, ſermone ſimplices, affectione concordes, fideliter ſibi unanimitatis nexibus cohærentes. Hæc unanimitas ſub Apoſtolis olim fuit. Sic novus credentium populus* DOMINI *mandata cuſtodiens* CARITATEM *ſuam tenuit &c.* Sed mira de PACE prædicarunt etiam Prophetæ, ac potiſſime Iſaias in vaticinio de CHRISTI NATIVITATE, quem PRINCIPEM PACIS appellat (7), PACIS vero, cujus NON ERIT FINIS (8).

Signum ſive Monogramma A ☧ ω, quod poſt Epitaphium Paſchaſii

(1) Adi Martyrologium Romanum VIII. Kal. Januarias.

(2) *Lucæ* Cap. II. *Verſic.* 14.

(3) *Joannis* Cap. XIV. *Verſic.* 27.

[4] Cap. XXIV. *Verſic.* 36. Vide quoque *Joannis* Cap. XX. *Verſic.* 19. Item *Verſic.* 21. & *Verſic.* 26.

(5) Sæpe in ſuis Epiſtolis agit de bono PACIS ſanctus Cyprianus, & non ſemel Libro *de Lapſis* ac etiam alibi frequenter.

(6) Columna 406. Edit. Venet. in fol. An. MDCCXXVIII.

[7] Cap. IX. *Verſic.* 16.

[8] *Iſaias* ibidem *Verſic.* 7.

ſchaſii expreſſum eſt, Græcas literas X. & P. ſimul apte compoſitas, atque inſertas comprehendit, a quibus literis initium ſumit divinum Nomen ΧΡΙϹΤΟϹ. De eo multa diximus illuſtrantes Lucernam fictilem, veterum Chriſtianorum anaglypho inſignitam (1). Illud tamen Commentarium a nobis elaboratum, quod item in Diſſertatione Apologetica paullo ante vulgata memoravimus (2), nondum in vulgus prodiit; ipſam vero Lucernam *ex Muſeo Victorio* produximus in lucem ænea tabula cælatam, ornatamque aliis eorumdem antiquorum Chriſtifidelium ſacris lypſanis (3). Porro characteres Α & ω in lapide Paſchaſiano, utrimque ad Monogrammatis centrum, ſive umbilicum cælati, CHRISTVM indigitant, qui de ſe ipſo inquit (4). *Ego ſum Alpha, & Omega; primus, & noviſſimus; principium & finis*. Verum enim vero illos characteres, ideo Monogrammati aliquando admixtos fuiſſe credibile eſt, ne ullus umquam dubitandi locus, ſive ſuſpicio foret de Gentilitate. Etenim Monogramma purum in quibuſdam numiſmatibus Ptolemæorum Regum Ægyptiorum (5), cuſum fortaſſe adverterant Chriſtiani. Idcirco, etſi Monogramma illud Ægyptium aliam omnino rem denotaret ab ea, quam deſignat ſacrum Monogramma [6]; tamen ut unum ab altero prorſus ſecerneretur, CHRISTI Monogrammati myſticos hoſce characteres a Fidelibus adpoſitos eſſe crediderim. Hoc autem Signum loculis defunctorum cælare, vel effingere pictis coloribus ſollemne habebant ipſi Fideles, ut intelligeretur CHRISTI Confeſ-

ſores

[1] Diſſertationis titulus hic eſt. *De* CHRISTI *Nomine Monogrammate expreſſo, Lucerna fictili veterum Chriſtianorum; aliiſque ſacra antiquitatis monimentis, quæ in Muſeo Victorio extant, illuſtrato*. Hæc autem Diſſertatio nondum edita eſt.

(2) Videſis pag. 38.

(3) Anno cIↃ.IↃ.CC.XXXV.

[4] Joannes *in Apocalypſi* Cap. XXII. *Verſic.* 13. Ibidem Cap. I. *Verſic.* 8. Eamdem ſententiam habemus etiam non ſemel in Libris Prophetarum.

[5] De hoc Monogrammate in numiſmatibus Ptolemæorum Regum expreſſo multi ſunt qui meminerunt. Antonius Auguſtinus Dialogo I. Jacobus Gretſerus Tomo I. *De Cruce*, Lib. II. Cap. XXXVIII. Laurentius Pignorius *Symbolarum Epiſtolicarum* Lib. I. Epiſt. XXIV. aliique non pauci. Hujuſmodi numiſma ſervabat in ſuo Muſeo Auguſtinius. Vidit Romæ apud Lælium Paſchalinum Pignorius. Vidit quoque in Bibliotheca Ingolſtadienſi Gretſerus. De illo autem Monogrammate non omnes interpretes conveniant, putantibus aliis ſignum id eſſe monetarii; aliis cognomen Ptolemæi, qui numiſma cudit. Adi, ſi vacat, noſtram Diſſertationem Apologeticam ſupra citatam, *De quibuſdam Alexandri Severi Numiſmatibus* pag. 38.

[6] Vid. Boſium cum Severano, *Roma Sotterranea &c.* Lib. IV. Cap. XXXI.

ſores fuiſſe illos, qui in tumulis eodem Signo diſtinctis condebantur.

Ne quidquam inſalutatum omittamus, quod in Paſchaſiano lapide cenſetur animadverſione dignum, ſcrutemur nunc oportet quidnam ſibi velit Frons illa in epitaphio impreſſa. Fortaſſe aliqui dicent, ad ſignificandam humanæ conditionis fragilitatem hujuſmodi Frondes inſcalptas fuiſſe; illorumque opinio fundamento non caret; dum enim ſponte ſua frondes cadunt ex arboribus, Ver, imo Æſtatem quoque, & Autumnum ceſſaſſe unuſquiſque novit, ſimulque deprehendit vigere hyemale frigus, quod eſt ultimæ ætatis ſymbolum notiſſimum (1). Quum ergo Paſchaſius annos natus XXII. vita exceſſerit, quarto eidus Octobris, Autumno plane declinante, ex ipſo Frondis indicio, immatura morte obiiſſe clare pernoſcitur. Tali animadverſione caſtigari facile poterant mores hominum, qui euntes per cœmeterii ambages, admonebantur, mortem non parcentem ætati, non

(1) Heic Evander ætatem ſuam annis gravem comparans cum juvenili Æneæ apud Virgilium *Æneid.* Lib. VIII. Verſic. 508. ait.

Sed mihi tarda gelu, ſaeclisque effeta ſenectus
Invidet imperium, ſeraque ad fortia vires.

Statius quoque *Thebaidos* Lib. II. Verſ. 384.

Non juvenum modo, ſed gelidis, & inertibus ævo
Pectoribus mens una ſubit &c.

Pari modo Cicero Lib. II. *De Divinatione* pagina 341. *Arbores*, hyemali tempore, *ſeneſcere* inquit, & Lib. V. *De Finibus bon. & mal.* pagina 126. *Vitam vivere, & mori; arboremque & novellam & vetulam, & vigere & ſeneſcere.* Plinius quatuor ætates in arboribus obſervat, videlicet *Pubertatem* Lib. XIII. Cap. XXII. *Adoleſcentiam* Lib. XVI. Cap. XXXIV. *Juventutem* Lib. XVII. Cap. XVIII. *Senectutem* Lib. XVI. Cap. XXVII. Sed iterum quoque *Senectutem* Lib. XVII. Cap. V. Sic etiam alibi idem Plinius de arborum, herbarumque ætatibus agit.

Hæ vero quatuor anni partibus reſpondent, nempe *Veri*, *Æſtati*, *Autumno*, *Hyemi* Cicero *in Catone majori*, ſive Lib. *de Senectute* pag. 513. *Ver enim tamquam Adoleſcentiam ſignificat, oſtenditque fructus futuros: reliqua tempora demetendis fructibus, aut percipiendis accommodata ſunt.* Nemo autem Ovidio melius mea ſententia, paucis hæc omnia perſtrinxit Lib. XV. *Metamorphoſeon* Verſ. 199. & ſeqq.

Quid? Non in ſpecies ſuccedere quattuor annum
Adſpicis, ætatis peragentem imitamina noſtræ?
Nam tener & lactens, puerique ſimillimus ævo
Vere novo eſt: tunc herba nitens, & roboris expers
Turget, & inſolida eſt, & ſpe delectat agreſtes &c.

Et paullo poſt.

Tranſit in Æſtatem poſt Ver robuſtior annus,
Fitque valens juvenis: neque enim robuſtior ætas
Ulla, nec uberior, nec quæ magis ardeat ulla eſt.
Excipit Autumnus, poſito fervore juventæ
Maturus, mitiſque, inter juvenemque, ſenemque,
Temperie medius, ſparſus quoque tempora canis.
Inde ſenilis Hyems tremulo venit horrida paſſu,
Aut ſpoliata ſuos, aut quos habet, alba, capillos.
Noſtra quoque ipſorum ſemper, requieque ſine ulla
Corpora vertuntur: nec quod fuimuſque, ſumuſque
Cras erimus &c.

Poſtea ætates hominis eleganter deſcribit Ovidius, idemque Lib. II. *Metamorphoſeon* Verſ. 30. Hyemem *Senectuti* adſimilat.

Et glacialis Hyems canos hirſuta capillos &c.

non conditioni, inopinam imminere (1). Alia etiam non ſpernenda opinio eſt; Quum enim Frondes quotannis erumpant Vere novo, memoriam illorum, quorum tumulis inſcalptæ conſpiciuntur (2), virentem in mente poſterorum, ac permanentem eſſe debere, quodammodo oſtendunt. Sane illud a poſteris ſuis expetunt, qui ſibi epitaphia tumulo cælari vel curant, vel præcipiunt. Ita Virgilius ait (3).

Et tumulum facite, & tumulo ſuperaddite carmen.

Ovidius etiam poſt Phaëtontis caſum ſcribit [4].

Corpora dant tumulo, ſignant quoque nomine ſaxum.

Et Lucanus magis late ea de cauſſa dixit (5).

. . . . *Nullum ſine nomine ſaxum.*

Hujuſmodi ſignis Gentiles aliquando uſos fuiſſe. Poëta magnus docet; *Florem* nempe memorans effictum ad Ajacis Telamonii ſepulcrum, & ad Achillis tumulum *Amaranthum*, quibus ſignis Heroum illorum bona fama ſignificabatur, ex optimo Florum odore ducta comparataque ſimilitudine, eademque tranſlata ad

(1) Inquit Cicero *De Finibus bon. & mal.* Lib. 1. pag. 59. *Accedit etiam mors, quæ quaſi ſaxum Tantalo, ſemper impendet*, & Lib. 1. *Tuſculanar. Quæſtion.* qui eſt *de contemnenda morte* pag. 157. ait. *Itaque non deterret ſapientem mors, quæ propter incertos caſus quotidie imminet, & propter brevitatem vitæ, numquam longe poteſt abeſſe, quominus &c.* Adhoc magis ad rem *in Catone majori*, ſive Lib. *de Senectute* pag. 512. *Quis eſt tam ſtultus, quamvis ſit adoleſcens, cui ſit exploratum, ſe ad veſperum eſſe victurum?* Omni enim ætati communem eſſe mortem ſcribit. Inde Horatius *citam* appellat mortem *Carminum* Lib. II. Ode xvi.

Abſtulit clarum cita mors Achillem.

Et Lib. 1. *Sermonum*. Ecloga 1.

. . . . *Hora*

Momento cita mors venit &c.

Tibullus Lib. 1. *Elegia* III. *Immitem & rapacem* dicit mortem. Silius Italicus *Bellorum Punicorum* Lib. VIII. Verſic. 142. *Inſtantem* nuncupat. Sed ſi omnes de eadem re Scriptorum ſententias, quæ huc collineant, proferre enarrer haud facile eſſet dicendi finem facere, omniſque ætatis homines videmus quotidie interire. Juvabit tamen ex Patribus ſanctum Bernardum audire, qui in Sermone, ſive Lib. *de converſione ad Clericos* Cap. VIII. Columna 494. Operum Volumine 1. ita inquit. *Quid vero in rebus humanis certius morte, quid hora mortis incertius invenitur? Non miſeretur inopiam, non divitias reveretur, non generi cujuslibet, non moribus.* NON IPSI DENIQUE PARCIT AETATI. NISI QUOD SENIBUS QUIDEM IN IANUIS, ADOLESCENTIBUS AUTEM IN INSIDIIS EST.

(2) Virgilius *Bucolicor.* Ecloga III. Verſ. 57. Ver deſcribens ait.

Nunc frondent ſylvæ, nunc formoſiſſimus annus &c.

Juvenalis Satyra VII. Verſ. 207. idipſum adtingit.

Dii majorum umbris tenuem & ſine pondere terram

Spirantesque crocos, & in urna perpetuum Ver &c.

Perſius quoque Satyra 1. Verſ. 38.

. . . . *Nunc non e Manibus illis*

Nunc non e tumulo, fortunataque favilla

Naſcentur violæ &c.

(3) *Bucolicorum* Ecloga v. Verſ. 42.

(4) *Metamorphoſeon* Lib. II. Verſ. 326.

(5) *Pharſalicorum* Lib. IX. Verſ. 976. De Lucano vide *Chronicon* S. Hieron. ad an. x. Neronis.

Digitized by Google

ta ad eorumdem gloriam ſignificandam circumquaque diffuſam, qua totum Orbem ſtrenuiſſimi viri claritate nominis, & virtutis laude repleverant (1). Quos vero Gentilium mores adoptavit Eccleſia, eos omnes ſua auctoritate, piiſque majorum noſtrorum inſtitutis ſanctificavit: *nihil enim in Eccleſia* DEI *myſterio vacat*, quemadmodum ſapienter monet Tertullianus.

Vetuſtæ conſuetudinis ſpargendi Frondes circa defunctorum Chriſtifidelium tumulos meminit Prudentius, inquiens (2).

Nos tecta fovebimus oſſa
Violis & FRONDE *frequenti*,
Titulumque, & frigida ſaxa
Liquido ſpargemus odore.

Illuſtrat eamdem conſuetudinem Guillelmus Durandus Epiſcopus Mimatenſis in ſuo Rationali Divinorum Officiorum [3]; narrat enim Chriſtianorum cadaveribus ſubſterni conſueviſſe in ſarcophagis *Hederam*, vel *Laurum* [4], aliaque his ſimilia, quæ viriditatem conſervant, *ad ſignificandum*, ut ipſe ait, *quod, qui moriuntur in* CHRISTO, *vivere non deſinent. Nam licet mundo moriantur ſecundum corpus, tamen ſecundum animam vivunt, & reviviſcunt* DEO. Ad hæc quoque pertinent alia, quæ ab eodem Guillelmo memorantur, unaque cum cadaveribus defunctorum Chriſtifidelium in ſepulcris reponi ſolebant, videlicet *Carbones*, *Thus*, *Vas aqua repletum*, quam *Sanctam* nuncupamus, quod divinis myſteriis ſanctificetur [5]. Vas hujuſmodi repertum fuit menſe Decembri anno MDCCXLIV. ad Ædem ſanctæ Cæciliæ in Regione Tranſtiberina, dum amplis porticibus, domoque ante aream Eccle-

(1) Plinius *Naturalis Hiſtoria* Lib. XXI. Cap. III. *Florum quidem Populus Romanus honorem Scipioni tantum adhibuit ..... Aſſes ergo contulit: Populus, ac funus elocavit: quaque parte ferebatur, flores e proſpectu omni ſparſit &c.*

(2) Hymn. *In exſequiis defunctorum*. Sanctus Paullinus Natali III. ſancti Felicis ſcribit.
Spargite flore ſolum, prætexite limina ſertis,
Purpureumque Ver ſpiret hyems, ſit floreus annus.
Ante diem &c.

[3] Lib. VII. Cap. XXXV. Floruit Durandus Sæc. XIII. Obiitque an. MCCXVC.

[4] *De Lauri foliis* in veteribus loculis mortuorum repertis aliqua animadvertit Domnus Gregorius Placentinus Monachus ex Ordine S. Baſilii Magni in ſua Diatriba, quam inſcripſit *De ſepulcro Benedicti* IX. *Pontificis Maximi in templo Monaſterii Crypta Ferrata detecto &c.* Edita Romæ an. MDCCXLVII. in 4°. pag. 55.

[5] Lib. VII. Cap. XXXV. *Ponitur in ſepulcro Aqua benedicta, ne dæmones, qui multum eam timent, ad corpus accedant, ſolent enim deſævire in corpora mortuorum, ut quod nequiverunt in vita, ſaltem poſt mortem agant.*

Digitized by Google

Eccleſiæ exædificandis, per fabros murarios fundamenta fode-rentur. Detecto enim monumento cujuſdam Teclæ, quadratis majoribus latercul is compacto, Vas ex argilla in eo collocatum prope cadaver viſum eſt, & fortaſſe *Frondes*, aliaque ſupra memorata reperta ſunt, ſed nihil tale ad nos fama pertulit, & facile omnia perdidit incuria; eidem vero monumento vetuſta hæc marmorea inſcriptio adhærebat.

Legitur autem ſic. TECLA FIDELIS, quæ IN PACE VIXIT MENSIBVS VIIII (1), & dicitur FIDELIS, quod admodum infans baptizata eſſet. Illuſtratur vetuſto hoc epitaphio Canon *Parvuli Fideles* (2). Etenim ante rationis uſum TECLA appellatur FIDELIS.

Sanctus Hieronymus ad Pammachium ſcribens de morte Paullinæ uxoris ipſius Pammachii, inquit (3) *Ceteri mariti ſuper tumulos conjugum ſpargunt Violas, Roſas, Lilia, Floreſque purpureos, & dolorem pectoris his officiis conſolantur. Pammachius noſter ſanctam favillam, oſſaque veneranda eleemoſyna balſamis rigat &c.* Aliqua de hac eadem re obiter expoſuit vir doctiſſimus Fr. Thomas Maria Mamachius Ordinis Prædicatorum, Theologus Caſanatenſis (4), de re ipſa fuſius alibi tractaturus. Mos autem noſtra etiam ætate perſeverans ſpargendi *Frondes*, *Floreſque* per

vias

[1] Vide quæ diximus *de Sigma-Tau.* pag. 16. & ſeq

[2] *De Conſecrat.* Diſt. IV.

[3] Epiſtolarum Claſſe III. Epiſt. LXVI. Operum Tomo I. Edit. Veron. in fol. MDCCXXXIV. Columna 394. Idem ſanctus Hieronymus *de Epitaphio Nepotiani ad Heliodorum* Epiſt. LX. ſcribit. *Quotieſcumque nitor in verba prorumpere, & ſuper tumulum ejus, epitaphii hujus flores ſpargere, toties implentur oculi, & totus in funere ſum.*

(4) *Originum & Antiquitatum Chriſtianarum &c.* Tomo I. Lib. I. Cap. III. §. XXVIII. pag. 183.

Digitized by Google

vias, plateas, & templa, dum celebrantur ſollemni ritu aliquæ Feſtivitates, vel ab ipſis Feſtis ſæcularibus Gentilium duxit originem, in quibus *Frondes*, & *Flores* nonnumquam ſpargi conſueverant (1); vel etiam ab iis, quæ ſupra narravimus, fluxiſſe facile exiſtimandus eſt, uſu funerum & conſuetudine, quæ latebat in ſepulcris, converſa, & expoſita in lætitiæ ſignum, ut vere dies obitus, NATALIS dies intelligeretur, & proponeretur jucundiori adſpectu, Fidelibus ad exſultandum in hiſce ſollemnitatibus (2), infidelibus ad confuſionem, ut qui noſtros ritus ſanctiſſimos irrident, ſi velint, & DEUS annuat, ab erroribus, & cæcitate, vitiiſque mentis, quibus falluntur, ea occaſione trahente illos ad ſacras Ædes, ad bonam mentem frugemque redeant, & facilius reſipiſcant.

GRadum autem facientibus nobis ad reliqua illuſtranda ſacræ vetuſtatis κειμήλια, quæ in eadem Tabula æri cælata, & huic Diſſertationi præpoſita exhibentur (3), multa plane occurrunt, quæ noſtras curas ſtudiumque excitant, & humani Lectoris intentum facilemque animum, & propenſam voluntatem expoſcunt ac requirunt. Igitur neminem latere poteſt Prudentium veterem Poëtam Chriſtianum multis carminibus pie docteque conſcriptis illuſtrem, Hymnum in honorem ſancti LAURENTII Martyris elucubraſſe, in quo paſſionis ejus hiſtoriam tanta fide, tantaque ſedulitate proſequutus eſt, ut qui legerint, eamdem depictam, ſeu potius præſentem ſpectare

G Mar-

(1) Lucretius *de rerum natura* Lib. II. Verſ. 624. & ſeqq. ſacra Cybelis exponens canebat olim.

Ergo cum primum magnas invecta per Urbes
Munificat tacita mortales muta ſalute:
Ære atque argento ſternunt iter omne viarum,
Largifica ſtipe ditantes, pinguntque roſarum
Floribus, umbrantes Matrem, comitumque catervas &c.

Ovidius *Triſtium* Lib. IV. *Elegia* II. de Germanico triumphante ait.

Quaque ibis, manibus circumplaudere tuorum,
Undique jactato Flore tegente vias &c.

Et Juvenalis *Satyra* III. Verſ. 172. inquit.

.... ipſa dierum
Feſtorum, herboſo colitur ſi quando theatro
Majeſtas &c.

(2) Apertiſſime S. Hieronymus Operum Tomo I. Claſſ. III. Epiſt. LX. Ad Heliodorum Colum. 338. ſcripſit. *Hoc idem poſſumus & de iſto dicere, qui baſilicas Eccleſiæ, & Martyrum conciliabula, diverſis floribus, & arborum comis, vitiumque pampinis adumbravit, ut quidquid placebat in Eccleſia, tam diſpoſitione, quam viſu, Presbyteri laborem & ſtudium teſtaretur.*

(3) Videſis num. 3. & num. 4.

Digitized by Google

Martyrem ipſum, Tyrannum etiam & tortores, propemodum ſibi videantur (1). Idipſum exprimit gemma vetuſtiſſima, opere diaglyphico diligenter inciſa, cujus ectypon exſtat *in Muſeo Victorio*, itidemque Lamina plumbea antiquitus utrimque inſculpta, & *in eodem Muſeo* Romæ ſervata, quas modo examini, auſpice DEO OPTIMO MAXIMO ſubiiciemus, diſcurrentes per ſingula, quæ cultis & eruditis viris animadverſione digna videri poſſunt.

Quæ primo occurrit, Gemma ea eſt anularis moduli (2), accurati artificis opus non pænitendum, quæ ab aliquo religioſo viro geſtabatur olim in memoriam ſancti Levitæ LAURENTII, CHRISTI Athletæ fortiſſimi. Enimvero viſitur in ea ſuper prunas impoſita ferrea crates, ſive craticula (3), & duo comparent lictores, unus heinc, & illinc alter, qui haſtis longioribus ignem excitant atque agitant, ut vividius ardeat. Accedit alius tyrannicæ exequutionis impius miniſter ad fovendum ignem, lignorum faſcem deferens, curvatus dorſo, atque humero altero, brevique tunica veſtitus, & poſt pectus præcincta, ut reliqui duo priores. Jacet ſuper cratem ſupinus Martyr LAURENTIUS, manum alteram cælum verſus protendens, oraturus DEUM. Induſtria antiqui gemmæ cælatoris (4), ut unuſquiſque videt, quo poterat geſtu, habituque corporis jamtum peruſti, veterum Chriſtianorum orandi morem (5) repræſentavit in hac imagine. Cra-

(1) Hymnus Aurelii Prudentii ſcriptus in honorem ſancti LAURENTII. Libro ΠΕΡΙΣΤΕΦΑΝΩΝ, ſive DE CORONIS, ea commendatione dignus exiſtimatur, ut clariſs. Ruinart. in Actis Martyrum ſinceris & ſelectis, eodem in primis uti neceſſarium duxerit ad illaſtrandam ejuſdem paſſionem, cui addidit loca duo inſigniora ex libris Officiorum S. Ambroſii: idemque in Admonitione prævia in Martyrium ſancti LAURENTII, ait. *Hi ſunt indubitatæ fidei teſtes & omni exceptione majores, quos ad aſſerendam ſancti* LAURENTII *Martyris veritatem profero*, Vide §. 2. Edit. Veron. In fol. MDCCXXXI. pag. 162. Sæpius vero cum ejuſdem Prudentii aliis Operibus hic Hymnus vulgatus eſt.

(2) Tabula Diſſertationi præfixa num. 3.

(3) Adi Gallonium *De Martyrum cruciatibus* Cap. VII. Fig. V. lit. B.

(4) Qui gemmis ſcalpendis incumbunt, omnem antiquitatem percurrere deberent, priuſquam opera, quæ ad vetus tempus pertinent exprimere aggrederentur. Illud item Pictoribus eſſe omnino neceſſarium. Vide Adnotationem noſtras *ad Numiſma Hieronymi Equitis Odam ex Muſeo Victorio prolatum* pag. 11. *Utuntur* enim fere omnes, *edito opere Cæſaris Ripa*, cui titulus, NUOVA ICONOLOGIA AMPLIATA &c. *Quo unice inſpecto jam ſatis eſſe docti ſibi videntur in rebus ad omnem antiquitatem ſpectantibus*. Vide quoque, ſi lubet, *Diſſertationem* noſtram *Glyptographicam* Cap. XXVII. & Cap. XXVIII.

(5) Videſis in *Veteris gemmæ ad Chriſtianum uſum exſcalptæ brevi explanatione*, pag. 6. edit.

Craticulas ſive Crates ferreas, non ſemel ad excruciandos Chriſtifideles, igne ſubpoſito paratas fuiſſe, teſtimonium perhibent antiqua monimenta, Martyrologia, atque Acta ſincera. Cujuſmodi illæ eſſent, deſcribit egregie, æneiſque typis oſtendit Antonius Gallonius Congregationis Oratorii Presbyter, edito Opere de Martyrum cruciatibus. Quæ in hac gemma exhibetur Craticula, quatuor axiculis per longum ductis compacta eſt, cujus in angulis quatuor exſtant axes recti eamdem ſuſtinentes paullulum a terra ſublimem. Hanc ipſam Craticulam perſimilem eſſe comperimus lecto ferreo; nullis enim tranſverſis axiculis, aut laminis conſeritur, quemadmodum lecti ferrei imaginem delineavit prælaudatus Gallonius (1). Minime vero dubitandum, quin majores minoreſve lecti, & ferræ Craticulæ adhibitæ fuerint pro lubito judicum, miniſtrorum ſive tortorum, ut Martyrum tormenta fierent graviora, vel minus gravia quandoque redderentur: videlicet, ut mortem iidem citius ſubirent, aut tardius, pæna diuturniore. Id ſupplicii genus utpote acerbiſſimum, non ad plectendos reos inventum, ſed ad probandos unice Chriſtifideles, ac tentandam experimento ignis eorum conſtantiam uſurpatum novimus; nullibi enim apud profanos ſcriptores mentio illius obvia nobis eſt, ſed in Actis tantummodo ſanctorum Martyrum.

Porro inſtrumentum eſt rei coquinariæ *Craticula*, *in qua cibi torrentur*, ut inquit Cato (2): Heinc ait Juvenalis (3).

Sicci terga ſuis, rara pendentia crate,
Moris erat quondam feſtis ſervare diebus.

& Martialis (4)

Parva tibi curva craticula ſudet oſella &c.

Sed Crates ſive Craticula fuit etiam eorum ſupplicium, qui ad aquas damnati eſſent. Narrat Titus Livius (5), Turnum Her-

G 2 donium

edit. Romanæ ex Typographia Rochi Bernabò An. MDCCXXXII. Libuit editionem hanc noſtram indicare; illa etenim elucubratio iterum impreſſa fuit in Actis eruditorum Lypſiæ An. MDCCAXXIII. pag. 465. ibique veuſta gemmæ cælatura rurſus exhibetur.

(1) *De Martyrum cruciatibus* Cap. VII. Fig. 1. Lit. A. pag. 148. & pag. 149. Sed inſpice pariter Fig. 3. lit. C. pag. 152. & ſeq. edit. Pariſ. in 4°. M.DC.LX.

(2) Cap. X.

(3) Satyra XI.

(4) *Epigrammaton*. Lib. XIV. *Epig.* CCXXI.

[5] Decade I. Lib. I. Cap. XIX.

donium Aricinum, virum cetera inſontem, quod Tarquinio, cui *Superbus* nomen inditum (1), adverſaretur, *novo genere lethi dejectum ad caput aquæ Ferentinæ, crate ſuperne injecta, ſaxiſque congeſtis*, interfectum fuiſſe. Eamdem pænam alibi quoque memorat idem Livius aliis inlatam (2). Meminit etiam Tacitus (3). Eodemque modo Plautus in Pænulo (4). Sed hanc Cratem, etſi ærea, aut ferrea ea eſſet, reti potius ſimilem fuiſſe credimus aut ipſum rete. Certe numquam apud Gentiles invenimus Cratis vel Craticulæ ſupplicium igne ſubjecto, ut ſupra dictum eſt.

Lucretius multas enumerans tormentorum ſpecies (5), de illo nihil memoriæ prodidit; ait enim.

Carcer, & horribilis de ſaxo jactu deorſum (6),
Verbera (7), carnifices, robur, pix, lamina, tædæ.

Singula, quæ hiſce verſibus deſcripta ſunt, a Gallonio recenſentur,

[1] Porro Tarquinio prænomen erat Lucius: Cui, ut ait ibidem Livius, *Superbo cognomen facta indiderunt, quia Socerum gener ſepultura prohibuit... primoreſque Patrum, quos Servii rebus faviſſe credebat, interfecit*. Sed aliqua de Tarquiniis jam alia occaſione adnotavimus in Diſſertatione de ſuperſtitioſo cultu Cybelis, quæ a veteribus per antonomaſiam MAGNA MATER eſt nuncupata. Hæc Diſſertatio aliquando producetur in lucem SOCIETATI COLUMBARIAE dicata.

[2] Decade I. Lib. IV. Cap. XXVIII.

(3) *De moribus Germanorum* Cap. XII. num. 2. *Proditores & profugas arboribus ſuſpendunt, ignavos, & imbelles, & corpore infames, cœno ac palude, injecta inſuper crate mergunt*.

(4) Act. V. Sc. II.

(5) *De rerum natura* Lib. III.

(6) Verſ. 1029. In nonnullis editionibus, fortaſſe minus probandis, legimus.
Carcer, & horribilis de ſaxo jactus eorum &c.

(7) Tertullianus Lib. *Ad Martyras* Cap. IV. Edit. Pariſ. in fol. M. D. LXXXIII. pag. 225. *Nam quæ hodie apud Lacedæmonas ſollemnitas maxima eſt* Διαμαςίγωσις, *ideſt flagellatio non latet. In quo ſacro ante aram nobiles quique adoleſcentes flagellis affliguntur adſtantibus parentibus, & propinquis, & uti perſeverent adhortantibus &c.* Ejuſdem ſollemnitatis meminit Cicero in *Tuſculanis Quæſtionibus* Lib. II. pag. 171. *Spartæ vero pueri ad aram ſic verberibus accipiuntur (ut multus e viſceribus ſanguis exeat .... quorum non modo nemo exclamavit umquam, ſed ne ingemuit quidem &c.* Vide quoque Lib. V. pag. 237. *Pueri Spartiatæ non ingemiſcunt verberum dolore laniati &c.* Porro ΔΙΑΜΑΣΤΙΓΩΣΙΣ, ut inquit Meurſius, *Græcia Feriata*, ſive *de Feſtis Græcorum* Lib. II. *Erat inter Feſta Græciæ nobiliſſima ... inde autem nomen, accepit, quod Adoleſcentes ſeſe mutuo flagellarent, & quidem per totum diem*. Plane flagellatio iſta fiebat ad aram Dianæ inter nobiles adoleſcentes, licet poſtmodum in ea ſollemnitate celebranda, ſervi, loco nobilium, inter ſe certaverint. Antiquus Horatii Scholiaſtes ad illud Lib. I. Ode VII. *Nec me tam patiens Lacedæmon &c.*, ita habet. *In aris Dianæ adoleſcentes verberibus immobiles cædebantur*, & paullo poſt *Hoc ſtatuerunt, ut juvenis ejus aras aſcenderet, qui in aliis tamdiu loris cæderet, donec ſanguis e viſceribus in aras manaret, atque ita Numini ſatisfieret*. Plane Matres hortabantur filios ut tolerarent; minabantur etiam, ſi ceſſiſſent verberibus. Si qui vero tam diro ſacrificio morerentur, coronati efferebantur cum fletu ab ephebis. Sed de his omnibus plene laudatus Meurſius, quem conſule. Lege autem quæ Tertullianus adjicit citato loco. *Tanti vitreum? Quanti verum margaritum? Quis ergo non libentiſſime tantum pro vero habeat erogare, quantum alii pro falſo?*

tur, & oculis exponuntur æri cælatis imaginibus (1); conſtat enim ſingula tum reos, tum etiam ſanctos CHRISTI Martyres perpeſſos eſſe. Plautus in Aſinaria (2), præter ulmeas virgas memorat.

. . . . *Laminas, cruceſque, compedeſque,*
Nervos, catenas, carceres, numellas, pedicas, boias.

Sed parum juvat memorare a veteribus inventa ſupplicia, tormentorumque varios modos, quando id, de quo ſermo inſtitutus eſt, illuſtrari non poteſt monimentis vetuſtatis.

Æneum taurum candentem vere adhibuerunt tyrannico juſſu Phalaridis Agrigentini, conjecto in eum Perillo tormenti inventore (3). Sed hoc apud Gentiles non tranſiit in exemplum. Poſtmodum vero Imperatore Trajano, ad tentandam ſanctorum Euſtachii, Uxoris ejus, Filiorumque in Chriſtiana religione firmitatem, uſurpatum renovatumque fuiſſe, vix ullus ignorat (4). Eſt enim in Hiſtoria Eccleſiaſtica res famæ præconiis ubique terrarum celeberrima. Ante ipſos, Domitiano videlicet Imperatore, Pergami in Aſia eodem tormenti genere conſumtus fuit ſanctus Antipas (5), in Apocalypſi ſancti Joannis memoratus (6). Deinde Tarſi in Aſiæ provincia Caramania, Imperatore Diocletiano, eodem modo combuſta fuit ſancta Pelagia Virgo (7). Nec uſquam alias in ſacrarum hiſtoriarum monimentis legiſſe meminimus, alios Martyres tauro ignito incluſos fuiſſe combuſtos. Ex qua tormenti hujus raritate, unuſquiſque, opinor, ejuſdem arguit acerbitatem. Martyrologia vero, & Acta Martyrum teſtantur, non modo in ſanctum LAVREN-

TIVM

(1) *De Martyrum cruciatibus*.

(2) Act. III. Sc. II.

[3] Valerius Maximus *Factorum & Dictorum memorabilium* Lib IX. Cap. II. Plutarchus *in Parallelis* eamdem narrat hiſtoriam. Ovidius, *de arte amandi*, ſcribit.

Et Phalaris tauro violenti membra Perilli
Torruit. infelix imbuit auctor opus &c.

Cicero quoque meminit Lib. II. *Tuſculanar. Quæſt.* & complures alii ex veteribus, quos per otium, ſi lubeat, percurres.

[4] *Martyrologium Romanum* ad diem XII. Kal. Octobris; eademque die *Menologium Baſilii*. Nicephorus quoque ejuſdem Martyrii hiſtoriam refert. Vide, ſi vacat, Athanaſii Kircherii *Hiſtoriam Euſtachio-Marianam* Parte I. Cap. V. edit. Rom. in 4°. MDCLXV.

(5) Adi *Martyrologium Roman.* & *Menolog. Baſilii* Tertio eidus Aprilis.

(6 Cap. II. Verſic. 13 *Et in diebus illis Antipas teſtis meus fidelis, qui occiſus eſt apud vos, ubi ſatanas habitat*.

(7) Quarto nonas Maii, ut habet *Martyrolog. Roman.* Græci vero Nonis Octobris, ut in *Menologio Baſilii*. Typis Urbinatibus edito Græce & latine, Anno MDCCXXVII.

TIVM, ſed in alios etiam Chriſtifideles immani, atque inhumano hujuſmodi Craticulæ ignitæ cruciatu ſævitum fuiſſe. Illos neutiquam recenſendos putamus, ne Lectorem magis detineamus.

Tribus coſtis ſive axiculis longioribus, cratem qua combuſtus fuit ſanctus LAVRENTIVS conſtaſſe referunt Acta manuſcripta, quæ Gallonius vidit (1). Inquit autem idem eruditus vir, *exſtitiſſe eas* Craticulas *apud antiquos, & trium, & plurium coſtarum* (2). Nil ergo mirum ſi quatuor coſtis expreſſerit Craticulam artifex in noſtra gemma. Forma etenim majori effinxit illam, vel fortaſſe crate, lectoque ferreo probatus fuit LAVRENTIVS, quum nullis tranſverſis axiculis conſertam eamdem inſpiciamus. Quandoquidem ex Hymno Prudentii, Tyrannum hæc protuliſſe docemur (3).

Decumbe digno lectulo.

Lectulum vero pro Craticula, poëtica licentia, atque inſtrumenti ſimilitudine uſurpari poſſe neminem fugit; qua licentia, neceſſitate carminis hæc ita ſcripſiſſe Prudentium magis credibile eſſe nobis videtur. Sed etſi alii quoque CHRISTI Martyres utroque ſummæ impietatis hujuſmodi apparatu, & crudelitatis invento aſſati fuerint; tamen ſancti LAVRENTII Martyrium adeo præ ceteris inſigne exſtitit, ut omni ævo celeberrimus fuerit ſanctiſſimus IESV CHRISTI Athleta: cujus in primis meminerunt vetuſtiſſima Kalendaria, Martyrologia, Polemii laterculus; & Indiculus ille ſacrorum Oleorum, quæ ſanctiſſimus Pontifex Gregorius Magnus ad Theodelindam Langobardorum Reginam miſit. Indiculum hunc, ſi velis, vide apud Mabillonium (4), Ruinartium (5), & Muratorium (6).

Subjectus ignis, ut fieret ſupplicii pæna productior, non flammans exprimitur in gemma, aut ardeſcens, ſed prunis ignitis

(1) Conſule Opus *de Martyrum cruciatibus* a nobis non ſemel laudatum.

(2) *Ibidem* Cap. VII. pag. 144.

(3) Stropha 89. In Actis mſs. ſancti Eleutherii, quæ Gallonius adſert pag. 145. legitur, Hadrianum excruciari juſſiſſe Eleutherium Epiſcopum ſuper lecto æreo, *& cum tranſiſſet hora, exiſtimans Imperator eum mortuum, ſolvi præcepit qui extendens manus &c.... Tunc Hadrianus juſſit Craticulam oleo perunctam adferri & ignem ſupponi præcepit &c.*

(4) *Iter Italicum &c.* num. 28.

(5) Edit. Veron. In fol. MDCCXXXI. pag. 543. *Acta Martyrum ſincera &c.*

(6) *Anecdot. Biblioth. Ambroſiana*. Tomo II. pag. 191. & p. 192.

tis inſtructus; ita enim ſævum tormentum paullatim augeri poterat ad mortem uſque Martyris. Proinde inquit de ſancto LAVRENTIO ſanctus Auguſtinus (1). *Non enim occiſus eſt cito, ſed cruciatus eſt in igne: diu vivere permiſſus eſt, immo non diu vivere permiſſus eſt, ſed tarde mori compulſus eſt. In illa ergo longa morte &c.* Idipſum teſtatur Euſebius (2), de paſſione ſanctorum Martyrum, qui apud Antiochiam Craticulis cruciati ſunt; non enim ad mortem uſque primo pænæ experimento, ſed ad diuturnitatem ſupplicii plerumque torrebantur.

Levitæ LAVRENTII conſtantia magnis laudibus prædicatur a ſanctis Patribus Ambroſio (3), Leone Papa (4), Maximo Taurinenſi Epiſcopo (5), ſanctiſque Pontificibus Damaſo (6), & Gregorio Magno (7), aliiſque, pene dixerim, innumeris, quorum catalogum ſi heic deſcriberem, utramque paginam implerem; Cultus enim ejuſdem Martyris adeo percrebuerat illo adhuc proximiori ævo, Romæ ubi paſſus fuit, alibique, ut non privatim modo, ſed quammultis etiam in honorem illius exſtructis Sacellis, Templiſque magnificis propagaretur. Sacrarum harumce Ædium in illuſtratione vetuſti alterius monimenti, quod ad ejuſdem ſancti Martyris venerationem maxime ſpectat, & proxime ſequitur in Tabula æri inciſa (8), & huic Diſſertationi præpoſita, mentionem faciemus. Quare paſſionem ſancti LAVRENTII potius, quam ceterorum, qui hujuſmodi tormenti genere conſumti ſunt, in gemma, de qua ſermo nobis eſt, exprimi ac deſignari, jure meritoque putandum eſt.

Abſoluta deſcriptione ſacræ gemmæ vetuſtiſſimæ, quæ ſancti

(1) Tractat. XXVII. *In Joan.* circa finem. Sermone III. & alibi.

(2) *Hiſtor.* Lib. VIII. Cap. XXIV. Ceterum Heſychius ad illud *Levitici* Cap. II. Verſic. 7. *Si autem de craticula fuerit ſacrificium &c.* notat, Craticula CHRISTI mortem & reſurrectionem ſignificari.

(3) Lib. I. *Officior.* Cap. XLI. *Item* Lib. II. Cap. XXVIII. & alibi &c.

(4) Serm. 80. in NATALI ſancti LAVRENTII.

(5) Homilia I. in NATALI ſancti LAVRENTII.

(6) Carmine XVIII. *Item* Carmine XIX. & XX. Carm. XXXVII. & XXXVIII. Sed potiſſime Carmine XIX. & XXXVI. quod ultimum ſic ſe habet.

Verbera, carnifices, flammas, tormenta, catenas,
Vincere LAVRENTI *ſola fides potuit.*
Hæc DAMASVS *cumulat ſupplex Altaria donis,*
Martyris egregium ſuſpiciens meritum.

Sancti Damaſi Opera exſtant in Bibliotheca Patrum Tomo XXVII. edit. Lugduni In fol. M.DC.LXXVII. Eadem edidit Romæ Typis Vaticanis CIↃ.IↃC.XXXIIX. Martius Mileſius Sarazanius, notiſque illuſtravit.

(7) *Epiſtolarum* Lib. III. Epiſt. XXX.

(8) Num. 4.

Digitized by Google

Ab Ægyptiis, ac Græcis ad Romanos migravit uſus, ut inquit Varro (1), deferendi amuleta, collo plerumque funiculis ſeu catenulis dependentia, quemadmodum Bullæ aureæ, argenteæ, æneæ, ac ſcorteæ, aliæ a nobilibus pueris in Urbe prætextatis, aliæ a Libertinis geſtari ſolebant (2), maleficii avertendi gratia. Vidimus apud Sponium in Miſcellaneis eruditæ antiquitatis (3) nummum æreum inſtar bullæ, parte una exhibentem Neronis imaginem, parte altera literas C. VALERI: ABASCANTI, æreaque pendentem catenula, anſulæ nummi inſerta. Ritum hunc feliciter imitati ſunt veteres Chriſtiani, amuleta a ſuperſtitionibus expurgantes, & ſacris imaginibus conſecrantes. Quibus ævo poſteriori aliquando præinſertas ſacras reliquias addiderunt (4), quæ collo ad pectus dependentia geſtarent.

H

ſancti Evangelii theca perſica incluſam. Joannes Diaconus, Epiſtola ad Carolum *Phylacteria* memorat, *tenui argento fabricata*, *vilique panno de collo ſuſpenſa*. Crucem cum pretioſo Ligno, ſive parvulam thecam cum reliquiis Sanctorum accepiſſe ab Imperatore Baſilio Armeno Heliam Eccleſiæ Hieroſolymitanæ Syncellum, & Thomam Tyri Metropolitam, legimus in Synodo Generali VIII. Conſtantinopolitana IV. Actione V. ipſis in eodem Concilio ita de ſe loquentibus. *Nobis autem pervenientibus & degentibus hic per duos circiter annos, anticipantibus ſanctiſſimos Vicarios ſenioris Romæ, impoſuit ſuper colla noſtra*, videlicet Imperator, *Encolpium ſuum*. Ubi in margine notatur. *Encolpium eſt, quod in ſinu portatur*, κόλπος *enim Græce, ſinus Latine dicitur: moris enim Græcorum eſt Crucem cum pretioſo Ligno, vel cum reliquiis Sanctorum ante pectus portare ſuſpenſam ad collum, & hoc eſt quod vocant* ἐγκόλπιον. Videndus Jacobus Gretſerus Tomo I. *De ſancta Cruce* Lib. II. Cap. XXVII. item Cap. XXVIII. Cap. XXIX. & Tomo III. Lib. III. Multa quoque de eadem voce habet Cangius in notis Hiſtoricis & Philologicis ad Alexiadem Annæ Cæſariſſæ pag. 247. & ſeq. Sanctus Gregorius Nyſſenus in ſanctæ Macrinæ ſororis ſuæ Vita, ſive in Epiſtola ad Olympium Monachum, ipſam teſtatur conſueviſſe Crucem ferream ad collum geſtare, ac præterea ferreum anulum, in quo ſacræ Crucis particula erat recondita. Id ipſum ex Nyſſeno deſcripſit Surius Tomo IV. *Vitarum Sanctorum* ad diem XIX. Julii, & Baronius in Annalibus Eccleſiaſticis ad an. CCCLXVIII. num. XLVI.

Ex fragmento Actorum S. Procopii Martyris, qui etiam *Neanias* appellabatur, & recitatum fuit in Concilio Nicæno II. Œcumenico & Generali VII. Act. IV. patet, Crucem ex auro argentoque eumdem confici juſſiſſe, quam ad collum ſuſpenſam deferre poſſet. Videndus Metaphraſtes, Surius ad diem VIII. Julii, & Baronius ad annum CCCVIII. num. XIX. Corpus ſancti Bitini Epiſcopi, integrum repertum fuiſſe, cum duplici ſtola, & infula rubra e panno ſerico, Cruce ex metallo confecta, & pectori ejus impoſita, narrat idem Surius ad diem III. Decembris in Vita ipſius Tomo VI. *Vitar. Sanctorum*. Narrat etiam ibidem ad diem XIII. ejuſdem menſis, ſanctum Oreſtem Crucem in pectore geſtaſſe dum viveret, quæ cauſſa illi fuit glorioſi certaminis ſive Martyrii. Sigebertus in Chronico refert Lambertum Lovanienſium Comitem, *Phylacterium* Sanctorum reliquiis inſtructum continuo detuliſſe a collo ad pectus dependens, ut adverſus periculorum incurſus ſe defenderet.

(1) *De Lingua Latina* Lib. VI.

(2) De hiſce Bullis ediſſerit Ficoronius Libello, cui titulus. *La Bolla d'oro de' Fanciulli nobili Romani, e quella de' Libertini &c.* In Roma 1732. in 4°.

(3) Sectione 12. pag. 299.

(4) Nonnulli Theologi licere negant ſacras reliquias ſecum deferre, verum ſanctus Thomas Aquinas, Doctor Angelicus, in Summa Theologica, Parte Secun-

Digitized by Google

rent. Ita Græci Imperatores ſollemnioribus anni diebus feſtis Apophoreta ſibi ad collum alligabant, ut refert Raynaldus (1), & ritu vetuſtiore idipſum Epiſcopi faciebant, ſacra quoque myſteria deferentes (2), ex quo nonnulli fluxiſſe autumant laudabilem conſuetudinem illis tranſeuntibus flectendi genua (3). In hoc ergo ſacro Numiſmate, ſive Amuleto, paſſionem ſancti LAURENTII Martyris, ſancti Sixti Papæ II. Levitæ celeberrimi (4), ejuſque cultum, qui apud Latinos æque ac Græcos ſollemnis & vulgatiſſimus fuit, opere diaglyphico expreſſerunt veteres Chriſtiani.

In area nummi media, loco ſcilicet apte diſponendis, & collocandis imaginibus illuſtriori, exſtat Crates ferrea, ſive Craticula tribus axiculis longioribus conſtructa, ad fidem Actorum,

te ſecunda ſecundæ Partis, Quæſt. LXXXVI. Artic. IV. ad Tertium argumentum, id fas eſſe judicat, dummodo Sanctis, quorum ſunt reliquiæ, honor, & reverentia cum fide in DEUM adhibeatur. Nec ſilentio prætereunda ejuſdem Doctoris Angelici ſententia de ſacrarum Reliquiarum cultu, quæ legitur Tertia Parte citati Operis Quæſt. XXV. Artic. VI. ad ſecundum argumentum. *Corpus illud* (Martyris aut alterius Sancti), *inſenſibile non adoramus propter ſe ipſum, ſed propter animam, quæ fuit ei unita, quæ nunc fruitur* DEO, *& propter* DEUM, *cujus fuerunt miniſtri*.

(1) Ad annum Chriſti MCCV. num. 41.

(2) Vetuſtus ritus deferendi ſecum Sacramenta, nedum Epiſcopis adtribuitur priori ævo, ſed etiam Sacerdotibus, immo & laicis communis aliquando fuit. Eam rem egregie illuſtrat cl. Baronius in Notis ad Martyrologium Romanum ad diem XVIII. Kal. Septembris lit. s. ubi de ſancto Tharſicio Acolytho agitur.

(3) Videſis illos, qui ſacros Eccleſiaſticos ritus diligenter exponunt. Narrat Surius ad diem XXXI. menſis Julii Tomo IV. *Vitarum Sanctorum* ex Actis ſancti Germani Epiſcopi Antiſſiodorenſis, eumdem ſanctum Epiſcopum urnula depoſita, quam ſacris reliquiis refertam gerebat ante pectus a collo demiſſam, eademque puellæ cujuſdam oculis cæcitate laborantis admota, viſum ſtatim contuliſſe, divina in eis operante virtute. Sed aliquando ipſos Epiſcopos conſuetudine optime inſtituta abuſos fuiſſe, conſtat ex Concilio Provinciali Braccarenſi III., quod Adeodato ſummo Pontifice fuit celebratum anno DOMINI DCLXXV. Wambani Regis anno IV. Sic enim loquuntur ac decernunt ejuſdem Synodi Patres Cap. VI. *Agnovimus quoſdam de Epiſcopis, quod in ſollemnitatibus Martyrum ad Eccleſiam progreſſuri, reliquias collo ſuo imponant: & ut majoris faſtus apud homines gloria intumeſcat* [*quaſi ipſi ſint reliquiarum Arca*], *Levitæ albis induti, in ſellulis eos deportant. Quæ deteſtanda præſumtio abrogari per omnia debet &c.* . . . . . *& ideo antiqua in hac parte & ſollemnis conſuetudo ſervabitur, ut in feſtis quibuſque Arcam* DEI *cum reliquiis, non Epiſcopus, ſed Levitæ geſtent in humeris, quibus & in veteri Lege onus idem impoſitum novimus eſſe præceptum. Quod ſi & Epiſcopus reliquias per ſe deportare elegerit, non ipſe a Diaconibus in ſellula vehatur, ſed potius pediſſequa una cum populis progreſſione procedente, ad conventicula ſanctarum Eccleſiarum ſanctæ* DEI *reliquiæ per eumdem Epiſcopum portabuntur &c.*

(4) Prudentius in Hymno de ſancto LAURENTIO *Strophæ* IX. & X. inquit.

Qua voce, quantis laudibus
Celebrabo mortis ordinem?
Quo paſſionem carmine
Digne retexens concinam?
Hic primus e ſeptem Viris
Qui ſtant ad aram proximi,
LEVITA *ſublimis gradu*
Et ceteris præſtantior.

rum, quæ in ſuperiori deſcriptione gemmæ citavimus (1). Ea decem tranſverſis axiculis brevioribus compacta eſt. Pronus jacet ſuper cratem extenſus beatus Martyr omni indumento indecenter exutus, pedibuſque utraque manu ſtantis lictoris apprehenſus, jam ſupinus invertitur, parte altera aſſatus, ac ſatis peruſtus. Suſtinet ſeſe ſummis cubitis, & quoad licet, nonnihil elato capite, manibus atque ore Valeriano ita inſultare videtur (2).

Converte partem corporis
Satis crematam jugiter &c.

Porro ad Martyris caput pro tribunali ſedet Valerianus, ſublata dextera in modum imperantis, ac jus dicentis (3), lævaque virgam ſeu ſcipionem eburneum tenet, Conſulatus inſigne (4), frontem circumdatus laurea corona. Adſtat Imperatori (5) lictor alter ad ejus nutum, manibus dubio procul LAVRENTIVM ſuper Craticulam volutandum, ac ſupine vertendum arrepturus. Notanda in hoc ſacro Numiſmate eſt ſellæ Imperialis figura, cujuſcemodi in aliis quoque vetuſtioribus monimentis occurrit (6), ac ſuppedaneum, majeſtatis inſigne (7).

Quod autem ſanctus LAVRENTIVS vere Martyrium ſuſtinue-

 rit

(1) Conſule Galloniam *De Martyrum cruciatibus* Cap. VII.

(2) Apud Prudentium in Hymno *Stropha* 81.

(3) Publicæ adloqutiones Romanorum Imperatorum ad Cohortes ita exprimuntur in vetuſtis eorumdem numiſmatibus, nempe elata ab Imperatore dextera. Videſis Angelonii *Hiſtoriam Auguſtam*, & alios antiquorum nummorum Theſauros. Porro in Actis Apoſtolorum Cap. XIII. Verſic. 16. Sanctus Paullus Apoſtolus ad Judæos verba facturus ita deſcribitur. *Surgens autem Paullus, & manu ſilentium indicens*, ait &c.

(4) Servius ad illud Virgilii carmen *Æneidos* Lib. XI. Verſ. 238.

.... *ſedet in mediis, & maximus ævo,*
Et primus ſceptris, haud læta fronte, Latinus,

Apud majores, ait, *omnes Duces cum ſceptris ingrediebantur curiam; poſtea cœperunt tantum ex Conſulibus ſceptra geſtare, & ſignum erat eos Conſulares eſſe*. Æreum numiſma maximi moduli Marci Aurelii Antonini Caracallæ ex Muſeo Carpineo exhibuit num. 1. Bonarrotius, in quo Imperator idem eburnei ſceptri pari genus manu tenet, hoc eſt, ſine Aquilæ Conſularis ſigno, cetera notiſſimo, in ſummitate ſceptri, illud autem deſcribit pag. 155. & p. 156.

(5) Adi Martyrologium Romanum ad diem IV. Eidus Auguſti, & conſule doctiſſimas Cardinalis Baronii adnotationes lit. B. quibus Valerianum in morte ſancti LAVRENTII, Imperatorem, non utique Præfectum Urbis extitiſſe, pro virili tuetur. Præfecto certe lauream coronam nullo modo geſtare licuiſſet, quam in hoc ſacro monimento, luce meridiana clarius, Valerianum geſtare cognoſcimus. Triumphantium inſigne fuit olim laurea corona, ſed a Cajo Julio Cæſare, cui, ut habet Suetonius in ejus Vita Cap. XLV. eadem pro lubito uti conceſſum fuit, ad reliquos Imperatores manavit conſuetudo, lauro caput coronandi.

(6) Agit de his Chimentellius *De honore Biſellii*.

(7) Idem Chimentellius *ibidem* Cap. XXIX. De hoc ſuppedaneo nonnulla animadvertimus in *Hiſtoria ſanctorum* VII. *Dormientium* Cap XIV. in adnotationibus ad antiquam gemmam anularem cælatura diſtinctam.

rit Imperatore Valeriano, ex Actis ſancti Sixti Papæ & Martyris manifeſte deprehenditur; Sixtum enim Valeriano Imperatore paſſum nullus dubitat. Plane ſanctus Cyprianus, qui tunc in vivis erat, ea ſcripſit, quæ de Sixto Romæ contigerunt, accepto rerum certo nuncio (1). Sed LAVRENTIVS, triduo poſt Martyrium ſancti Sixti ad Superos emigravit. Igitur eodem Valeriano Imperatore coronatum fuiſſe conſtat, ſpectante Populo Romano illius inhumanitatem, ac protervam ſævitiam; & Martyris invictam patientiam, ac finem beatum.

Paullo ſupra caput Martyris Monogramma, CHRISTI Nomen referens, per Crucem immiſſam, ut ajunt (2), expreſſit ſcalptor, nam ſæpe ſæpius in antiquis ſacræ vetuſtatis cimeliis imago LAVRENTII cum Cruce diverſimode adpicta obſervari poteſt apud Aringhium (3), Ciampinium (4), Bonarrotium (5), alioſque; munus enim, quo, inter alia, fungebatur Diaconus, erat deferre Crucem (6). Itaque loco Crucis in noſtro Numiſmate Monogramma expreſſum eſt, in quo una ſimul, & forma Crucis, & CHRISTI Nomen comprehenditur.

Poſt Martyrem ſtare videtur Fæmina, vel in aëra nonnihil ſublata, vel loco a terra edito, cælum oculis reſpiciens. Ad mamillas ſubcincta eſt, manibuſque orantis in modum apertis elatiſque (7). Fortaſſe animam LAVRENTII deſignat hæc Fæmina, adſpirantem & properantem ad gloriam, quemadmodum apud Ethnicos animæ defunctorum, pictura & ſcalptura, forma fæmi-

(1) Videſis Epiſtolam ad Succeſſum, quæ eſt in ordine editarum LXXXII.

(2) Adi *Commentarium* a nobis editum *in Nummum æreum veterum Chriſtianorum Muſei Victorii*. Parte I. Cap. XXXVI.

(3) *Roma Subterranea* Tomo II. pag. 265. Vitrum antiquum, de quo Aringhius loquitur exſtat adhuc *in Muſeo Vallicellano*, prope Bibliothecam, ejuſque graphydem infra producemus. Vid. pag. 90. 9.

(4) *Veter. Monim.* Parte II. pag. 202. Tab. XXVIII. ſemel & iterum.

(5) *Oſſervazioni ſopra alcuni frammenti di vaſi antichi di vetro, ornati di figure &c.* pag. 67. & pag. 68.

(6) Philotheus &c. *Ordo ſacri miniſterii* apud Goar. Hujus etiam meminit laudatus Bonarrotius in Opere citato pag. 68.

(7) Mos orandi ſupinis manibus, & ſtando, illuſtratur in *Etruria Regali* a Dempſtero Lib. III. Cap. VI. Sed & nos aliquando ad Academicos Etruſcos Cortonenſes lucubratiunculam inſcribentes, titulo *Veteris gemmæ ad Chriſtianum uſum exſcalptæ brevis explanatio*, aliqua de eodem ritu a Chriſtianis uſurpato adnotavimus pag. 6.

Digitized by Google

fæminea effingi conſueverant (1), licet plerumque alis papilionum ornarentur ad formam Pſyches (2).

Imminent utrimque manibus hujus mulieris literæ A. & ω. DEI æterni ſymbola, ordine tamen inverſo, ad dexteram ſcilicet ω. ad ſiniſtram A. Omnia enim in CHRISTO revocantur ad initium a DEO, ut inquit Tertullianus (3); & Apoſtolus Paullus in Epiſtola, quam ad Epheſios ſcribit (4), *in diſpenſatione plenitudinis temporum*, DEVM *prcpoſuiſſe*, ait, *inſtaurare omnia in* CHRISTO, *quæ in cælis, & quæ in terra ſunt in ipſo*. Subdit ad rem Pierius Valerianus (5), duas haſce Græcorum literas, primam nempe & ultimam ſibi DOMINVM adoptaſſe, *uti quemadmodum* A. *ad* ω. *replicatur, ita oſtenderet in ſe eſſe, & initii decurſum ad finem, & finis recurſum ad initium, ut omnis diſpoſitio in* ω. *deſinens, per quem cæpta ſunt, per* VERBVM *ſcilicet* DEI, *quia* CARO FACTVM EST, *proinde deſinat, quemadmodum & cæpit, & a* DEO *in* CHRISTO *omnia revocantur ad initium*. Verumenimvero hæc ſcribendi ratio illius ampullæ vitreæ titulo comparari poteſt, quam primo Fabrettus (6), ac deinde Bonarrotius (7) edidere. Titulus enim iſte partim a læva ad dexteram, partim econtra inſcriptus eſt, ut eis manifeſtum erit, qui ad ipſam epigraphen oculos converterint; eumque ſcribendi modum Græco vocabulo βουςροφηδὸν, ab arandi ſimilitudine Pauſanias appellat (8); itemque alii veteres ſcriptores, ut idem Bonarrotius animadvertit (9); dum enim agricola ſeu villicus bobus aratro junctis terram ſulcis proſcindit, peracto ſulco aratrum convertit, ut operam ſuam pró-

(1) *Romanarum antiquitatum veſtigia &c* Tab. LXVII. num. 17.

(2) Vide, ſi lubet, noſtram *Sanctorum* VII. *Dormientium Hiſtoriam* Cap. XII. in adnotatis ad calcem pag. 36.

(3) Lib. *de Monogamia &c. Duas Græciæ literas, ſummam & ultimam, ſibi induit* DOMINVS, *initii & finis concurrentium in ſe figuras: ut quemadmodum Alpha ad Omega uſque volvitur; & rurſus Omega ad Alpha replicatur, ita oſtenderet in ſe eſſe initii decurſum ad finem, & finis recurſum ad initium: ut omnis diſpoſitio in eum deſinens, per quem cæpta eſt (per ſermonem ſcilicet* DEI, *qui* CARO FACTVS EST), *proinde deſinat, quemadmodum & cæpit*.

(4) Cap. I. Verſic. 10.

(5) *Hieroglyphicorum* Lib. XLVII. Cap. XXXIV. pag. 508.

(6) *Inſcription. Antiquar.* Cap. IV. n. 168. pag. 277.

(7) *Oſſervaz. ſopra alcuni frammenti di vaſi antichi di vetro &c.* Tav. XXIX. Fig. 2. pag. 209. e p. 210.

(8) *In Eliacis prioribus*, ſive Lib. V. pag. 302. Edit. Floren. in fol. Romuli Amaſæi, quam Torrentinus excudit.

(9) In Opere non ſemel a nobis ſupra laudato, ad calcem p. 209.

proſequatur, & ibi ſecundo incipit agrum ſulcare, ubi primo deſierat, contra ducendo boves. Ita primus ſulcus a ſiniſtra dexteram verſus ducitur; ſecundus a dextera ad ſiniſtram. Tertius a ſiniſtra ad dexteram ut primus; quartus vero a dextera ad ſiniſtram, ut ſecundus; & hoc ordine ut totus ſulcatur ager, ita ſcriptura implebant paginas: *quia ſic ſcribebant antiqui*, inquit Iſidorus (1), *ſicut aratur terra*.

In ſumma Numiſmatis peripheria manus conſpicitur coronam exhibens, ſive deferens. De qua quidem conſtat præmium certaminis deſignari, atque oſtendi ſancto Martyri LAVRENTIO e cælo miſſum a DOMINO, cujuſmodi nonnulla adhuc exſtant exempla in vetuſtioribus muſivis operibus a claro Ciampinio illuſtratis (2). Accede, ſi lubet, ad Ædem ſacram a ſanctis Coſma & Damiano Martyribus nuncupatam (3); ita pariter ad Ædem ſanctæ Agnetis extra Urbis muros (4), ſancti Marci (5), ſanctæ Praxedis (6), ſanctæ Cæciliæ (7), ſanctæ Mariæ Novæ (8), ut vulgus appellat antiquam illam Eccleſiam DEO ſacram, in honorem beatæ MARIAE Virginis exſtructam. Profecto in deſignatis ſacris Ædibus, ſed & alibi quoque in Urbe illud idem ſignum invenitur.

Prudentius in Hymno coronam civicam ſancto LAVRENTIO adtribuit (9). Tertullianus de ludis edifferens, in quibus a Principibus Agonothetis, Brabeutis, ſive ludorum Præſidibus victores coronis donari conſueverant: *igitur*, inquit (10), *& homo ipſe a* DEO *coronandus eſt*. Equidem a DEO coronandus heic exhibetur CHRISTI Martyr LAVRENTIVS; manus enim dexteram

DEI

(1) *Originum* Lib. VI. Cap. XIV.

(2) Parte I. & Parte II.

(3) *Veter. Monimentor.* Parte II. Cap. VII. Tab. XVI. Legenda tamen ea, quæ pag. 60. habet cl. auctor.

(4) *Ibidem* Cap. XIV. Tab. XXIX. pag. 104.

(5) Parte II. Cap XIX. Tab. XXXVII. pag. 122.

(6) *Ibidem* Cap. XXV. Tab. XLVII. pag. 147. & pag. ſeq.

(7) *Veter. Monimentor.* Parte II. Cap. XXVII. Tab. LII. pag. 160.

(8) *Ibidem* Cap. XXVIII. Tab. LIII. p. 163.

(9) Stropha 139.

Illic inenarrabili
Adlectus Urbi municeps,
Æterna in arce curia
Geſtas coronam civicam.

(10) *De corona militis* Cap. III. Haud aliter Lib. *de Spectaculis* Cap. XXV. Item *Ad Martyras* Cap. III.

DEI denotat in ſacris Bibliorum paginis (1). Manus inter nubes Hieroglyphicum eſt apud Chriſtianos Orientales frequentiſſimum; aliquando etiam cum libro in ipſa manu: hoc autem, nempe manus cum libro deſuper adparens, non infrequens eſt apud Occidentales. Idipſum in antiquis ſacrorum cœmeteriorum picturis, ſarcophagis marmoreis, vetuſtiſque depictis codicibus, uno alterove modo obſervandum præbet Bonarrotius (2). Manus cæleſtis ſpectatur etiam in illo Conſtantini Magni numiſmate, in quo, ex una caput ejuſdem velo obductum conſpicitur; parte altera idem Conſtantinus quadrigam genu altero in ea flexo moderans, expanſa elataque cælum verſus dextera, unde manus illi obviam porrigitur. Numiſma primus vulgavit Antonius Auguſtinius Archiepiſcopus Tarraconenſis (3). Edidit quoque Anſelmus Solerius Cemclienſis (4); deſcripſitque Euſebius Cæſareæ Epiſcopus in Vita Conſtantini Magni (5), & in Annalibus Eccleſiaſticis expoſuit Baronius (6). Multa vero de hoc eodem ſymbolo nuper erudite congeſſit cl. amicus noſter Comes Joſephus Garampius Ariminenſis in Diſſertatione De Nummo argenteo Benedicti III. (7).

Legitur in gyro SVCCESSA VIVAS, fauſta ſcilicet adclamatio, quæ a prædicta manu de cælo coronam deferente bifariam ſecatur ac diſpertitur. Quamobrem non ſine cauſſa dictum a nobis eſt, Fæmina illa, quæ poſt Martyrem expanſis manibus in hoc monimento conſpicitur, fortaſſe animam ſancti LAVRENTII repræſentari: quandoquidem, noſtra opinio eſt, hanc vetuſtiſſimam laminam religionis teſſeram fuiſſe, quam voti cauſſa SVCCESSA, LAVRENTIO Martyri devota, ſibi conflandam cælandamque

(1) *Omnia hæc Manus Mea fecit, & facta ſunt omnia, cujus ſumma poteſtas &c.* Legimus *Iſaia* Cap. LXVI. Verſ. 2. Item *Jeremia* Cap. XVIII. Verſ. 6. *Sicut lutum in manu figuli, ſic vos in Manu Mea domus Iſrael &c.* Idem exprimitur *Exodi* Cap. XV. Verſic. 6. *Dextera Tua* DOMINE *magnificata eſt in fortitudine: Dextera Tua* DOMINE *percuſſit inimicum.* Et Pſalmo CXVII. Verſ. 6. *Dextera* DOMINI *fecit virtutem; Dextera* DOMINI *exaltavit me. Dextera* DOMINI *fecit virtutem &c.* Vide etiam Epiſtolam II. *ad Timotheum* Cap. IV. Verſic. 8. & Epiſtolam I. *ad Corinthios* Cap. IX. Verſ. 25. Sed paſſim in ſacris Bibliis hæc occurrunt.

(2) *Oſſervazioni ſopra alcuni frammenti di Vaſi antichi di vetro &c.* pag. 5.

(3) Dialogo I.

(4) Lib. *de Pileo* Sect. II. pag. 24. edit. in 8°. Amſtelod. CIↃIↃC.LXXI.

(5) Libro IV. Cap. LXXIII.

(6) Ad annum Chriſti CCCXXXVII. num. XIX.

(7) Cap. V. §. XIII. pag. 139.

Digitized by Google

que curaverat, ut funiculo ad collum adpenſam ante pectus geſtaret, Ideoque illam adclamationis formulam adpoſuiſſe votis ſuis maxime congruentem. Proindeque animum inducere non poſſumus, nec facile inducent alii, in fœminæ illius effigie, quæ in hoc plumbeo numiſmate ſpectatur, SVCCESSAE ipſius exhiberi ſimulacrum. Quis enim adeo imprudens & inverecundus, ut ſuam imaginem, quomodocumque ea formata ſit, ſecum ferat ad pectus adpenſam? Profecto vana hæc oſtentatio foret, quæ non leve ambitionis crimen incurreret, & animum fere deſipientem demonſtraret.

Fuerunt autem veterum adclamationes quam multæ, pro varietate rerum diverſarum uſurpatæ, quibus illi fauſtas res ſibi ceteriſque, etiam Magiſtratibus, Imperatori adprecabantur; & domi foriſque res bene geſtas laudare conſueverant. Enimvero præter vocem illam VIVAS, potiſſimum in conviviis uſitatam, aliæ etiam apud antiquos adhibebantur peculiares adclamationes (1). De his qui noſſe cupiunt, adeant Franciſcum Bernardinum Ferrarium (2), & Joſephum Laurentium (3), qui plene ac diſertiſſime de adclamationibus veterum ſcripſerunt. Ad rem notat Servius Virgiliani Operis vetuſtus illuſtrator (4). *Illud quæritur, utrum* VIVE, *an* VIVAS, *ideſt per imperativum, an per optativum dicere debeamus, & conſtat dici melius per optativum; optari enim poſſunt, non imperari bona vel adverſa &c.*

Occurrunt nonnumquam in epitaphiis Chriſtianorum hujuſmodi adclamationes VIVAS..... VIVAS IN DEO..... VIVAS IN DEO CHRISTO, de quibus alibi agendum fuit a nobis (5), dum conaremur vulgarem quemdam errorem tollere circa Monogramma CHRISTI ita expreſſum ☧, ſive hoc modo ⳨, Cruce ſcilicet *decuſſata*, vel *recta*, quod Monogramma nonnulli perperam PRO CHRISTO, alii quoque minus vere PAX CHRISTI putant ſignificare, quum nonniſi unicam hanc vocem CHRISTVS exprimat,

(1) Non eſt animus in alienam meſſem falcem mittere, nec ad ea tranſire, quæ volumen potius efficiant, quam rerum noſtrarum illuſtrationi inſerviant.

(2) *De veterum Adclamationibus, & plauſu.* Mediolani 1627. in 4.° & Græv. Tom. VI. pag. 1.

(3) *De Agyrtis, Hiſtrionibus, Adclamationibus & Oſculis.* Gronov. Tom. VIII. pag. 2434.

(4) *Æneidum* Lib. III. num. 47.

(5) De CHRISTI *Nomine Monogrammate expreſſo &c.* Hæc Diſſertatio typothetarum operam exſpectat, ut prodeat in lucem.

mat, prioribus duabus græcis literis ejuſdem Nominis, uno, alterove modo, ſive forma de more conſertis, ut alibi etiam, licet aliud tunc temporis ageremus, pro occaſione tamen demonſtravimus (1), teſtimonio maxime Euſebii Pamphili Epiſcopi Cæſarienſis in Vita Conſtantini Magni (2).

Nomen SVCCESSA omnino eſt infrequens apud Chriſtianos antiquos, quod nullibi in vetuſtis Martyrologiis ac Menæis reperimus; apud Bollandianos tamen ſanctæ SVCCESSAE mentio injicitur Tomo III. menſis Martii ad diem XXVII. qua die in Africæ regione eadem paſſa fuiſſe legitur (3). In Romano autem Martyrologio, & alibi SVCCESSVS pluries memoratur. In monimentis Paganorum editis expreſſum eſt nomen SVCCESSA apud Sponium in Miſcellaneis eruditæ antiquitatis (4), & lapidem exſtare, idem inquit, apud Dalmatas. Alia duo antiqua epitaphia vulgavit Fabrettus (5), in quibus idem nomen SVCCESSA ſcalptum eſt. Duo itidem vulgavit cl. Gorius in Opere numeris omnibus abſoluto inſcriptionum antiquarum Joannis Baptiſtæ Donii (6), duaſque VALERIAS SVCCESSAS (7), & unam LIVIAM SVCCESSAM (8) idem Gorius ex ipſo Donio produxit in lucem. Non multum autem refert ſingula hujuſmodi epitaphia perquirere ac rimari apud Scriptores editoreſque veterum monimentorum, quum omnibus indiciis deſtituamur, ut cognoſcere quodammodo poſſimus quænam ea fuerit mulier, SVCCESSA nuncupata, quæ hocce amuleto ſacro, LAVRENTII Martyris hiſtoria inſignito, uteretur, quave ætate in vivis degeret. Illa vero formula ſive adclamatione, SVCCESSA VIVAS, facile intelligitur demonſtrari, priora Religionis Chriſtianæ tempora, & ea fortaſſis, quæ ſancti Levitæ Martyrio propinqua ſatis fuerunt: quibus etiam

I liben-

(1) *Nummus areus veterum Chriſtianorum commentario in duas partes diſtributo explicatus &c.* Parte I. Cap. XI. & Parte II. Cap. XI. Item in Diſſert. *De vetuſtate & forma Monogrammatis SS Nominis* IESV *pag.* 43.

(2) Lib. I. Cap. XXXI. *Pamphilus* autem dicitur Euſebius ob amicitiam cum *Pamphilo* Martyre cultam, ut inquit S. Hieronymus.

(3) Pag. 688. & p. 669. Sed in Martyrologio Romano ad diem XXVIII. Martii habemus, *In Africa ſanctorum Martyrum Rogati*, SVCCESSI, *& aliorum ſexdecim.*

(4) Sectione III. pag. LXXIII.

(5) *Inſcript. Antiq.* Cap. III. pag. 188. num. 429. *Ibid.* Cap. IV. pag. 314. Num. XXXVIII.

(6) Claſſe II. pag. 108. num. 183. & Claſſ. 8. pag. 316. num. 4.

(7) Claſſ. VII. pag. 305. num. 164. & Claſſ. XI. pag 384. num. 20.

(8) Claſſ. XVIII. pag. 463. num. 24.

Digitized by Google

libenter adſcriberem hunc titulum, quem ex ſacris cœmeteriis vulgavit Severanus (1), exſtantem ad ſancti LAVRENTII extra muros Urbis in agro Verano.

A ☧ ω
SANCTO MARTVRI LAVRENTIO
IVLIA EXIBIT III. KAL. OCT. DEP. KAL. SS

Plane quemadmodum SVCCESSA, meritis ejuſdem CHRISTI Martyris, vitam temporalem, vel æternam, aut aliquod aliud a DEO beneficium conſequuturam ſe ſperabat, ita IVLIA eidem ſancto LAVRENTIO ſe devovere, & commendare videtur; ſed de eadem hac inſcriptione paullo poſt magis opportune.

In altera Numiſmatis, ſive rotundæ laminæ plumbeæ parte cælatum eſt Altare, quatuor columnis teretibus, unaquaque ſuper ſtylobate conſtituta ornatum; cui ab Eccleſiaſticis Scriptoribus *Confeſſionis* appellatione multoties deſignato, tranſenna vetuſto ritu præponitur. Pendent ab epiſtiliis columnarum in duas æquales partes vela ſinuata, quæ alligata ſunt zophoro eiſdem epiſtiliis innixo, & quod reliquum eſt pendet a medietate zophori, ſeu coronidis ſuper tranſennam ipſam: utrimque inter eadem vela pendentia & zophorum, qua ſcilicet vela ſinuantur, ad augendum ſplendorem ornatum & decus Altaris, duo roſarum flores ſpectantur, & ſupra coronidem duo arcus erecti ſe invicem interſecant. Accedit ad Altare palliatus vir, qui ceream facem accenſam præfert voti cauſſa, pium ſancto Martyri donum oblaturus, eademque epigraphe legitur in ſummitate: SVCCESSA VIVAS.

Non una eſt cauſſa, quæ majores noſtros moverit ad imponendam hujuſmodi Altaribus, ſupra ſanctorum Martyrum corpora excitatis, *Confeſſionis* titulum. Primo ſiquidem ævo Chriſtianæ religionis, *Martyres* æque ac *Confeſſores* appellabantur, qui pro CHRISTI fide tormenta & mortem fortiter ſubierant. *Confeſſor* itaque & *Martyr*, ut in Hiſtoria ſanctorum ſeptem Dormientium diximus (2), *idem ſignificare videntur, ſi Græca unius voca-*

(1) *Roma Sotterranea* Lib. III. Cap. XLI. pag. 394. Hic cl. vir. A. Boſii Opus iterum edidit, auxitque pluribus ſacris monimentis.

(2) Cap. X. pag. 25. Conſule Martyrologium Romanum a Ven. Baronio editum ad diem II. Januarii lit. h. ubi de titulo *Confeſſorum*, pro temporum ratione diverſimode uſurpato, plura erudite digeſſit.

vocabuli, *& Latina alterius origo ſpectetur*. Ac proinde in libro Cæremoniali Epiſcoporum legimus (1). *Locus, qui in pleriſque Eccleſiis ſub Altari majori eſſe ſolet, ubi ſanctorum Martyrum corpora requieſcunt*, MARTYRIUM, *ſeu* CONFESSIO *appellatur*. Locus autem ille ita nuncupatus, Altari quoque ſuperædificato, *Confeſſionis* titulum communicavit; ita ut *Altare Confeſſionis* dici ſoleat. Aliqua vetuſta rei teſtimonia a vulgato Anaſtaſio facile peti poſſunt, quæ Conradus Janningus in Actis ſanctorum Bollandianis recenſet menſe Junio (2). Noſtra vero ætas *Confeſſores* diſtinguit a Martyribus, ut notum eſt, & nos in eadem Hiſtoria monuimus (3). Ut his quidpiam addamus, non ſinit egregium Opus ſummi Pontificis feliciter regnantis BENEDICTI XIV. *De Servorum* DEI *Beatificatione, & de Beatorum Canonizatione*, in quo ſingula, quæ ad hanc diſciplinam ſpectare poſſunt, revocantur ad trutinam; ac potiſſime in tertia, quæ modo in Urbe ſub prælo ſudat editione, reliquarum accuratiſſima.

Sed, ut propius accedamus ad propoſitam illuſtrationem ſacri hujus emblematis, Confeſſionem ſancti LAURENTII Martyris exſtruxiſſe ſanctum Sixtum III. Pontificem Maximum, eamdemque decoraſſe porphyreticis columnis (4), narrat Anaſtaſius Bibliothecarius (5), qui etiam inquit ipſum Pontificem ornaviſſe *tranſennam, & Altare, & Confeſſionem ſancti Martyris* LAURENTII *de argento puriſſimo*. Feciſſe quoque *Altare penſan. libras quinquaginta, cancellos argenteos ſupra platonias porphyreticas, penſantes libras trecentas. Abſidam ſuper cancellos cum ſtatua Beati* LAURENTII *Martyris argentea penſan. libras ducentas*. Additque Baſilicam ædificaſſe in honorem Beati LAURENTII, in qua multa dona idem Sixtus obtulit.

Illæ columnæ, quas Anaſtaſius deſcribit indicato ſupra loco, in eadem ſacra Æde adhuc exiſtunt. Produnt vero non Scriptoris erratum ſed vulgi; non enim porphyreticæ ſunt co-

I 2 lumnæ,

[1] Lib. I. Cap. XII. §. XVI.

(2) Tomo VII. ſive Tom. VI. Parte II. pag. 112. & p. 113.

[3] Cap. X.

[4] Videſis Tom. I. Hiſtoriæ Pontificalis in Sixto III. Sect. 65. pag. 58. & p. 59. & quæ ad ea verba Anaſtaſii, *Columnas porphyreticas*, adnotantur ab illuſtratoribus ejuſdem Hiſtoriæ Tomo III. Edit. Vatic. in fol. pag. 107.

[5] In *Sixto* III. Sect. 65.

lumnæ, quæ circa Altare ſubterraneum attolluntur, ſed ut Ciampinius obſervat in Synopſi Hiſtorica de ſacris Ædificiis a Conſtantino Magno conſtructis (1), *duodecim columnæ elevant fornicem, quarum quatuor anteriores ex marmore viridi, reliquæ ex pario ſunt*. Columnæ vero circa ſuperædificatum Altare ſunt porphyreticæ (2). Monendus eſt opportune Lector, Bibliothecarium, de Baſilica in agro Verano a Conſtantino Magno excitata (3), primo heic ſermonem feciſſe, in qua *Confeſſionem* Sixtus extruxit. Secundo loco, de alia Baſilica ſanctiſſimo Levitæ ſacra fuiſſe loquutum, ipſe verborum contextus innuit, cui accedit præſtantium codicum lectio, ut videre eſt in poſtrema ejuſdem vulgati Anaſtaſii editione Romana (4). Qua in re allucinatur Ciampinius (5), utrumque Bibliothecarii locum intelligens de Baſilica in agro Verano ſita. Illuſtratores vitarum Romanorum Pontificum eidem Anaſtaſio tributarum, rem hanc, nulla vel brevi nota declararunt, quod fortaſſe mirum atque inſolitum iis videbitur, qui alibi in eumdem Anaſtaſium multam eruditionis frugem ipſos congeſſiſſe norunt (6). Sacra vero Ædes, quam poſteriori loco ipſe Anaſtaſius commemorat, Beato LAVRENTIO a Sixto Pontifice exſtructam, ea veriſimiliter eſt, quæ jam pridem *in Lucina* nuncupatur. Antiquus cælator hujus emblematis, non expreſſit Altare ſubterraneum, ſive hypogeum, quod Conſtantinus ædificavit ornavitque, ſicuti Ciampinius expendit (7), ſed Altare majus, ut ajunt, ſuperimpoſitum *Confeſſioni*, a Sixto exædificatum, quod etiam *Confeſſionis* titulum, ut diximus, ſibi vindicat.

Illu-

[1] Cap. VI. pag. 115.

[2] In eo certe caligavit Boldettus in Obſervationibus ad ſacra cæmeteria Lib. 1. Cap. IX. pag. 33.

[3] Anaſtaſius in Vita S. Silveſtri, edit. Vatic. Tom. II. Sect. 43. pag. 315. Ita inquit. *Eodem tempore Conſtantinus Auguſtus fecit Baſilicam beato* LAVRENTIO *Martyri Via Tiburtina in agrum Veranum ſupra Arenarium Cryptæ, & uſque ad Corpus Beati* LAVRENTII *Martyris, in qua fecit gradus aſcenſionis, & deſcenſionis. In quo loco conſtruxit abſidam, & exornavit marmoribus porphyreticis, & de ſuperiori loco ſluſit de argento, & cancellos ex argento puriſſimo ornavit, qui penſant libras mille, & ante ipſum locum in crypta poſuit lucernam ex auro puriſſimo mixorum decem penſantem libras triginta &c. . . . . Ante Corpus Beati* LAVRENTII *Martyris argento cluſam paſſionem ipſius ſigillis ornatam cum lucernis byſſinis argenteis &c.* Hoc autem loco, ſine ulla heſitatione legendum videtur: *cum lucernis bis ſenis argenteis &c.*

(4) Tomo I. in Sixto III. Sect. 65. pag. 58. & p. 59.

[5] *De ſacris Ædificiis* Cap. VI.

(6) Edit. Vatic. in fol.

(7) *De ſacris Ædificiis* Cap. VI.

Illuſtre eſt Bibliothecarii teſtimonium paullo ante a nobis recitatum circa ornamenta, quibus ſanctus Pontifex Sixtus III. *Confeſſionem* ſancti LAVRENTII Martyris decorare curavit: illo etenim ſatis clare demonſtratur, quid hæc tranſenna ſit, de qua ipſe loquitur; eamdemque eſſe, quæ in noſtra plumbea lamina exprimitur, nemo, ut conjicimus, adfirmare dubitaverit. Exemplum huic ſimile ex cœmeterio Calliſti ſeu Prætextati vulgavit tabula æri cælata clarus Boldettus (1), reperta magna ac marmorea tranſenna in ædicula illius cœmeterii ad tumulum quoddam, hoc Monogrammate ☧ ter repetito inſignitum. Pronum eſſet profanæ eruditionis ſubſidio illuſtrare quamplurimum tranſennæ vocem ab optimis Latinæ linguæ ſcriptoribus diverſimode uſurpatam. Verum inſtitutæ rei tractationi digreſſio iſthæc intempeſtiva & minus accommoda Lectori videri poſſet; eam ideo miſſam facimus, & ad alia pergimus.

Vela, quæ ornamenti gratia pendent criſpata ſuper tranſennam, non idem ſunt quod erat olim *Cortina*, ſive *Velothyrum*, ac etiam *Amphithyrum*, & vulgo, Itali, *Portiera* dicimus [2]. Nam hujuſmodi vela ex lino plerumque conſtabant, ſed & ex ſerico fiebant, atque auro contexta, & plus minuſve ſumtuoſa ac pretioſa pro opportunitate loci, cui aptari ea oportebat. Sane pretioſiora erant, quæ non ad alium quempiam uſum parabantur, niſi ad ornatum, cultum, & decorem alicujus ſacræ Ædis [3], arcubus, zophoriſque accommodanda ad modum encarpi, quod etiam nunc in uſu quoque eſt feſtis diebus ſollemnioribus.

. . . . *Quæ feſtis ſuſpendam pallia portis?*

inquit Prudentius [4]. De hiſce velis videndus etiam ſanctus Paullinus Nolanus Epiſcopus Natali III. de ſancto Felice CHRISTI Martyre celeberrimo [5]. Exempla vetuſtatis heic congerenda

(1) *Oſſervaz. ſopra i Cimiteri de' ſanti Martiri &c.* Lib. 1. Cap. IX. pag. 35.

(2) Adi *Hierolexicon.* Macri, verbo *Velum*.

(3) *Eſther* Cap. 1. Verſ. 6. *Et pendebant ex omni parte tentoria aërii coloris, & carbaſini, & hyacinthini ſuſtentata funibus byſſinis atque purpureis, qui eburneis circulis inſerti erant, & columnis marmoreis fulciebantur.*

(4) *In Symmachum.*

(5) De eodem ſancto Paullino meminimus in Hiſtoria ſanctorum VII. Dormientium Cap. V. & Cap. X. & in *Commentario ad Nummum aereum vete-*

da eſſent, queis illuſtraretur mos iſte majorum noſtrorum, ſed anteivit Ciampinius Opere de ſacris Ædificiis [1], alibi in hac Diſſertatione citato, præceſſitque Bonarrotius ſuis Obſervationibus ad ſacra Dyptica [2], quin memorem alios ſacra, profanaque eruditione præſtantes viros, quorum lucubrationes noſtra nequaquam indigent laudatione.

Vir, qui palliatus accedit ad ſacram LAVRENTII Martyris *Confeſſionem*, dextera cereum ardentem offert, ſiniſtra ſuſtinet pallium. Ita quidem tunica pallioque indutos proceſſiſſe priores Chriſtifideles, indicant, quæ adhuc remanent vetuſta ſacrarum Ædium monumenta, in quibus opere teſſellato depictæ ſunt imagines IESV CHRISTI Domini noſtri, atque Apoſtolorum [3]. Hujuſce veſtis meminere in ſcriptis ſuis vetuſtiſſimi auctores, ac præſertim Tertullianus libro ſingulari de Pallio inſcripto [4], & Euſebius Cæſarienſis [5], quid diſerte mentionem facit æneæ ſtatuæ ſua ætate adhuc exſtantis ad Cæſaream Philippi, curante muliere Hemorrhoiſſa, eademque ſumtus in pium opus ſuppeditante conflatæ, & Salvatorem IESVM CHRISTVM, tunica pallioque indutum [6] exhibentis. Lucianus Chriſtianorum habitum, & Chriſtianum hominem ſuo more veſtitum deſcribens, per jocum inquit [7]. *Pallium putre, ſine calceis & tegmine capitis incedens, detonſa coma &c*, qualis ille vir apparet, qui in hocce emblemate ſpectatur. Ab eo indumenti genere Chriſtianis hominibus adeo communi, certum eſt dicterium promanaſſe *a Toga ad Pallium*, cujus meminit Tertullianus [8], quove deſignabatur Paga-

veterum Chriſtianorum explicatum &c. Parte I. Cap. XL. In eadem autem Hiſtoria nonnulla etiam diximus de ſancto Felice Nolano Cap. X.

(1) Cap. XXIV. pag. 153. & p. 154.

(2) Pag. 260. Exſtant poſt Obſervationes ad vitrea fragmenta.

(3) Vide Ciampinii *Vetera monimenta* Parte I. & Parte II.

(4) *Ibidem* eruditas Claudii Salmaſii notas expende.

(5) Lib. VII. Cap. XIV. Vide quoque Sozomenum Lib. V.

(6) Multa de hac ſtatua diximus *in Commentario ad Nummum æreum veterum Chriſtianorum &c.* Parte I. Cap. VIII. & Cap. IX. Hiſtoriam Imaginis IESV CHRISTI Domini noſtri ordine chronologico ibidem texentes, ut ipſam imaginem prototypo admodum ſimilem ad noſtram uſque ætatem perveniſſe demonſtraremus.

(7) In Philopatr &c.

(8) Lib. *de Pallio*. Ceterum *Togam* veſtem eſſe peculiarem mortuis hominibus deſtinatam, inquit Juvenalis *Sat.* III. Verſ. 171.

Pars magna Italiæ, ſi verum admittimus, in qua

Nemo Togam ſumit, niſi mortuus &c. Floruit autem Juvenalis Veſpaſiano & Domitiano Impp. Martialis quoque Lib. IX. *Epigr.* LVIII. eodem modo ſcribebat.

...... *Nec pallens Toga mortui tribulis &c.*

Paganus aliquis homo ad Chriſtianam religionem converſus.

Luminaria cereoſque, multis præclariſquc teſtimoniis evincitur, inquit Joannes Stephanus Durantius [1], *nedum veſperi, ſed & lucente Sole in Eccleſiis accendi conſuetum, ab ipſo naſcentis Eccleſiæ initio*: quippe cerei luce nos inſtruimur ex ſententia maximi Eccleſiæ Doctoris ſancti Hieronymi [2], *ut accenſo lumine ſponſi ſpectetur adventus*. Proinde Ceroferarii miniſterium eo reſpicere facile mihi perſuadeo, quum munus illius ſit cereis accenſis adſtare, *quando Evangelium legendum eſt. aut ſacrificium offerendum*, ut ſcribit ſanctus Iſidorus Hiſpalenſis Epiſcopus [3]: qui ſubdit etiam, *non ad fugandas tenebras* luminaria accendi ſolere, *dum Sol eodem tempore rutilat, ſed ad ſignum lætitiæ demonſtrandum, ut ſub typo luminis corporalis, illa lux oſtendatur, de qua in Evangelio legitur. Erat lux vera, quæ illuminat &c.*

Plane in templis Chriſtianorum vetuſtiſſimus eſt cereorum uſus, multique Patres de eo meminerunt. Sanctus Paullinus Natali III. de ſancto Felice inquit.

Limina ceratis adolentur odora papyris
Nocte dieque micant: hinc nox ſplendorque diei
Fulget &c.

Idipſum occurrit etiam Natali VI. & Prudentius ait in Hymno de ſancto LAVRENTIO.

Argenteis ſcyphis ferunt
Fumare ſacrum ſanguinem,
Auroque, nocturnis ſacris
Adſtare fixos cereos &c.

Alterius vero generis luminariorum fidem faciunt multæ æneæ lucernæ, plurimæque fictiles, ſacris etiam emblematibus inſignitæ, quæ frequenter in ſuburbanis cœmeteriis repertæ ſunt [4], quaſque adhuc inveniri contingit, aliis cœmeteriorum cuniculis noviter effoſſis: iis etenim lucernis utebantur Chriſtifideles ingruentibus perſequutionum procellis, primis vide-

(1) *De ritibus Eccleſiæ Catholicæ* Lib. I. Cap. VIII. pag. 27.

(2) *Ad Marcellam* Epiſt. XX.

(3) *Originum* Lib. VII. Cap. XII. Idem inquit S. Hieronymus adverſus Vigilantium.

(4) Conſule Boſium, Aringhum, Severanum, Fortunium Lycetum, Caſalium, & alios veterum Chriſtianorum cimelia illuſtrantes.

videlicet Eccleſiæ ſæculis, ad eorumdem cœmeteriorum cuniculos die noctuque illuſtrandos, in quibus neceſſitate compulſi degebant; & ad illuminandas pariter ædiculas, in quibus ſacra myſteria & ſynaxes peragebant, quæ quidem ædiculæ in ipſis cœmeteriis frequentes admodum ſunt, & ad illam opportunitatem accommodatæ.

Abs re non erit feſta Lucernarum heic paucis memorare, quæ ab Ethnicis, miris modis aliquando celebrabantur. Inſignis in tota Ægypto eſt *Accenſio Lucernarum* in Minervæ honorem inſtituta, quam teſte Herodoto [1], adeo celebrem fuiſſe ſcimus, ut qui feſto non adfuiſſent, in feneſtris domorum ſuarum eas accenderent; ſicque videbatur noctis obſcuritas in diei claritatem converſa. Jacobus Sponius in ſuo Oedeporico [2], baſim marmoream protulit æneis typis expreſſam, in qua opere depreſſo inſculpta cernitur Athenienſium ſollemnis in Cereris honorem ſupplicatio. Incedunt multi funalibus accenſis bini circum ipſam baſim, eodem opere cælatis imaginibus, quæ tamen temporis iniuria valde detritæ ſunt. Iſtud vero etiam apud veteres Chriſtianos in uſu erat, noſtraque tempeſtate adhuc retineri, nemo eſt qui ignoret. Fiunt autem hujuſmodi ſupplicationes accenſis luminibus, plerumque lucente Sole.

Sed antiquitus feſtos dies luminibus fuiſſe cohoneſtatos, docet Suetonius in vita Cæſaris Dictatoris [3], inquiens de ejuſdem triumpho: *aſcenditque Capitolium ad lumina, quadraginta elephantis, dextra atque ſiniſtra lychnos geſtantibus &c.* De Cajo Duilio, qui Pœnos claſſe primus devicerat, videndus Sextus Aurelius Victor [4], item Cicero [5]; tum etiam Lucius Florus, qui ait [6]. *Duilius Imperator, non contentus unius diei triumpho, per vitam omnem, ubi a cœna rediret, prælucere funalia, præcinere ſibi tibias juſſit, quaſi quotidie triumpharet.* De celeberrimo convivio a Cleopatra in Cilicia Marco Antonio ſumtuoſiſſime parato, ſcri-

(1) Lib. II. num. marg. 62.
(2) Tomo II. ita inſcripto. *Voyage d' Italie, de Dalmatie, de Grece, & du Levant &c.* pag 283.
(3) Cap. XXXVII.
[4] *De Viris illuſtribus &c.*
(5) *In Catone majori,* ſive Lib. *De Senectute*;
(6) Lib. II.

ſcribit Atheneus (1), iis omnibus, qui convivali feſto interfuerant, egreſſis, Æthiopicos pueros cum facibus fuiſſe præmiſſos, magnificentiæ cauſſa, pompæ, ac decoris. Omittimus de Funerum pompa dicere, quam die adhuc claro multis luminibus aliquando veteres proſequebantur (2), deque aliis hujuſcemodi ritibus diſſerere. Illud magis ad rem noſtram facere videtur, quod legitur in ſacris Bibliis, Antiochum Epiphanem, a quo Jaſon, Onia fratre expoliato, ſummi ſacerdotis dignitatem pecunia emerat, exceptum ab eo, & a Civibus Jeroſolymorum fuiſſe *cum facularum luminibus & laudibus* (3). Denique Daniel Bartolus e Societate IESV, in ſua Sinenſi Hiſtoria (4), feſtum luminariorum a Sinenſibus celebrari narrat, in quo ſcilicet in Domibus intrinſecus, æque ac forinſecus in feneſtris, lucernas accendunt die quadam Lunæ ſacra, cujus ab ordinario certoque curſu, anni primordia patrio more auſpicantur. Sed illuc redeundum eſt, unde ſenſim declinavimus.

Oblationes ergo cereorum laudantur a ſanctis Eccleſiæ Doctoribus, Auguſtino (5), & Joanne Chryſoſtomo (6), aliiſque permultis. Sanctus Gregorius Turonenſis ſcribens de miraculis ſancti Martini (7). *At ego*, inquit, *in vita beati Antiſtitis confiſus, unum ex cereolis tranſmitto per puerum, dicens: Accendite illum coram eo &c.* Laudantur etiam oblationes cereorum a ſancto Hieronymo adverſus Vigilantium, ubi inter cetera ſcribit (8). *Quicumque accendunt cereos, ſecundum fidem ſuam habent mercedem &c.* Porro illam mercedem, videlicet gratiæ divinæ, vel beneficii expetiti conſequutionem & implementum exſpectabat, quicumque ille eſt, qui in noſtro numiſmate, accenſo cereo accedit ad

K aram

(1) Lib. IV.

(2) Adi Suetonium *in Auguſto* Cap. LXXXXVIII. Kirchmannum *de Funeribus Romanorum*, Gutherium De *Jure Manium*, aliosque tum veteres tum recentiores. In fragmento vetuſtæ Inſcriptionis, quod vulgavit Boldettus Lib. I. Cap. LIX. pag. 311. jubet defunctus vir .... DIE NATALIS SVI ... quo forsaſſe obliti, SPORTVLAS ITEM POPVLO FIERI ET ...., PVERIS NVCES SPARGI DIE EO ET LVMINATIONE.

(3) *Machabæorum* Lib. II. Cap. IV. Verſiculo 22.

(4) Lib. I. pag. 55. Hujus autem Hiſtoriæ titulus hic eſt. *La Cina terza parte dell' Aſia &c.* Romæ 1663. in fol.

(5) Sermone CCXIII. *De tempore &c. Qui poſſunt aut cereolos, aut oleum, quod in cicindelis mittatur, exhibeant.*

(6) Oratione *de occurſu* DOMINI *& Simeonis &c.* inquit ..... *Ut tamquam filii lucis* CHRISTO *vero illi lumini Cereos offeramus.*

(7) Lib. II. Cap. II.

(8) Operum ſancti Hieronymi edit. Veron. in fol. MDCCXXXV. Tom. II. Columna 394.

Digitized by Google

aram CHRISTI Martyris LAVRENTII. Vel fortaſſe cereum ille offert ad ejuſdem ſancti LAVRENTII *Confeſſionem*, votum SVCCESSAE impleturus, quæ beneficium quodpiam obtinuit, vel obtinere confidebat. Vetuſtiores ſummi Pontifices has Chriſtifidelium oblationes adprobarunt, dum Baſilicis, Eccleſiiſque inſignioribus prædia fundoſque addixerunt, ac alia bene multa donarunt pro earumdem luminaribus, ut in vitis Romanorum Pontificum legimus (1), & in tabulariis ipſarum ſacrarum Ædium deſcriptum eſt, tabuliſque marmoreis conſignatum (2).

Et hæc quidem erant pia veterum Chriſtianorum vota, quorum etiam privati homines aliquando marmoribus teſtatam poſteris memoriam voluerunt. Primum ex hiſce marmoribus, quod heic producimus, illud idem eſt, quod in hac Diſſertatione paullo ante vulgavimus, ipſumque ediderunt etiam Boſius & Severanus (3) ex cœmeterio Cyriacæ.

ſic

A ☧ ω
SANCTO MARTVRI LAVRENTIO
IVLIA EXIBIT III. KAL. OCT. DEP. KAL. SS.

Sane hoc marmor votum enarrat Juliæ morituræ, ſancto LAVRENTIO Martyri ſe commendantis. Obiit illa die XXIX. Septembris. EXIVIT enim III. KALendas OCTObris (4). Tumulata vero die prima OCTObris, quod innuit KAL. SS, nempe KALendis SequentibuS, ideſt Octobris, qui proximus Septembri eſt.

Aliud æque inſigne marmor votivum vulgavit Boldettus (5) ex eodem cœmeterio Cyriacæ, quod tale eſt.

PETRVS ET PANCARA BOTV PO
SVENI' MARTVRE FELICITATI

Illuſtris in Urbe eſt memoria ſanctæ Felicitatis Martyris, quæ ſeptem

ptem

(1) Anaſtaſio s. a. r. Bibliothecario plerumque tribuuntur Vitæ Romanorum Pontificum, illarumque plures extant ejus nomine editiones.

(2) Tabulas haſce marmoreas videre licet apud illuſtratores ſacrarum Ædium vetuſtiſſimarum, ac potiſſime Baſilicæ Vaticanæ, Lateranenſis, & Liberianæ, ſive ſanctæ MARIAE ad Præſepe DOMINI. Conſule, ſi lubet, quæ notavimus pag. 31. 2.

(3) *Roma Sotterranea &c.* Lib. III. Cap. XLI. pag. 394. Vid. pag. 66. hujus Diſſert.

(4) In adlato lapide irrepſit litera B. pro V. verbo EXIBIT, quod tamen imperitiæ quadratarii ne ſtatim tribuatur, vide quæ olim adnotavimus in illuſtratione Floreni aurei veteris Parte IV. pag. 457. & ſeq.

(5) *Oſſervaz. ſopra i Cimiterj de' ſanti Martiri &c.* Lib. II. Cap. VIII. pag. 431.

ptem Filiorum martyrio coronatorum celeberrima fuit mater (1). Ab ea nomen accepit cœmeterium, quod adhuc ſanctæ Felicitatis appellatur. Eidem votum voverant PETRVS ET PANCARA (2).

Huic adfinis eſt titulus in cœmeterio Calliſti repertus una cum vaſe ſanguinis, muro ſive topho (3) adfixo, & ab eodem Boldetto ita editus (4), ut heic exhibetur.

ALEXANDRO . FRATRI . BENEMERENTI . VOTVM
MERENTI . FRATRES . REDDIDERVNT , VIXIT . IN CHRISTO
ANNIS . XXXIII. DECESSIT . IDVS . IVNIAS

Ejuſdem autem ſancti Alexandri corpus, ab ipſo tituli editore Boldetto, exſtare dicitur Urbini in Sacello domeſtico de Bonaventuris.

Alia duo epitaphia cl. Fontaninius publici juris fecit, illuſtrans Diſcum argenteum votivum veterum Chriſtianorum, Peruſiæ repertum, quorum primum eſt hujuſmodi (5).

ſic

MALCHVS ET EVPHEMIA
CVM SVIS DE DONIS DEI
VOTVM SOLVINT

Idem exſtare marmor inquit in platea Aquilejenſi.

Alterum, quod olim ſervabatur in inſulæ Gradenſis principe Æde ſacra, ita deſcriptum eſt (6).

LAVRENTIVS V. C. PALATINVS
VOTVM CVM SVIS SOLVIT ET DE
DONO DEI FECERVNT. P. DCC

Utrumque ex Codice Redio depromſit Fontaninius, qui agens

 de

(1) Natale ſanctæ Felicitatis deſcribitur in Martyrologio Romano Nono Kalendas Decembris, nempe die XXIII. Novembris. Aliqua de eadem ſancta Femina eo loci Baronius produxit in notis. De ſanctis Martyribus filiis ſanctæ Felicitatis, alibi diximus, PECORIS lapidem expendentes. Videſis pag. 40.

(2) BOTV POSVANT, lege VOTVM POSVERVNT. Hujuſmodi menda in lapidibus veterum Chriſtianorum, paſſim occurrunt... MARTVRE, lege MARTYRI.

(3) Sacra ſuburbana cœmeteria a veteribus Chriſtianis ad opus damnatis, cavato conſtruendis ædificiis topho, atque arèna, duro improboque labore, primis Eccleſiæ ſæculis ſunt ædificata, plurimis cuniculis, cubiculiſque nonnullis ſcalpro exciſis; ita ut ſemitarum & cuniculorum multitudine conſiderata, qui etiam ſæpe in plures ordines ſunt diſtincti, merito a ſcriptoribus, veluti Urbs altera, *Roma Subterranea* dicatur.

(4) *Oſſervaz. ſopra i Cimiterj de' ſanti Martiri &c.* Lib. I. Cap. LX. pag. 323.

[5] Cap. XLI. pag. 31.

(6) *Ibidem* pag. 86.

de hoc ipſo Laurentii lapide, ait (1): *bene ſit piis illis majoribus noſtris, qui tanta religione in ſacrarum Ædium ornatum ſua vota* DEO *perſolvebant! Laurentius, ſi quid video, una cum ſuis in Patriarchali Gradenſi, pavimentum, quod voverat, pedes ſeptingentos ſternendum curavit.*

Quod ſequitur marmor vetuſtum, a Boſio & Severano editum (2), in Æde ſancti Sebaſtiani Martyris nomine inſignita muro adfixum eſt, occurritque introeuntibus dextrorſum.

TEMPORIBVS SANCTI INNOCENTII
EPISCOPI PROCLINVS
ET VRSVS PRESBB.
TITVLI BIZANTIS
SANCIO MARTYRI
SEBASTIANO EX VOTO FECERVNT

Innocentius autem primus anno Chriſti CCCCI. ſummus Pontifex fuit inauguratus.

Antiquorum Chriſtifidelium veram in DEVM pietatem, ac venerationem erga Sanctos hæc vota præſeferunt; aut enim DEO OPTIMO MAXIMO aliquid ii dicarunt ac voverunt, aut Sanctorum meritis confiſi, DEVM ſibi propitium hiſce votis precabantur ac flagitabant.

Non prætereunda autem duo ſequentia epitaphia putavimus a Bonarrotio vulgata (3), quod hunc noſtræ Diſſertationis locum valde ornent.

I.

SABBATI DVLCIS
ANIMA PETE ET RO
GA PRO FRATRES ET
SODALES TVOS

II. IVLIANE VIBAS IN DEO ET RO &c. (4)

Maxime vero pertinent ad augendas ſancti LAVRENTII laudes hæc monimenta, quæ addimus, & a clariſsimo Blanchinio

(1) Pag. 86.

(2) *Roma Sotterranea &c.* Lib. III. Cap. XIII pag. 252.

(3) *Oſſervaz. ſopra alcuni frammenti di vaſi antichi di vetro &c.* pag. 167. Mutilam vulgavit Boldettus hanc inſcriptionem Lib. II. Cap. XIII. pag. 490.

(4) Videlicet. ET. ROGA. Reliqua omittimus; non enim ſpectare ad idem epitaphium monet editor Bonarrotius citato ſupra loco. Tamen idem

nio in Præſatione ad Tomum primum Anaſtaſii (1), edita ſunt.

† HOC QVOD CERNITIS DISCITE QVOD LVPERCVS EPISCOPVS COMPSIT ET ORNAVIT IN HAC ECCLESIA

LVPERCVS EP FIERI PRE CEP

AMORE DI ET SCORVM FELIC. ET PAVLINI RVFI LAVRENTI ET PATRICII

Eccleſiæ Nolanæ, de qua in hoc lapide ſermo, præfuit Lupercus Epiſcopus circa annum Chriſti DLV. (2). Aliud marmor ad Hilarum Archidiaconum ſpectat, qui fuit poſtea Pontifex Maximus, & Oratorium ſancti LAVRENTII inſtauravit ornavitque, & tale eſt (3).

† AVXILIANTE DNO DO N XPO ORANTE BEATO LAVRENTIO MARTYRE

HILARVS ARCHIDIAC FECIT.

Hilarus natione Sardus Pontificatum tenuit annis ſex & ultra, tumulatus deinde fuit in cœmeterio ad ſanctum LAVRENTIVM, inquit Anaſtaſius (4), *juxta corpus beati Sixti*.

Prudentius de eodem ſancto LAVRENTIO, veluti magno Romanorum patrono, inquit (5).

Ipſa & Senatus lumina
Quondam Luperci, & Flamines,
Apoſtolorum & Martyrum
Exoſculantur limina.
Videmus illuſtres domos,
Sexu ex utroque nobiles
Offerre VOTIS *pignora*
Clariſſimorum liberum.
Vittatus olim Pontifex
Accitur in ſignum CRVCIS,
Ædemque LAVRENTI *tuam*
Veſtalis intrat Claudia &c.

Et paullo poſt hæc, eadem pietatis laude, ac religionis ſtudio erga

idem qui Bonarrotio miſit Boldettus edidit hoc modo Lib. II Cap. VII. pag. 418.

IOVIANE VIBAS IN DEO ET BON.

(1) Videſis Sectione XXVI.

(2) Ughellius in Epiſcopis Nolanis hunc LVPERCVM, non bene nuncupat LVPANVM. Miramur in nuperrima editione Operis Ferdinandi Ughellii viri clari, hoc mendum neque notatum fuiſſe, neque caſtigatum, Tomo VI. Columna 253.

(3) Sectione XXXVI. Hanc eamdem lapidem alia occaſione vulgavimus olim in illuſtratione Floreni aurei veteris Parte IV. pag. 455.

(4) In vita Hilarii.

(5) ΠΕΡΙΣΤΕΦΑΝΩΝ in Hymno de ſancto LAVRENTIO.

erga ſanctum LAVRENTIVM, Prudentius ita ſequitur.

Quæ ſit poteſtas credita,
Et muneris quantum datum,
Probant QVIRITVM *gaudia*
Quibus ROGATVS ANNVIS.
Quod quiſque ſupplex poſtulat,
Fert impetratum proſpere.
Poſcunt, litantur, indicant,
Et triſtis haud ullus redit &c.

Sæpe ſacræ Paginæ nos admonent emiſſa vota ſolvenda eſſe (1), ne tamquam divinæ Majeſtatis impudentes, ac protervi irriſores, promerita cæleſti indignatione aſperrime puniamur. *Si quid voviſti* DEO, ſcriptum eſt in libro Eccleſiaſtes [2], *ne moreris reddere: diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſſio, ſed quodcumque voveris, redde. Multoque melius eſt non vovere, quam poſt votum promiſſa non reddere &c.* Et in Deuteronomio [3]. *Quum votum voveris* DOMINO DEO *tuo, non tardabis reddere, quia requiret illud* DOMINVS DEVS *tuus. Et ſi moratus fueris reputabitur tibi in peccatum. Si nolueris polliceri, abſque peccato eris &c.*

Sed, ut redeamus in viam, quomodo cereus adeo levidenſe munus [4], gratum acceptumque eſſe poſſit DEO rerum omnium crea-

[1] Pſal. LXXV. Verſic. 12. *Vovete, & reddite* DOMINO DEO *veſtro, omnes qui in circuitu ejus affertis munera &c.* Pſalm. CXXXI. Verſ. 2. *Votum vovit* DEO *Jacob &c.*

(2) Cap. V. Verſic. 3. & Verſ. 4.

Numer. Cap. XXX. Verſic. 3. *Si quis virorum votum* DOMINO *voverit . . . . . non faciet irritum verbum ſuum, ſed omne quod promiſit implebit &c.* Aſa Rex Juda, ut legimus Lib. II. *Paralip.* Cap. XV. Verſ. 18. *Quæ voverat Pater ſuus, & ipſe, intulit in domum* DOMINI, *argentum, & aurum, vaſorumque diverſam ſupellectilem.*

(3) Cap. XXIII. Verſic. 21. & Verſ. 22. Proinde S. Ambroſius inquit Lib. IX. in Lucam Cap. XX. *Quam gravia vincula promittere* DEO, *& non ſolvere.* Sanctus Hieronymus Epiſtola *ad Ruſticum*, qui voverat ad ſacra Paleſtinæ loca peregrinari. *Redde*, ait, *quod præſente* DOMINO *ſpopondiſti: incerta eſt vita mortalium, ne ante rapiaris, quam tuam impleas ſponſionem.*

[4] Inſtituto Romam verſus itinere *ad Limina Apoſtolorum*, in eoque defuncto apud Lingonas Ceolfrido Abbate ſuo, miſit Beda ad *Baſilicam Vaticanam*, præ ceteris donariis, quæ illic deſtinaverat, *Pandecten*, quam ſanctus Hieronymus ex Hebræa, ſive Græca lingua verterat in Latinam. Vide Bedam Venerabilem Lib. *De ſex ætatibus mundi*, Operum Tom. II. pag. 117. edit. Coloniæ Agrippinæ in fol. ſumtibus Antonii Hierati, & Joann. Gymnici Anno MDCXII. Vide item Ven. DEI Servum Cæſarem Baronium S. R. E. Cardinalem in Annalibus Eccleſiaſticis ad annum Chriſti DCCXVII. num. V. Hic Ceolfridus inter Sanctos Ordinis ſancti Benedicti connumeratur, ejuſque obitus contigiſſe narratur die VII. Kal. Octobris an. DCCXVI. De eodem agit Mabillonius ſuo loco in Annalibus Ordinis ſancti Benedicti, & in Opere de ſanctis ejuſdem Ordinis.

Adſimile munus obtulerunt *Baſilicæ Princi-*

pis

creatori [1], facile cognoſcitur, ſi libros Divinarum Scripturarum percurramus, & ſacrificia, & munera, quæ offerebat Abel [2], ceterique Patres Teſtamenti veteris, inſpiciamus. In Evangelio autem Vidua illa proponitur a Marco [3], & Luca [4] memorata, quæ quum *æra minuta duo* miſiſſet in Gazophylacium, propterea magnam ab ipſo Salvatore DOMINO noſtro IESU CHRITO ſibi laudem promeruit.

Verumenimvero, ea quæ in honorem Sanctorum offeruntur munera, & oblationes, DEO unice offerre licet in honorem eorumdem Sanctorum. Viros autem ſanctitate præclaros, eſſe a nobis honorandos, quia potentes ſunt apud DEUM, divinæ Scripturæ paginis, & exemplis ibidem deſcriptis aperte admonemur. Celeberrima res eſt in veteri Teſtamento hominem mortuum ex fortuito oſſium Eliſei contactu, ad vitam fuiſſe revocatum (5). Onias quoque, dum vixit, ſummus Sacerdos, & Jeremias Propheta, dicuntur *orare pro populo, & univerſa ſancta civitate &c.* (6). In novo Teſtamento ſcimus quanta ſigna & prodigia per manus Apoſtolorum adhuc viventium fierent in plebe; ita

pis Apoſtolorum Michaël & Theophilus Imperatores Orientis, ſed ex rei dignitate, & ex dignitate perſonæ, ornatiſſimum. Igitur Miſſa Epiſtola ad Ludovicum Pium in Occidente Imperatorem, inquiunt. *Honorem Eccleſiæ* CHRISTI *quærentes fecimus literas ad Sanctiſſimum Papam antiquæ Romæ, & eas miſimus per prædictos Miſſos noſtros ad eum, dantes eis* EVANGELIUM *aureum ex lapidibus pretioſis ornatum, ſimiliter & patenam auream, & calicem ſimili modo ornatum; ambobus inſcripta Imperii noſtri nomina, ut* DEO *jubente illuc pervenientes, offerant ea ad Templum Sanctiſſimi, & Beatiſſimi Apoſtolorum Principis* PETRI, *qui intercedat pro nobis & vobis*. Edidit hanc Epiſtolam Petrus Delalande Ricomagenſis *in Supplemento antiquorum Conciliorum Galliæ*, pag. 106 & ſeq. Vide pag. 108. Baſilius autem ſancti PETRI Conſtantem Imperatorem dono dediſſe Codicem EVANGELIORUM, gemmis ornatam memorat Anaſtaſius, quem Codicem ad Vitalianum Romanum Pontificem ea de cauſſa idem miſit, nempe ut Beato PETRO offerret.

(1) *Geneſis* Cap. I. Verſic. I. *Exodi* Cap. XX. Verſ. 11. *Pſalm.* LXXXVIII. Verſic. 12. &c.

(2) *Geneſis* Cap. IV. Verſic. 3. & ſeqq. ſanctus Paulus Epiſt. *ad Hebræos* Cap. XI. Verſic. 4.

(3) Cap. XII. Verſic. 41. & ſeq. *Et ſedens* IESUS *contra Gazophylacium, aſpiciebat quomodo turba jactaret æs in Gazophylacium, & multi divites jactabant multa. Quum veniſſet autem Vidua una pauper, miſit duo minuta, quod eſt quadrans. Et convocans diſcipulos ſuos, ait illis. Amen dico vobis, quoniam Vidua hæc pauper plus omnibus miſit, qui miſerunt in Gazophylacium. Omnes enim ex eo, quod abundabat illis, miſerunt: hæc vero de penuria ſua, omnia quæ habuit, miſit totum victum ſuum.*

(4) Cap. XXI. Verſic. 1. & ſeqq. *Reſpiciens autem* IESUS, *vidit eos, qui mittebant munera ſua in Gazophylacium, divites. Vidit autem & quamdam Viduam pauperculam mittentem æra minuta duo. Et dixit: vere dico vobis, quia Vidua hæc pauper pluſquam omnes miſit. Nam omnes hi ex abundanti ſibi miſerunt in munera* DEI: *hæc autem ex eo quod deeſt illi, omnem victum ſuum, quem habuit, miſit.*

(5) *Regum* Lib. IV. Cap. XIII. Verſ. 21.

(6) *Machabæor.* Lib. II. Cap. XV. Verſic. 12. & Verſ. 14.

ita ut *Umbra Petri* ſatis eſſet ad curandos omnes ab infirmitatibus ſuis (1). Mirum eſt etiam quammultis DEVS ſanitatem reſtituerit, poſitis ſuper languidos *ſudariis*, & *ſemicinctiis*; hoc eſt, cincticulis, arctioribuſve zonis, quibus *Paullus* Apoſtolus utebatur (2). Prodigia vero, quæ pro nobis patrarunt, & quotidie patrant Apoſtoli, & Sancti in cælo, qui Servi & Amici DEI ſunt, quis numerare, quis memorare ſufficiat? Adeo multa ſunt beneficia, quæ illorum meritis a DEO impetramus! Hæc quidem promiſit *Petrus* Apoſtolus ſcribens (3). *Dabo autem operam, & frequenter habere vos, poſt obitum meum*, commendatos ſcilicet. Itaque Sanctos opem nobis divinam implorare, noſtraſque preces eorum meritis DEO commendari, utriuſque Teſtamenti paginis adſerta res eſt. Ceterum triplex diſtinguitur a Theologis adoratio, ſive cultus, *Latriæ*, *Hyperduliæ*, *Duliæ* [4]. Cultu *Latriæ* DEVM tantummodo adoramus (5); *Hyperduliæ*, DEIPARAM Virginem MARIAM Dominam noſtram veneramur. *Duliæ*, Sanctorum merita recolimus. A DEO, miſericordiam: A Sanctis vero, ac præſertim DEIPARA, ut DEVM pro nobis exorent, poſtulamus.

Hujuſmodi vero cultus, quem Beatis in cælo cum CHRISTO regnantibus exhibemus, deſignari conſuevit ab antiquis temporibus per cereorum, aliorumque donorum delationem ad Sanctorum tumulos, & ſacras ipſorum Ædes (6). Quem quidem ritum illuſtrat pleniſſime ſequenti carmine ſanctus Paullinus (7);

Lu-

(1) *Act. Apoſtolor.* Cap. v. Verſic. 12. Verſic. 15. & Verſ. 16.

(2) *Act. Apoſtolor.* Cap. xix. Verſic. 11. & Verſ. 12.

[3] Petri Apoſtoli Epiſtola II. Cap. I. Verſic. 15. Vide quæ ad hunc locum illuſtrandum produnt S. Joann Chryſoſt. Petrus Damian. Salmeron, Bellarminus &c.

(4) Conſule veteres Patres, ac Theologorum ſcita, & ſi lubet, vide Joannem Stephanum Duranti *De ritibus Eccleſiæ Catholicæ* Lib. II. Cap. xxxvi. & alios &c.

[5] S. Auguſtinus Lib. xx. *Contra Fauſtum* Cap. xxi. *Illo cultu*, ait, *qui Græce* λατρεία *dicitur*, *Latine uno verbo dici non poteſt*, *quum ſit quædam propriæ divinitati debita ſervitus*, *nec colimus*, *nec colendum docemus*, *niſi unum* DEVM.

(6) Legimus in ſepulcrali memoria *Petri Mates* Barchinonenſis, XII. filios obtinuiſſe Parentes ejus, quum antea ſteriles eſſent, invocato ab ipſis SS. XII. Apoſtolorum patrocinio, accenſiſque in Eccleſia, dum Miſſa celebraretur, XII. candelis, in quibus inſcriptum unicuique erat unius Apoſtoli nomen. Illud autem cuilibet natorum impoſuerunt, qui multos poſt annos prope feſtum ſui Apoſtoli mortui ſunt. Petrus omnium poſtremus obiit Romæ an. MCCCCCXLV. natus an. MCCCCLXXIV. Lapidem vidimus in muro poſitum, dextrorſum poſt Sacrarium, in aditu, qui a cornu Evangelii ducit ad Aram maximam Eccleſiæ S. Salvatoris *in Lauro* nuncupatæ; & longus eſt palmis circiter XII.

(7) Natali IX. ſancti Felicis Epiſcopi Nolani.

Lubet enim de hac re cum eodem dicendi finem facere, quemadmodum fecimus initium.

Cedo; alii pretioſa ferant donaria, meque
Officii ſumtu ſuperent, qui pulcra tegendis
Vela ferant foribus, ſeu puro ſplendida lino
Sive coloratis textum fucata figuris:
Hi leves titulos lento poliant argento,
Sanctaque præfixis obducant limina lamnis:
Aſt alii PICTIS *accendant lumina* CERIS,
Multiforeſque cavis lychnos laquearibus aptent,
Ut vibrent tremulas FUNALIA *pendula flammas.*
Martyris hi tumulum ſtudeant perfundere nardo.
Et medicata pio regerant unguenta ſepulcro &c.

Pictas candelas, cereoſque, noſtro ævo videre licet ex veteri inſtituto Eccleſiæ Catholicæ, die II. Februarii, qua die Feſtum Purificationis beatæ MARIAE Virginis celebratur, *Hypapante*, vel *Hypante* a Græcis appellatum (1). Sane iidem Cerei peculiari ſacroque ritu benedicti, religioſe in domibus adſervantur. Sed alio ritu, eoque vetuſtiſſimo conſecratur etiam Cereus, qui in templis exponitur a die Sabati Hebdomadæ majoris, ad feſtum uſque Aſcenſionis in cælum DOMINI noſtri IESU CHRISTI. Hi pariter, prout quiſque vult, variis coloribus pinguntur & ornantur; nobis autem repræſentant eumdem IESUM CHRISTUM, lumen verum, æternum, deſcendens a patre luminum.

Hoc inſuper adjicio, ejuſdem ritus deferendi cereos ad Martyrum ſepulcra, cujus ritus expreſſa eſt forma in noſtro numiſmate, aliquam imaginem exhiberi noſtra ætate, Senatus Populique Romani pia conſuetudine, & uſu a Majoribus noſtris ævo ſequiori inſtituto, tametſi hujuſmodi inſtitutionis memoria in Tabulario Capitolino minime reperiatur. Jam & hic uſus adeo vetus eſt! Plane ſolent Conſervatores hujus almæ Urbis, annua recurrente ſancti LAURENTII Martyris ſollemnitate, argenteum calicem, & pateram ſive patenam argenteam quotannis offerre

L cum

(1) Videſis *Commentarium in Nummum æreum veterum Chriſtianorum, in duas partes diſtributum &c.* Parte 1. Capite xx. ad calcem paginæ 25.

cum cereis funalibus quatuor, progredientes cum pompa (1) ad ejus Ædem *Palis-pernæ*, ſive *Panis-pernæ* nuncupatam (2), in Monte Viminali ſitam, & a Virginibus Sanctimonialibus Ordinis ſanctæ Claræ, ea veneratione, qua par eſt, cultam, & decore ornatam. Hujuſmodi obſequium Romanæ Urbis Conſervatores exhibent quoque tribus majoribus Baſilicis, Vaticanæ, Lateranenſi, & Liberianæ, aliiſque nonnullis Eccleſiis inſignioribus (3), ſtatutis decreto Senatus certis infra annum aliquibus feſtis diebus pro ea oblatione facienda.

Fortaſſe de eadem ſacra Æde ſancti LAVRENTII, quæ vetuſtiſſima eſt, loquitur Prudentius in Hymno celeberrimo (4), inquiens.

Vittatus olim Pontifex
Accitur in ſignum Crucis,
Ædemque LAVRENTI *tuam*
Veſtalis intrat Claudia &c.

Floruit autem idem Prudentius ſæculo IV. Imperatore Theodoſio, quem *Seniorem* appellant.

Equidem heic locus eſt, ſacras Ædes in honorem ſancti LAVRENTII Martyris DEO dicatas (quod antea nos promiſiſſe ſuccurrit), breviter memorandi. Quinque illas in Urbe extitiſſe ſæculo VI. memoriæ prodidit ſanctus Gregorius Turonenſis Epiſcopus (5), qui eodem ſæculo floruit, obiitque (6). Modo no-

vem

(1) Pompam, qua procedunt Almæ Urbis Conſervatores, & ordinem quem ſervant, oblationes argentei calicis, & cereorum de more factusi, deſcripſimus in Illuſtratione Aurei Floreni veteris Parte IV. in additionibus & emendationibus pag. 513. & p. 514.

(2) Hujus vocabuli certa notio multos fatigavit Antiquarios. Sed fortaſſis a Quadratiano Peſpenna, ejuſque Ædibus magno ſumtu in ea regione olim excitatis nomen eſt deductum, poſtea vero imperiti vulgi licentia depravatum. Meminit hujus ſacræ Ædis ſanctus Gregorius Magnus Epiſtola XAA. Lib. III. multique ſunt qui putant hoc loci Martyrium ſubiiſſe ſanctum LAVRENTIVM. Ita ſcribunt Octavius Pancirolus, *I Teſori naſcoſti nell' alma Città di Roma &c.* pag. 426. Franciſcus Maria Turrigius; *Le coſe maraviglioſe dell' alma Città di Roma &c.* pag. 45. Videndus etiam Tobiat Corona, *I ſacri Tempj &c.* Parte I. Cap. XXIII. cl. Mabillonius *in Itinere Italico* pag. 82. aliique non pauci.

(3) Oblationes, quæ fieri ſolent a Senatu Populoque Romano nonnullis in Urbe Eccleſiis, ſingulis annis, tabula edita recenſentur, indicatis menſibus, ac diebus propriis.

(4) ΠΕΡΙΣΤΕΦΑΝΩΝ, ſive Lib. *De Coronis.* Hym. de ſancto LAVRENTIO. Stropha CXXXII.

(5) *De miraculis Sanctorum &c.* In Codice MS. Bibliothecæ Vaticanæ num. 4854. in fol 41. quem citat Fioravantes Martinellus in ſua *Roma ricercata &c.* Edit. Venet. 1664 in 8°. pag. 808. Nobis tamen, diligenter quæſito loco, non licuit in eodem Codice, quæ prodit Martinellus, reperire.

(6) Anno Æræ Chriſtianæ DLXXXXIV.

vem in ipſa Urbe numerantur Baſilicæ ac Templa clariſſimo hujus ſancti Levitæ nomini ab ævo vetuſtiori inſcripta, ſi quæ in agro Verano, extra Urbis mœnia, ſed non procul ab Urbe, ſita eſt ſacra Baſilica comprehendatur. Ea jampridem inſignita eſt a ſummis Pontificibus titulo unius ex Septem Urbis Eccleſiis, eodemque titulo multis privilegiis & indulgentiis decoratur, ea potiſſimum de cauſſa, quod corpora ſanctorum LAURENTII Diaconi, & STEPHANI Protomartyris in eadem ſacra Æde conſerventur. Agunt de ea Ciampinius (1), Onuphrius Panvinius (2), Pompejus Ugonius (3), Octavius Pancirolus (4), & alii complures, qui Urbis ſacras memorias deſcribunt.

Altera inſignis Baſilica *ad Theatrum Pompeii* ædificata, titulo ſancti LAURENTII *in Damaſo* appellatur, a quo etiam illuſtratur Carmine XVIII. & Carmine XX. (5). Clero Canonicorum & Presbyterorum, quos Beneficiatos vocant, decoratur, præter Cappellanos & Clericos, qui omnes ſacra obeunt myniſteria, Officiorumque Divinorum decus auget chorus Muſicorum. Hæc Baſilica ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinali Procancellario (6), a ſummis Pontificibus, titulo, ut ajunt, *Commendæ* adtribui conſuevit (7).

L 2 Mul-

(1) *De ſacris Ædificiis a Conſtantino Magno conſtructis* Cap. VI. pag 111. & ſeqq.

(2) *De VII. Urbis Eccleſiis &c.* Cap. VI. pag. 226. & ſeqq. Percelebrem hanc Baſilicam, ut ibidem inquit Panvinius pag. 230. Clerici primum habuere, deinde Monachi, poſtea Cardinales, Commendæ titulo, ut ajunt. Demum Canonicis Regularibus ſancti Salvatoris Bononiæ, vulgo *Scopettini* conceſſa fuit, a quibus hodieque incolitur. Ceterum quinque fuerunt olim vetuſtiores Urbis Eccleſiæ ſacra peregrinatione conſpicuæ, Patriarchales etiam dictæ, quæ hiſce Verſibus comprehenduntur.

Paulus, Virgo, Petrus, Laurentius, atque Joannes.
Hi Patriarchatus nomen in Urbe tenent.

Habentur iidem Capite *Fundamenta de Elect.* in VI. apud Joannem Picardum s. u. a. Cardinalem, ex quo Capite Panvinius deſcripſit citati Operis Cap. 1. pag. 10. Quinque autem Eccleſiis mox enunciatis additæ fuerunt ſacræ Ædes S. Sebaſtiani, & ſanctæ Crucis in Hieruſalem, quæ ſeptenarium numerum conſtituunt.

(3) *Hiſtoria delle Stazioni di Roma che ſi celebrano nella Quadrageſima &c.* in 8.°. pag. 149. item pag. 308.

(4) *I Teſori naſcoſti nell' alma Città di Roma &c.* Edit. in 8°. Roma MDC. pag. 411. e ſegg. Vide quoque Franciſcum Mariam Turrigium &c. *Le coſe maraviglioſe dell' alma Città di Roma &c.* in 8°. MDCIIX. pag. 20. Tobiam Corona, *I ſacri Tempj &c.* Parte I. Cap. XXIII. pag. 184.

(5) Videſis Operum ſancti Damaſi Papæ editionem, Romæ Typis Vaticanis, CIƆIƆCCXXVIII. a Martio Mileſio Sarazanio curatam, qui ſuas eidem adnotationes adjecit. Vide etiam Tomo XXVII. Bibliothecæ maximæ veterum Patrum, edit. Lugduni in fol. M.DC.LXXVII.

(6) Adi librum, cui titulum fecimus, *Il Fiorino d'oro antico illuſtrato &c.* Part. IV. pag. 479.

(7) De hac Baſilica Ciampinius diſſerit Lib. *de S. R. Eccleſiæ Vicecancellario &c.* Camillus Fanucci, *Trattato di tutte l' Opere pie dell' alma Città di Roma.* Lib. III Cap. XVI. pag. 132. Pompejus Ugonius, *Hiſtoria delle Stazioni di Roma*

Multa etiam vetuſtate conſpicua eſt Eccleſia ejuſdem ſancti Levitæ LAVRENTII, quæ *in Lucina* dicitur. Sunt enim qui putant a Sixto III. Pontifice Maximo ædificatam fuiſſe ſæculo V. ineunte. Canonici aliquando eidem inſerviebant, ſed illis a Paullo V. Romano Pontifice inde amotis anno MDCVI. redditibuſque tranſlatis, atque addictis magnifico exſtructo ornatoque Sacello Burgheſiano in honorem ſanctiſſimæ Genitricis DEI MARIAE in Liberiana Baſilica, ut in uſum Presbyterorum, Cappellanorum, & Clericorum, atque utenſilium memorati Sacelli converterentur, Eccleſia Clericis Regularibus, Minoribus nuncupatis, conceſſa eſt (1).

Antiqua propemodum eſt alia Eccleſia, *in Fonte* appellatà, ab illo prodigioſo Fonte, qui baptizandis Hippolyto, Lucillo, ceteriſque pluribus illic manaſſe dicitur. Illud certiſſimum eſt, hoc in loco Fontem hodiedum exſtare: &, ſi vulgatæ opinioni fidem adhibeamus, LAVRENTIVS ibidem carcere detentus, multos baptizavit (2).

Jam vero, & alias Eccleſias, DEO in honorem ſancti LAVRENTII dicatas, commemorabo. Igitur, alia *in Miranda* dicitur, quæ in agro Boario exſtat, eratque olim Fauſtinæ Auguſtæ Templum, & Aromatariis Urbis a Martino V. ſummo Pontifice donata eſt anno MCCCCXXX. (3).

Alia dicitur *in Piſcibus*, quam Gaſpar Alveri (4), & Camillus Fanuccius (5), ab ampliſſimis Ædibus Armellini Cardinalis

Roma &c. pag. 221. Turrigius, *Le coſe maravglioſe dell' alma Città di Roma &c.* pag. 40. Tobias Corona, *I ſacri Tempj &c.* Parte I. Cap. XXIII. pag. 284. Panvinius, *De VII Urbis Eccleſiis*, Cap. II. pag. 17. Pancirolus, *I Teſori naſcoſti &c.* pag. 403. & ſeqq. His tamen longe ante præivit vulgatus Anaſtaſius in Vita Damaſi, quem vide.

(1) Pauca de hac Eccleſia habet Panvinius Lib. *De VII Urbis Eccleſiis* Cap. II. pag. 17. & Cap. VI. pag. 227. Pauca item Pompejus Ugonius pag. 182. Aliqua habet etiam Camillus Fanucci Lib. III. Cap. XLII. pag. 302. Turriglus quoque in Opere citato, pag. 53. ubi inquit. *Quivi officiavano li Canonici, & hora ſotto il Pontificato di Papa Paolo V. ad interceſſione del Card. Montalto, vi ſono ſtati meſſi i Padri di S. Agneſe in Piazza Navona.*

(2) Pancirolus. *I Teſori naſcoſti &c.* pag. 408. & ſeqq. Turrigius, *Le coſe maraviglioſe dell' alma Città di Roma &c.* pag. 45.

(3) Vide Pancirolum in Opere citato pag. 420. & ſeqq. Turrigium item in ſuo Opere citato pag. 43. Camillus autem Fanuccius Lib. I. Cap. XXXVII. pag. 114. & Lib. IV. Cap. XXIV. pag. 381. de hac Eccleſia, Hoſpitali, & de Societate Aromatariorum, inſtituta Altorgio Cardinale Beneventano Protectore, nonnulla haud ſpernenda diſſeruit.

(4) *Roma in ogni ſtato*. Parte II. pag. 132. pag. 247. & p. 403.

(5) *Trattato di tutte l' Opere pie dell' alma Città di Roma &c.* Lib. III. Cap. XVII. pag. 243.

lis eidem proximioribus, inquiunt poſtmodum nuncupatam *dell' Armellino*. Eruditiſſimi viri Antonius Martinetti, & Philippus Laurentius Dionyſius, qui nuper collectionis Bullarum ſacroſanctæ Baſilicæ Vaticanæ, naviter curarunt editionem (1). Diſſertationibus, ac notis perpetuis illuſtratam, ſancti LAVRENTII *Pallatini* Eccleſiam in Leonis IX. Bulla commemoratam, eamdem eſſe cum ea, quæ *in Piſcibus* alibi dicitur, ſuſpicati ſunt, & conjecturam argumentis confirmarunt (2). In Bulla autem Innocentii III. in qua Eccleſia ſancti LAVRENTII *in Piſcibus* memoratur, ſubdunt in adnotatis (3), ita dictam fuiſſe, *ab illuſtri Familia de Piſcibus, ſive a loci vicinia, ubi piſces venum ibant*. Hæc Eccleſia multo ſumtu a Familia Cæſia iterum a ſolo excitata an. MDCL. Clericis Regularibus Pauperum Matris DEI Scholarum piarum tradita eſt (4).

Ex reliquis ejuſdem ſancti LAVRENTII nomine DEO dicatis Eccleſiis, alia ſanctorum ſimul LAVRENTII Martyris, & BENEDICTI Abbatis titulo inſignita, parum diſſimili vocabulo dicitur *in Piſcinula* (5). Exſtat in regione tranſtiberina, ultra pontem Fabricium, vulgo *di Quattro capi*; poſt inſulam Lycaoniam, & contra pontem Ceſtium, qui vulgo dicitur *di S. Bartolommeo*.

Alia denique, a Corvina vetuſta Gente, nobilitate olim in Urbe conſpicua, vulgo dicitur ad Macellum *de' Corvi*, ut inquit Pancirolus (6).

Sed aliæ plures olim fuerunt Eccleſiæ Levitæ LAVRENTII nomine claræ, quæ labentibus temporibus perierunt. De his conſulendus Floravantes Martinellus in ſua Roma ex Ethnica ſacra (7). Verum præter recenſitas ſacras Ædes, hodiedum quammulta ſunt Sacella in Urbis Eccleſiis, ejuſdem ſancti LAVRENTII titulo

(1) Titulus Operis eſt: *Collectio Bullarum ſacroſanctæ Baſilicæ Vaticanæ &c.* Tom. 1.

(2) *Ibidem* videſis pag. 26. not. c.

(3) *Ibidem &c.* pag 84. not. d.

(4) Summus Pontifex Innocentius X. ut conſuleret publice commoditati, Regulari huic Ordini Pauperum Matris DEI, qui inſtituendis pueris incumbunt, maxime pauperibus, locum hunc deſtinavit, ne deeſſent Regioni, quæ vulgo dicitur *di Borgo*, Piæ Scholæ, ſanctiſſimum Caritatis Opus a Beato Joſepho Calaſanctio in Urbe inſtitutum.

(5) Gaſpar Alveri, *Roma in ogni ſtato &c.* Parte II. pag. 401. Turrigius, *Li ſacri Troſei Romani &c.* pag. 111. edit. Rom. in 8°. 1644. Fioravantes Martinelius, *Roma ex Ethnica ſacra &c.* Cap. XII. pag. 347.

(6) *I Teſori naſcoſti nell' alma Città di Roma &c.* pag 419.

(7) Cap. XII. pag. 363. & ſeqq.

tulo decorata. Omnium autem eſt præclariſſimum, quod Oratorio ſanctiſſimi Salvatoris ad Sancta Sanctorum adjacet, idque Sacellum Populus Romanus frequens adit, dum vetuſtiſſimam ipſam ſanctiſſimi Salvatoris Imaginem veneraturus inviſit. De eo videſis Joſephi Mariæ Soreſinii Opuſculum de Imagine ſanctiſſimi Salvatoris in Baſilica ad Sancta Sanctorum adſervata (1), & Commentarium noſtrum in Nummum æreum veterum Chriſtianorum explicatum (2). Plura vero habes in Vitis Pontificum Romanorum, apud Ciampinium (3), & alios.

Sane Feſtum ſancti LAVRENTII fuit ſemper ubique, noſtraque ætate pariter eſt celeberrimum (4), legiturque aliis majoribus Feſtis adnumeratum in Sylvii Polemii laterculo IV Eidus Auguſti. Scriptus eſt autem hic Laterculus, Theodoſii & Valentiniani Imperatorum ævo, ut a Bollandianis animadvertitur (5): eademque die legitur in vetuſtioribus Kalendariis, Romano, & Carthaginenſi. Primum, Liberio ſummo Pontifice deſcriptum, Bucherius vulgavit (6); alterum, ſpectans ad ſæculum V. edidit Mabillonius (7).

Præterea ſancti LAVRENTII memoriam quotannis ſollemni pompa a priſcis Fidelibus fuiſſe celebratam, luculentiſſime teſtantur antiquæ picturæ ac cælaturæ, quas e ſacris cœmeteriis variis temporibus effoſſas vulgarunt Romæ ſubterraneæ deſcriptores (8). Superſunt quoque vitreorum vaſculorum fragmenta, in quibus non ſemel ejuſdem ſancti LAVRENTII imago & nomen occurrit. Boſius (9), atque Aringhius (10), ex Ædibus Vallicellanis unum protulerunt, quod ibidem adhuc ſervatur, & poſt LAVRENTII caput Monogramma CHRISTI in eo viſitur. Hujus vitrei vaſis, cujus in hac Diſſertatione paullo ante meminimus,

(1) §. XIX. pag. 55. & ſeqq.

(2) Parte I. Cap XIV.

(3) *De ſacris Ædificiis &c.* Cap. II. pag. 29.

[4] Heinc plane factum eſt, ut S. LAVRENTII nomine occurrant per Orbem terrarum Civitates, Oppida, Pagique: Inſulæ, Montes, Flumina &c.

(5) In Præfatione ad Tomum I. Januarii, Cap. IV. §. 3.

(6) Hæc duo Kalendaria, Romanum videlicet, atque Carthaginenſe, quorum primum edidit Ægidius Bucherius, in Actis Martyrum ſinceris apud Ruinartium iterum vulgata ſunt.

(7) *Analectorum Veterum* Tomo III.

(8) Boſius, Aringhius &c.

(9) *Roma Sotterranea &c.* Lib. III. Cap. LXI. pag. 509. Num. 1. edit. Romæ &c. in folmagno Guillelmi Facciotti Anno MDCXXXII. Sed vide in eadem Tab. Num. VII.

(10) Tomo II. Lib. IV. Cap. XXXVII. pag. 265. Num. 1. Vide quoque in eadem Tab. Num. VII.

Digitized by Google

mus (1), lubet graphidem heic adponere, ab ipſo exemplo exceptam, quod non ſatis emendatam ii vulgaverint.

Bonarrotius horumce vitreorum vaſculorum, LAVRENTII imagine, ac nomine inſignitorum, tria exhibuit illuſtravitque (2). Ex iis autem illud ceteris præſtantiſſimum arbitramur quod Emblemate votis antiquorum Chriſtifidelium adſimilatur, quamplurimum. VICTOR VIVAS IN NOMINE LAVRETI, nempe LAVRENTII (3), & omnino ſimile eſt bis repetitæ inſcriptioni plumbei noſtri numiſmatis. SVCCESSA VIVAS, videlicet (etſi expreſſe id adponere opifex non curaverit), IN NOMINE LAVRENTII. Etenim

(1) Videſis pag. 60.

(2) Tab. XVI. fig. 2. Tab. XIX. fig. 2. Tab. XX. fig. 2.

(3) Tab. XIX. fig. 2. pag. 129. & ſeqq. Ita apud Boldettum Lib. II. Cap. V. pag. 388. in vetuſto lapide Vaſe ſanguinis diſtincto legimus AVTA .'.. BIBES, ideſt VIVET .. IN NOMINE PETRI.

nim loco horum verborum ſatis eſſe judicavit ipſas hiſtorias, & emblemata utrimque cælata.

Cum hiſce imaginibus vetuſtiſſimis ſancti LAVRENTII, quas vel adtulimus, vel indicantes illuſtravimus, non inopportune vulgandam cenſuimus hoc loci aliam ipſius imaginem, quæ depicta eſt in Codice Vallicellano membranaceo, annorum ſupra mille: Cui ævo characterum figuræ, & libri forma pene quadrata reſpondent (1). In hac pictura Juvenianus Subdiaconus expreſſus eſt ſancto LAVRENTIO Codicem illum offerens. Sedet LAVRENTIVS Crucem manu tenens (2): Stat Juvenianus. Corona vero clericali, ſive *Tonſura*, uterque diſtinguitur (3). De Sandaliis LAVRENTII, atque Juveniani, quæ Cruce ſignata ſunt (4); De veſtibus, & earumdem coloribus, nihil in præſentia dicimus, ne fines egredi videamur. Supra, manus viſitur (5), quæ ſancto LAVRENTIO benedictionem impertitur. Quæ autem in eadem pictura ſcripta ſunt, Vota ſcilicet Juveniani Subdiaconi, in hoc exemplo, characteribus fideliter imitatis, ſuis locis exhibentur. Porro ſupra caput ſancti LAVRENTII, ſic legitur. ✝ SCS LAVRENTIVS LEVITA ET MARTVR. Supra Juveniani imaginem: ✝ IVVENIANVS HVM SVB- DIAC. Inter utrumque: OFFERO TIBI BEATISSIME SCE LAV LEVITA ET MARTVR. Infra vero. SCE LAVRENTI PROPITIVS ESTO MIHI MISERIMO PECCATORI (6). De hoc Codice loquitur cl. Joſephus Blanchinius Congregationis Oratorii Presbyter, in Evangeliario Quadruplici nuper in Urbe edito (7); pictura vero, modulo nonnihil imminuto, nunc primum pub-
blice

(1) Codex notatur lit. B. num. 25. 2.°

(2) Videſis quæ diximus de Cruce cum imaginibus S. LAVRENTII depicta in vetuſtis monim. p. 54.

(3) De Clericali corona nonnulla erudite diſſeruit cl. Comes Garampius in Diſſertatione *De Nummo argenteo benedicti* III. *Pont. Maximi* Cap. V. §. V. pag. 120. & ſeqq.

(4) Fratres Macri Dominicus, & Carolus in Hieroſolexico, verbo *Sandalia*, marmoreum ſemipedem vetuſtiſſimum in Sabinis repertum, ediderunt, qui tunc temporis erat apud Cardinalem Brancatium, fragmentum ſtatuæ Pontificalis antiquæ. Sandalium, quo pes munitur, ſoleam habet in inferiori parte, ſupra nonniſi funiculos quoſdam, Cruce in medio conjunctos, ut pes ad oſculum porrigeretur. Hoc inſigne monimentum contra Novatores exſtat modo Romæ in *Muſeo Victorio*. Ceterum Honorius I. cum ſandaliis Cruci geris opere muſivo expreſſus viſitur adhuc in Abſide Eccleſiæ S. Agnetis, Via Nomentana. Gregorius IV. in Eccleſia S. Marci. Paſchalis I. in Eccleſia S. Ceciliæ. Vid. Ciampio *Veter. Monim.* Tom. II. Cap. XIV. Cap. XIX. Cap. XXVII. &c.

(5) De manu ſuperne prodeunte diximus p. 62.

(6) Notæ breviatæ SCS = HVM = SVB-DIAC = LAV, leguntur SANCTVS = HVMILIS = SVBDIACONVS = LAVRENTIVS: MARTVR, lege MARTYR; MISERIMO, lege MISERRIMO.

(7) Tom. II. pag. DXCIX. à tergo.

blice luci, & eruditorum virorum commodo, atque utilitati exponitur.

Neque reticendum putamus veteres Chriſtianos triduanis vigiliis ad celebrandam ſancti LAVRENTII ſollemnitatem ſeſe

 diſpo-

diſponere ſategiſſe, ut ex Actis ipſius ſatis antiquis eruitur, in quibus legitur (1). *Quum tradidiſſent ſepulturæ ſanctum* LAVRENTIVM, *jejunantes celebrarunt vigilias noctis triduo, cum multa Chriſtianorum frequentia, nec ceſſarunt a luctu & lacrymis. Beatus vero Juſtinus presbyter obtulit ſacrificium laudis, & participes facti ſunt omnes.* Ad hæc ſubdit ſanctus Gregorius Magnus in Sacramentario, quod edidit Menardus (2), ritu ſollemniori celebrari in Urbe conſueviſſe Feſtum ſancti LAVRENTII; quippe in eo ter ſacra Myſteria peragebantur. Tres autem Miſſas in Nativitate DOMINI noſtri IESV CHRISTI [3]: in Nativitate quoque ſancti Joannis Baptiſtæ (4); aliiſque nonnullis Feſtis ſollemnioribus celebratas olim fuiſſe, evincunt Cardinalis Bona (5), Edmundus Martene (6), & alii, qui rem Liturgicam tractarunt.

Heinc factum eſt, ut Reliquiæ ipſius ſemiuſtulati corporis ita ſedulo ab iis Chriſtifidelibus collectæ ſint, qui Martyrio adſtiterunt, ut nonnullis in locis depoſitæ, tum in Urbe, tum extra Urbem, pie religioſeque colantur (7). Cum quibus corporis Reliquiis, etiam inſtrumenta Martyrii (8), videlicet Craticulæ magna pars, & furcæ ferreæ ſervantur, queis utebantur impii lictores ad Martyrem dire cruciandum. Porro iiſdem furcis valide membra patientis comprimebant, ut candens ſubpoſitæ craticulæ ferrum, & ignem totum inflammantem corpus, veluti Gal-

(1) Adi Baronium in notationibus ad Martyrologium Romanum Quinto Eidus Auguſti, ubi ſermo eſt de Vigilia ſancti LAVRENTII. Sed vide quoque Surium menſe Auguſto ad diem x. Tomo IV. Vitarum Sanctorum, ubi hæc eadem deſcribuntur, etſi non iiſdem utatur verbis Actorum illorum ſcriptor anonymus: verumtamen triduanæ vigiliæ nocturnæ ad ejuſdem Martyris tumulum celebratæ aperte explicantur pag. 589. edit. Coloniæ Agrippinæ. 1573. in fol. Geſta ſancti LAVRENTII citantur etiam in notis ad Hiſtoriam ſanctorum Martyrum Abundii Presbyteri, & Abundantii Diaconi &c. quas Patres Societatis IESV olim lucubrarunt, ediderunteque Romæ an. CIↃIↃCLXXXIV. in 8. quando nempe eorumdem ſacra corpora fuere translata. Videſis pag. 112.

(2) Pag. 119.

(3) Hoc autem adhuc in uſu eſt. Vide Canonem *Nocte ſancta* Diſt. 1. *De Conſecratione*. Ubi Gloſſa. *Celebrentur una ante diem, quæ ſignificat tempus ante Legem, quando eramus in tenebris; Secunda dum dileſcit, & ſignificat tempus in Lege, quando nondum plena agnitio* DEI *habebatur. Tertia in die, & ſignificat tempus gratiæ, quando jam plena cognitio habebatur.* Sed alias æque plas explanationes afferunt Doctores, & Interpretes ad hunc locum, quos conſule.

(4) Ordo Romanus, Albinus, Amalarius &c.

(5) *Rerum Liturgicarum* Lib. 1. Cap. XVIII. num. 5. & ſeqq. pag. 131. &c. edit. Romæ 1671.

[6] *De antiquis Eccleſiæ ritibus* Tomo 1. Lib. 1. Cap. III. Art. 3. pag. 289. & ſeqq. Edit. Antuerpiæ in fol. MDCCXXXVI.

(7) Octavius Pancirolus, *Delle Reliquie delle Chieſe di Roma*, Lettera L.

(8) Videſis *Sanctorum* VII. *Dormientium Hiſtoriam* Cap. VII. in notis ad calcem pag. 15.

Digitized by Google

Gallonius ære inciſis tabulis oſtendit (1), ſine intermiſſione Martyr experiretur.

At cur nam ſancto CHRISTI Martyri LAVRENTIO, tanta ROMAE præ ceteris gloria, ut adeo multas ac magnificas Ædes, ſacraſque memorias exſtruxerint QVIRITES, & ejus nomini dedicaverint: tam inſignia exhibitæ venerationis argumenta ac monimenta reliquerint? Cur honor tantus ipſi vivo adhibitus, & poſtquam in cælum migravit magnopere adauctus? Sed de morte & gloria poſthuma ſancti LAVRENTII, fortaſſe dictum ſatis. De eodem, dum in vivis ageret, hoc pro certo habendum, natale ſolum ROMAM ipſum habuiſſe. Quæ enim, amabo, ratio ſuadeat, exterum hominem, natione Hiſpanum, ut nonnulli perperam exiſtimant, eumdemque juvenem, ſtatimac in VRBEM advenerit, unum e pluribus electum fuiſſe, qui Pontifici ſanctiſſimo miniſtraret, quique ROMANAE ECCLESIAE Diaconus deſignaretur ac renunciaretur? An homini plane novo id muneris committeretur? An qui neminem in VRBE cognoſceret, curator pauperum, & theſauri Eccleſiæ cuſtos conſtitueretur? Verumenimvero Civem ROMANVM fuiſſe Levitam LAVRENTIVM, præter ea, quæ ex dictis non obſcure colligi poſſunt, ex Prudentio veteri Poëta Chriſtiano, facili negotio intelligitur ſtatuendum eſſe; nihil quippe de Hiſpanica origine ejuſdem ſancti LAVRENTII, Hiſpanus ipſe (2), memoriæ prodidit, quum de aliis, qui ab ea regione traxerunt ortum, in celebrandis ipſorum præconiis, diſerte meminerit, Hiſpaniarumqne laudes in pluribus ejus Hymnis de Sanctorum geſtis, contineantur. Verum in Hymno de ſancto LAVRENTIO, celebrat ab exordio Prudentius laudes & encomia ROMANAE VRBIS, quibus proſequendis operam non mediocrem impendit. Fere iiſdem argumentis tutatus eſt hanc eamdem ſententiam cl. Blanchinius, Congregationis Oratorii Presbyter, in editione, quam olim moliebatur Operum Venerabilis viri Joſephi Mariæ S. R. E. Cardina lis Thomaſii (3), Adnota-

 tione

(1) *De Martyrum Cruciatibus* Cap. VII. Fig. III.

(2) Inquit Idem Prudentius de ſe ipſo in eodem Hymno Stropha CXXXV.

Nos *Vaſco* IBEROS *dividit*
Binis remotos alpibus,
Trans Cottianorum juga,
Trans & Pyrenas ningidos &c.

(3) Parte I. pag. CCXCII. Romæ Anno MDCCXLI. in fol.

tione CVI. in Libellum Orationum antiquiſſimi ritus Gothico-Hiſpani. Hujuſce autem laudationis initium heic lubet deſcribere.

Antiqua fanorum parens,
Jam ROMA CHRISTO *dedita,*
LAVRENTIO *victrix duce*
Ritum triumphas barbarum.
Reges ſuperbos viceras,
Populos frenis preſſeras,
Nunc monſtruoſis idolis
Imponis imperii jugum.
Hæc ſola deerat gloria
VRBIS TOGATAE *inſignibus*
Feritate capta gentium
Domaret ut ſpurcum Jovem.
Non turbulentis viribus,
Coſſi, Camilli, aut Cæſaris,
Sed Martyris LAVRENTII
Non incruento prælio &c.

Ad CHRISTVM autem jam ſe convertens LAVRENTIVS, pro ROMANIS in hunc modum orans inducitur a Prudentio.

Oh CHRISTE *Numen unicum!*
Oh ſplendor! Oh virtus patris!
Oh factor Orbis & poli,
Atque AVCTOR HORVM MOENIVM!
Qui ſceptra ROMAE *in vertice*
Rerum locaſti, ſanciens
Mundum QVIRINALI TOGAE
Servire & armis cedere &c.

Et paullo poſt pergit ipſe Beatus LAVRENTIVS rogare pro hac eadem VRBE.

Da CHRISTE ROMANIS TVIS
Sit CHRISTIANA, *ut* CIVITAS,
Per quam dediſti, ut ceteris
Mens una ſacrorum foret.

Sed nullatenus intermiſſa prece, ROMANORVM religionem, & po-

& potentiam DEO commendat, & ita ex animo proſequitur.

Confœderantur omnia
Hinc inde membra in ſymbolum.
Manſueſcat ORBIS *ſubditus,*
Manſueſcat & SVMMVM CAPVT.
Advertat adjunctas plagas
Coire in unam gratiam,
Fiat fidelis ROMVLVS,
Et ipſe jam credat NVMA *&c.*

Addit etiam poſt pauca ad VRBIS ROMAE decus extollendum.

Et jam tenemus obſides
Fidiſſimos hujus ſpei.
Hic nempe jam regnant DVO
APOSTOLORVM PRINCIPES,
ALTER VOCATOR GENTIVM
ALTER CATHEDRAM *poſſidens*
PRIMAM, *recludit creditas*
Æternitatis januas &c.

Ex his igitur, quæ adeo enixe poſtulat pro VRBE ROMA, & ex laudibus, quibus eam ornat; tum ex eo, quod in ea longa precatione nihil protulerit de origine Hiſpana, neque pro ipſis Iberiæ populis Martyr oret, ut congruum eſſe videretur, ſi quicquam de illis ad eum pertinuiſſet, ſatis conſtat Prudentium in ea fuiſſe ſententia, non Hiſpanum LAVRENTIVM fuiſſe, ſed ROMANA GENTE progenitum. His accedit inſigne teſtimonium ſancti LEONIS MAGNI Pontificis, qui ſæculo v. florebat, non longe a Martyrio ſancti Levitæ; paſſus eſt enim LAVRENTIVS ſæculo III. ut vidimus, paullo poſt ſanctum SIXTVM II. Pontificem Maximum, cujus Diaconus fuit. Igitur ſanctus LEO I. in Sacramentario, ſive Codice Sacramentorum, quem ipſe compoſuit (1), in una ex *Collectis* ſive Præfationibus recitanda IV. Eidus Auguſti in NATALI ſancti LAVRENTII, de PATRIA illius aperte nos docuit, dum

(1) Opuſc. II. in Prolegomenis ad Anaſtaſium Tom. IV. Vitar. Romanor. Pontif. Romanæ edit.

dum ait (1). *Quamvis enim Sanctorum tuorum, propagante te*, DOMINE, *toto* ORBE *clara ſit gloria; de Beati tamen ſollemnitate* LAVRENTII *peculiarius præ ceteris* ROMA *lætatur*, CVIVS NASCENDO CIVIS, *ſacer Miniſter &c.*

Quoniam vero, quod nobis agendum erat, cumulate, ni fallimur, præſtitimus, explanatis ſacræ vetuſtatis monimentis, quæ in tabula ænea cælata continentur; quin etiam quum de uſu ſacri Numiſmatis, ſive plumbeæ laminæ rotundæ, utrimque a priſcis Chriſtifidelibus exſcalptæ; & quomodo, ſive catenula, ſive loro ad anſulam inſerto, quibuſve de cauſſis ante pectus e collo pendens idem Numiſma deferretur, ſatis multa dicta ſint, hoc unum remanet, ut ſanctis LAVRENTIO, ASTERIOQVE, quorum memorias perſcrutavimus, vota noſtra offerentes, eorumdem tutelæ, ac patrocinio, nos, ſcriptioneſque noſtras commendemus, & æquo humanoque Lectori fauſta omnia adprecemur a DEO OPTIMO MAXIMO (2), quem etiam poſcimus, ut cæptis noſtris benigne faveat; & ut nobis, dum hiſce lucubrationibus curiſque animum intendimus, divinam opem aſſidue præbeat, enixe flagitamus.

ΘΕΟΣ. ΚΑΙ. ΗΜΕΡΑ. (3)

Hoc

(1) Pag. XXXVIII. num. XII. Hanc ſancti Leonis Magni *Collectam*, ſive Præfationem ad afferendam eamdem rem, ex ipſo Codice, obiter deſcripſit Jacobus Acamius Comes Parte III. §. XII. pag. 224. Diſſertationis Apologeticæ Tripartitæ &c., cui titulus eſt *Dell' Antichità, Autore, e pregio del Sagramentario Veroneſe, pubblicato dal M. R. P. Giuſeppe Bianchini della Congregazione dell' Oratorio &c.* In Roma 1748. in 4°.

(2) Cicero *pro Domo ſua*, Operum Tomo II. Edit. Venetæ in fol. Antonii Philippi Juntæ a Petro Victorio curatæ, pag. 525. Inquit. *Quocirca, te* CAPITOLINE, *quem*, PROPTER BENEFICIVM, *Populus Romanus*, OPTIMVM; PROPTER VIM, MAXIMVM *nominavit &c.* Ita quidem IOVEM appellabant Gentiles, quum verum DEVM non agnoſcerent; quem etiam OPTIMVM, & MAXIMVM dicebant; quum enim plures DEOS colerent, Majores, Minoreſve, IOVEM eorumdem eſſe caput exiſtimabant.

(3) Auctoris Emblema.

Digitized by Google

MONITUM

HOC ſit negotium tuum. Hoc otium. Hic labor. Hæc quies. In his vigilia. In his etiam ſomnus reponatur. Effinge aliquid, & EXCVDE, quod ſit perpetuo tuum. Nam reliqua rerum tuarum, poſt te, alium, atque alium Dominum ſortientur. Hoc numquam tuum deſinet eſſe, ſi ſemel cæperit.

Plinius Lib. I. Epiſt. III.

EXCVDERVNT
NICOLAVS. ET. MARCVS. PALEARINI
IN. VRBE. TYPOGRAPHI
AD. THEATRVM. POMPEII
VII. EIDVS. SEPTEMBRES. ANTE. DIEM. NATALEM
BEATAE. MARIAE. VIRGINIS
SEDENTE. BENEDICTO. XIV.
PONTIFICATVS. ANNO. XII. FELICITER. INITO.
AERAE. CHRISTIANAE
M. DCC. LI.

Digitized by Google

ANIMADVERTENDA

QUum duplex in hac Diſſertatione occurrat numerus paginarum, quæ notantur numero 65. uſque ad numerum 72. non eſſe negligendum judicavimus heic paucis rem exponere. Porro typographi, ut mos eſt, ſæpe nobis obtulerunt formas characterum, manu impreſſas, ut, ſi opus eſſet, antequam prælo illæ committerentur, corrigeremus (quas non ſine incommodo, tædioque, iterum & tertio emendavimus); ſervarunt tamen ſibi ipſis curam prænotandi paginas numeris, eiſdemque titulos adponendi. Itaque factum eſt, ut folium, quod ordine Alphabetico ſignatum eſt litera H. Itemque folium ſubſequens, notatum litera I. eamdem habeant paginarum enumerationem, videlicet a numero 65. uſque ad numerum 72. Primum errore typographico. Secundum rite ſignatum ita eſt. Omiſſa eſt ergo, ſupina typographorum incuria, integra enumeratio paginarum octo, nempe a numero 57. ad numerum uſque 64. Quæ quidem enumeratio præfigenda erat folio ſignato lit. H. Hæc plane erant animadvertenda, ut quum legeris hanc Diſſertationem, & citatam inveneris v. g. paginam 60. quæras in eodem folio H. pag. 68. quæ numero 60. prænotari debebat; & in eodem folio, pagina 68. ubi in Adnotatione 3. citatur pag. 90. 9. velim intelligas obſervandam eſſe paginam 87. Reliqua, candide Lector, tuæ humanitati caſtiganda relinquimus. Nulla eſt enim in edendis libris cura, aut ſollicitudo non neceſſaria: Neque huic Operi abſolvendo, atque expungendo noſtra diligentia fuit ſatis, ut, quod erat in votis, nulla in eo labes, aut macula remaneret.

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA

MAG 7.10636

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google